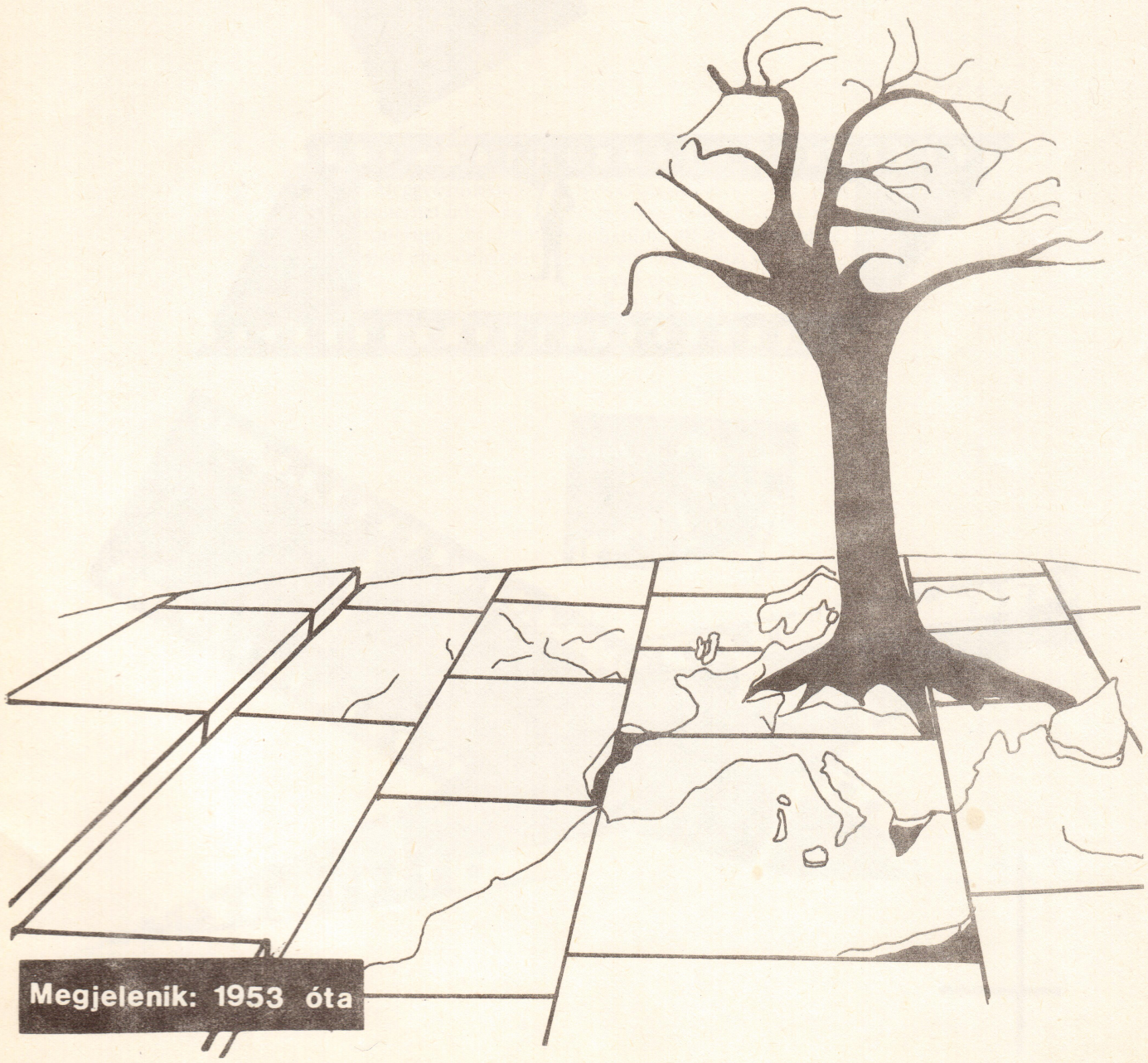
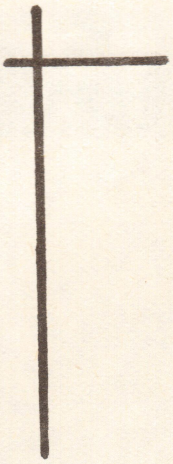
SOPRONI EGYETEM

Az Erdészeti és Faipari Egyetem lapja

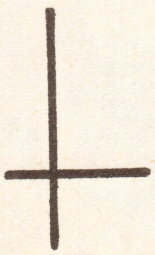
Művelődés - Közéleti Terepgyakorlat 1987

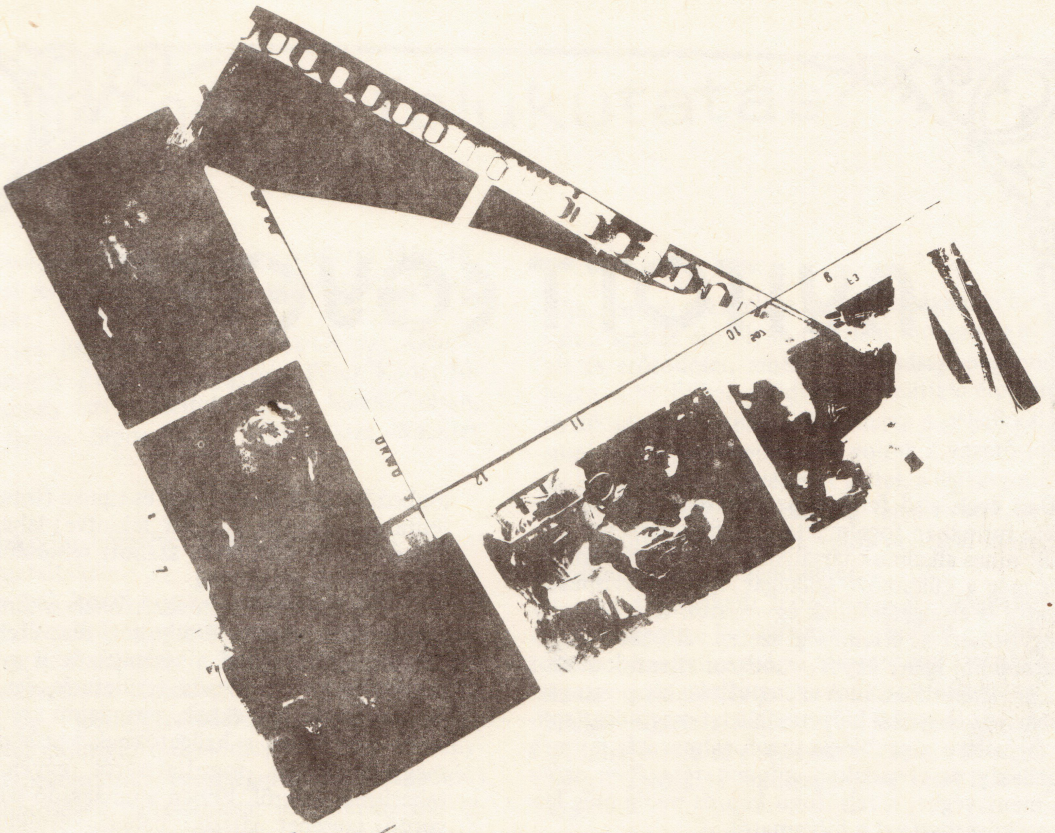

Megjelenik: 1953 óta

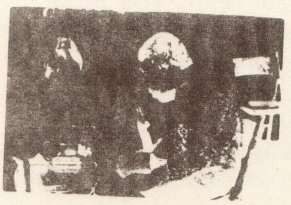

„Meggyőződésünk: életveszélyes minden, amit nem ismerhetünk meg. Életveszélyes minden, amit már ismerünk, és nem mondhatunk el; és életveszélyes amit elmondhatunk, de visszhangtalan marad."

Kósa Ferenc – Csoóri Sándor
FORRADÁS (FILMNOVELLA)

NYITOTT EGYETEM

A 70-es évek első felében az egyetemi diákság különféle formában fogalmazta meg hiányérzetét: úgy látták, nincs alkalmuk társadalmi gyakorlat szerzésére, és még a különböző szakágak, intézménytípusok hallgatói is elszigetelődnek egymástól. Ez a hiányérzet egybeesett az értelmiségi szerep változását sürgető társadalmi igény egyes – sokszor ellentmondásos – megnyilvánulásaival. A szerepváltás: központi utasítások végrehajtása helyett feladat-megoldás (sokszor beleértve a probléma megfogalmazását is) még a gazdaság és társadalom minden rétegében azóta sem ment végbe, a felsőfokú képzés pedig még lassabban követheti ezt a folyamatot.

Az ELTE közművelődési szervezetrendszerén belül jött létre 1976-ban egy három fős részleg (ma Felsőoktatási művelődés-közéleti tanácsadó szolgálat), mivel az OM-KISZ KB felsőoktatási közművelődési irányelvei az értelmiségi szerepre való felkészítésben jelentős feladatokat szántak a közművelődési területnek. A tanácsadó szolgálat a hallgatói kezdeményezések és a társadalmi igény találkoztatására vállalkozott; fokozatosan szakmaközivé és egyetemközivé vált. Munkája gerincét a tevékenység, tevékenységformák szervezése adja; a találkozás optimális lehetőségeit, alkalmait igyekszik megteremteni.

Az együttműködésnek két fő rétege alakult ki:

– az északi országrész felsőoktatási intézményei és területi tanácsai között – tevékenységformákban: téli művelődés-közéleti terepgyakorlat évi 300 hallgatóval, 50 gyakorlóhellyel; értékmentő táborok, a TIT nyári egyetemeinek ifjúsági tagozatai
– az ország felsőoktatási intézményei, az érdekelt ágazatok, tudományos, társadalmi szervezetek között (kapcsolódva a formálódó pécsi, szegedi, debreceni egyetemközi központokhoz) – tevékenységformákban: 1987-ben már a tizedik Művelődéstörténeti nyári egyetem 130 résztvevővel, diákszemináriumok, tapasztalatszerző utazások, szimpóziumok.

A tevékenységformák jellemzői: önkéntesség – társadalmi gyakorlatszerzés – a szakmai nézőpontok integrációja. A résztvevő hallgatók hivatásuk gyakorlásának közegét akarják – munka közben, a tévedés kockázatát a diák-státuszból még könnyebben vállalva – megismerni, s egyuttal a szakmaközi együttműködés módszereit kipróbálni.

A tevékenységformák hatékonyságát növelte, hogy összekapcsolódtak, folyamattá szerveződtek – ezt neveztük el nyitott egyetemnek – ; így a különböző szintű (mélységű) és típusú (ismeretszerzés-kutatás-gyakorlat arányát tekintve) lehetőségek kihasználásával személyre szabott felkészülési programok valósulhatnak meg.

A nyitott egyetem vezérfonala a társadalmi tervezés, lehetősége, az értelmiségi részvételre való felkészülés. Kötőeleme a visszajelzés: a gyakorlatban tapasztaltakról a fogadó területnek, ágazati irányításnak, kutatóhelyeknek, társadalmi szervezeteknek – és visszajelzés a hallgatóknak kezdeményezéseik megvalósításáról, fogadtatásáról, egyéni és közös teljesítményeikről. Ebben a tanácsadó szolgálat közvetítő szerepet játszik: pályázat-értékelésekkel (a szakembereken kívül a hallgatók is olvassák, értékelik egymás munkáit), tapasztalatcserék szervezésével, a kiváló munkák felkínálásával, a kutatóhelyek, megbízók igényeinek továbbításával, témaajánlások, összegzések, programfüzetek, periodika (egyetem és társadalom) kiadásával, video-felvételek vándoroltatásával.

A CENTRÁL együttműködési központ létrehozásának terve

Az egyetemközi együttműködés hatékonysága nagy mértékben növekedhetne egy információs központ létrehozásával.

Tekintettel arra, hogy a költségvetési intézmények országszerte szintentartásukhoz is egyre több társadalmi, külső segítséget kénytelenek igénybe venni, állandó költségvetési támogatás nélkül működő „mozgalmunk" egyre nehezebben fog hozzájutni a tevékenységformák egyre növekvő (szállás, utazás, étkezés) költségeinek fedezetéhez. Az azonban belátható, hogy a felkészülés adott fokán a legigényesebb hallgatói munka is több beruházást igényel, mint amennyinek a fedezetét közvetlenül megtermelni képes, így e tevékenységeket a „piaci viszonyoknak" teljes egészében kitenni felelőtlenség lenne.

A CENTRÁL létrehozásával teremthetnénk meg a leendő értelmiség különböző szakmájú képviselőinek közéleti együttműködési bázisát, társadalmi tervezésben való részvételük felkészülési központját, lehetőséget teremthetnénk a nemzedékek találkozására, részleges anyagi biztonságot nyújthatnánk az egyetemközi, társadalmi gyakorlatszerzés, az értelmiségi szerepre való felkészülést célzó hallgatói mozgalom számára.

az egyetemközi előkészítő munkacsoport
munkája alapján és nevében:
Priszter Andrea
a nyitott egyetem titkára

Ismét falukutatás?

A Művelődés-Közéleti Terepgyakorlatot idén '28 alkalommal rendezték meg. Ezen egyetemünk 14 tagja vett részt:
Barát Mónika, Bujdosó Péter, Dézsma György, Gencsi Zoltán, Gergely Zoltán, Gyöngyössy Péter, Kádár József, Lehoczky István, Leitold László, Makai Zoltán, Ripszám István, Sipos István, Tóth Balázs, Wachter Zoltán.

A gyakorlat leteltével írásos beszámolók készültek a tapasztaltakról.

E munkák közül hosszabb-rövidebb részletek bemutatásával izelítőt kívánunk adni a dolgozatok témájának széles skálájából. Bebizonyítva ezzel azt, hogy a választható témakörök (reformpolitika, gazdaságpolitika, környezetvédelem; társadalompolitika; településpolitika; művelődéspolitika; tudománypolitika; szociálpolitika; egészségmegőrzés, szabadidő) nem a lehetőségek behatárolását jelentik, hanem bizonyos kínálatot ad, ami tetszés szerint bővíthető, szűkíthető.

Az összeállításban több olyan dolgozat is szerepel amelyet nem intézményünk hallgatói készítettek, de bemutatásra érdemesnek tartunk.[x] Mielőtt azonban erre sor kerülne, néhány szó az előzményekről:

E mozgalom gyökerei egészen a századeleji falukutatók munkájáig nyúlnak vissza. Habár az átalakulás nagymértékű, azért bizonyos elemeket megőrzött és egy sor témakörrel kibővülve, két hétre mozgásba lendít több száz egyetemistát, főiskolást. Apró falvak, nagyvárosok kórlapjait töltik ki, és sokszor országos fekélyeket vágnak fel a jobbítás szikéivel.

Talán ugyanezeket a szikéket tartották a kezükben egykor a népi írók, akik a parasztság gennyesedő sebeit akarták kitisztítani, begyógyítani.

Az évszázados panaszokat szerették volna megszüntetni, s felemelni ezt a meggyötört osztályt. Túl sokat vállaltak volna?... de lehet-e ennél kevesebbel beérni?

A falukutatás hőskora „tudományos szociográfiákkal kezdődött és lelkiismeret-ébresztő írói lázítássá fejlődött.

A Puszták-népe, Az Alföld parasztsága, a Viharsarok, a Néma forradalom, a Magyarok Romániában, a Tardi helyzet és a többeik olyan irodalmi teljesítményeket jelentenek, amelyek méltán keltettek rendkívüli hatást a magyar társadalom életében... Politikai hatása egyetlenegy volt ennek az írói hősiességnek; felkeltette olyan emberek érdeklődését, akikre szükség lesz a politikai harcban, és közelebb hozta egymáshoz őket... Sommásan: azt követeli ma a tiszta szándékú magyar írótól a szabadság politikája, hogy ne a több és nagyobb szabadságnak az illusióját táplálja, hanem azzal éljen ami a valóságban a birtokában van... segítse elő olyan politikai mozgalom keletkezését és erősödését, amely a szabadság megépítését célozza...„[xx] Ebben az időben a politikai életben az irányító szerepet a népi írók, illetve a céljaikkal azonosulni tudók képviselték, ők voltak a vezető ideológusai e korszaknak. Kísérletet tettek a legelnyomorodottabb néptömeg, a parasztság felemelésére. A lelkesedés azonban nem tudta valós politikai mozgalommá erősíteni a kezdeti lendületet.

Ez a megakadt mozdulat a II. világháború utáni megváltozott körülmények között reménykedve éledt, bár a parasztságra támaszkodó társadalom képe hamar szertefoszlott. A rendkívüli változás új kérdőjeleket rajzolt a falukutatók számára: hogyan reagál a földreformra és a rendszerváltozásra kétségekkel terhelten az ország lakosságának a felét kitevő parasztság.

A felmerülő kérdések vizsgálatára azonban nem kerülhetett sor, hiszen a feudális-kapitalista viszonyok megszűnésével a parasztság nem kapott lehetőséget, hogy a fejlődés önálló útjára lépjen. A kérdések mellé egyre több megválaszolhatatlan dolog került, s a rövid időre feléledt mozdulat újra csak megbénult.

A probléma az 56-os fordulópont utáni légkörben került megint a felszínre. A legfontosabbá a régi paraszti világ, a felbomló kultúra helyén létrejövő új erkölcsi állapot vált. A falu, zárt erkölcsi rendjének szétnyílása után képes-e alkalmazkodni a megváltozott helyzethez? Mi lesz ezután azoknak az embereknek a sorsa akiknek megszűnt eddigi gazdasági szerepe, és képtelenek megtalálni az életmódjuknak megfelelő életszervező formákat?

Ebben az időszakban indult el hivatalos útjára e mozgalom. A falukutatás egyenes folytatásának tekinteni azonban túlzás, hisz továbbra is létezett Illyés, Veres, Erdei és megjelentek Cseres Tibor, Csoóri Sándor, Fekete Gyula, Sánta Ferenc tollából a leginkább szociográfiának nevezhető regények, novellák.

Az előbb vázolt folyamat talaján indult tehát a kezdetek bizonytalanságával, a hivatalosság lehetőségeivel, gátjaival terhelten. A parasztság felbomlásán túl, a vizsgálandó témák köre egyre bővült és vált egy széleskörű megismerési folyamattá, amely a 70-es évek közepétől került jelenlegi medrébe. A problémafelvetés módja, a válaszolók személye, legfőképpen ismeretanyaga, az új nagy horderejű kérdések (reform, gazdaság, környezetvédelem) megjelenése mind-mind kétségessé teszi, valóban szorosan kapcsolódik-e a falukutatáshoz. Hiszen maga a cél is megváltozott: ismerkedés a mai magyar valósággal.

x Ez úton is köszönjük a terepgyakorlat szervezőinek, hogy rendelkezésünkre bocsátották a kért munkákat.

xx Erdei Ferenc – A szabadság politikája 1937 Ezért a cikkéért két hónapi fogházra ítélték.

Az „örökség" felvállalása sem a témaajánlatban, sem a beadott munkákban nem jelentkezik tudatosan, de mégis jelen van.

Sok dolgozat foglalkozik a falvak életét befolyásoló változásokkal, a falusi kultúrával, kulturális lehetőségeivel, a fennmaradt értékek mentésével, de e mellett jelentkeznek az elvándorló tömegek kétségbeejtő helyzetéből adódó háttér bemutatásával foglalkozó munkák.

(A kötődések fellazulása egy sor deviáns magatartásforma megjelenéséhez vezet, amit legjobban a feleslegesség, az ideiglenesség élménye jellemez. Egyik fontos, kiemelkedő utóhatás például a háromgenerációs család szétválása. Mivel a szétválás földrajzi elkülönülést is jelentett, törvényszerűen magával hozta az időskorúak szociális problémáinak elszaporodását.)

Hogy milyen fontosságú a fent említett szerepváltási zavar, azt legjobban egy számmal lehet jellemezni: 1960-tól a 70-es évek közepéig több mint 3 millió ember költözött el a falvakból, s vele együtt a mezőgazdasági népesség aránya az 1949-es 50 %-os szintről, 1976-ig 19 %-ra csökkent.

Az ország közvéleménye sokszor helyi gócnak tekinti a kitüremkedő daganatokat és a mélyebb összefüggések nem tűnnek fel, mert nem épültek bele a köztudatba. Olyannyira nem, hogy sokszor a felszíni tünetekkel szemben is értetlenül, vagy ami még rosszabb, közönyösen áll.

Érdemes azon elgondolkodni, hogy mi teszi különösen értékessé a jelentkezők számára a gyakorlatot. Az első kézből kapott információ, a saját tapasztalatokra épülő ismeretanyag, a viszonylagos önállóság, mind-mind képes arra, hogy áttörje azt a láthatatlan falat, ami körülvesz bennünket. (Hogy ez a fal létezik, arra bizonyságul szolgál, hogy a munkák nagy része leíró jellegű rácsodálkozás, nemegyszer cinizmussal fűszerezve. A megoldatlan gondok folyama zuhog a dolgozatokból.) A naponta hallott lágyan betakaró fogalmazások tartalommal telítődnek, és egy félelmetes, ismeretlen Magyarország villan elő a felszín alól.

Azt hiszem nemcsak bennem dübörögnek egyre a kérdések:

Van-e jogunk arra, hogy szótlanul elmenjünk a kétkezi munkástömegek fizikai és szellemi nyomora mellett, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők (szándékosan nem értelmiség!) igénytelensége, közömbössége, de! „lehetőségei" mellett, van-e jogunk arra, hogy ne törekedjünk megismerni az országban, világban zajló változásokat, vegetálhatunk-e tétlenül kulturális-, és gazdasági életünk roncsain, tűrhetjük-e, hogy ezt a Földet, melyet „unokáinktól kaptunk kölcsön" – tönkretegye bárki?! Akárhogyan is nézzük, de közülünk sokan vezető állásba kerülnek majd. Felelősök leszünk egy kisebb-nagyobb közösség munkájáért. De vajon elég-e ez?

Kialakul-e a felelősség érzése népünk, hazánk iránt...?

Úgy érzem, mindez benne van a gyakorlatban... s bele kell hogy épüljön az életünkbe, még akkor is, ha a puszta lehetőségért is meg kell küzdenünk.....

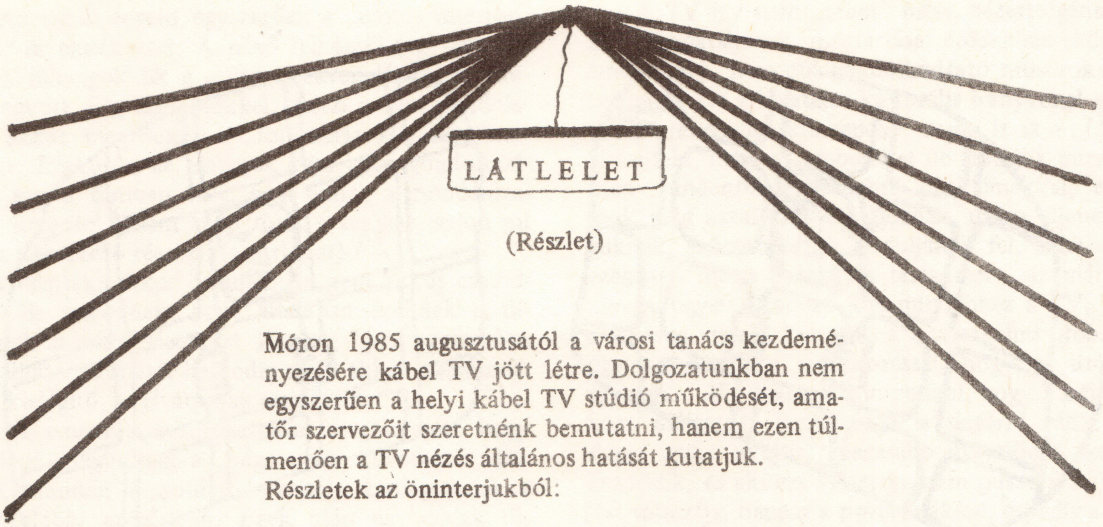
Ratkó József:

FIATALOK

Mózsi Ferencnek

Nyelvük alatt kavics van. Most tanulnak
énekelni, bajukat belemondják
a tengerbe. Halak hallgatják őket,
visszatátognak rájuk. Még a
rendetlen hullámok is kijárnak
lökdösődve a partra, lehasalnak a dűnékre,
kagylóhéjat, lakatlan csigaházat, körömollós
rákocskát hoznak elébük.

Szeretem őket. Egy-egy szót pontosan
ejtenek már. Fogatlan és hitetlen
szónokok helyett rájuk
figyelek inkább ámulva és szorongva.
Mert övék lesz a Fórum, kiköpik
foguk közül a kavicsot, kiállnak és
beszélnek majd romlatlan szóval,
tiszta szívvel.

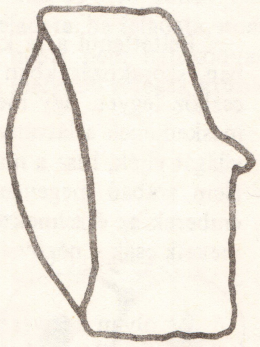

(Részlet)

Móron 1985 augusztusától a városi tanács kezdeményezésére kábel TV jött létre. Dolgozatunkban nem egyszerűen a helyi kábel TV stúdió működését, amatőr szervezőit szeretnénk bemutatni, hanem ezen túlmenően a TV nézés általános hatását kutatjuk.
Részletek az önintervjukból:

– Számomra a TV ellenséggé vált, amit szeretnék legyőzni.
– Legtöbbször el is alszom rajta, és idegesít, ha végig ottmaradok előtte.
– Nekem alapvetően a félelem határozza meg a TV-vel való kapcsolatomat... Félek egy TV hatósugarába kerülni, mert nem tudom megállni, hogy le ne üljek, de felállni gyenge vagyok. Utána lelkiismeretfurdalás vesz elő, hogy hova tettem az eszemet?
– Úgy érzem a TV olyan, mint az alkohol. Az emberek egyfajta menekülésre használják az élet elől, a gondok elől.
– Szeretnék majd az a csodabogár lenni, akinek otthon nincsen TV-je.

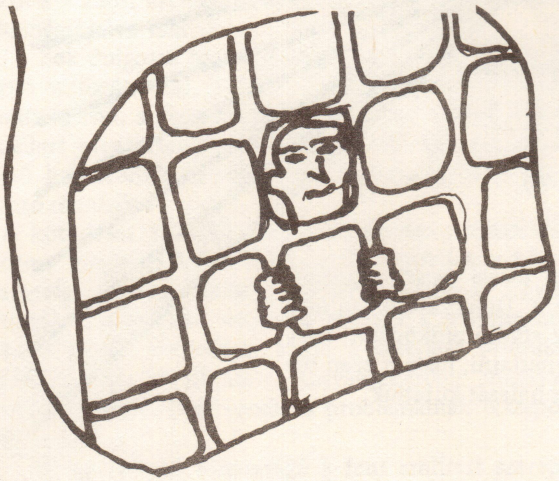

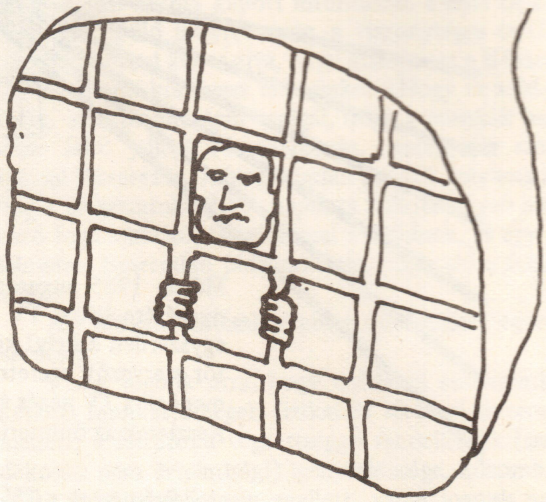
... Sok szülő a gyerekek életritmusának kialakításában érzi a TV meghatározó szerepét, hisz természetessé válik, hogy a szeme előtt tornásznak, fürdenek, fogat mosnak, mint a TV-maci, majd elmennek aludni. Tehát a nevelés feladatát is átveszi bizonyos fokig a TV. Régen a gyerekek nem a TV-ben nézték a mesét, hanem a szülők meséltek nekik. A mai világban a technika fejlődésével párhuzamosan már a mese sem közös családi program. Hol van az az idő, amikor a gyermekeknek altatót énekeltek, illetve mesét meséltek a szülők és a nagyszülők. Nagyon sok családban a szülők nevelési eszközként alkalmazzák a TV nézést, amikor azt egy elérhető jónak tüntetik fel, jutalmazásnak, illetve büntetésnek. A mindennapi „gyönyör" adagot szállító TV egyszerűen beivódik gyermekeink életébe, egymás mellett „nőnek" fel. Egyik riportunk során megdöbbenve hallottam azt a mondatot, hogy a „gyerekeink, amellett, hogy sokat foglalkozunk velük, igénylik a TV-t". Felmerül ilyenkor az a kérdés, hogy milyen meghitt családias az a játék, beszélgetés, illetve a TV igénylése a rosszul kialakított életnek a káros hatása-e? Ha a gyerekek nem a TV mellett nőnek fel, nem hiszem, hogy felmerül ez az igényük. – A gyermek felnőtté válásában, közösségi kapcsolatainak kialakításában tehát meghatározóvá válhat. Ezért ebben a korban szükséges az együttélést a TV-vel úgy szabályozni, hogy a várható káros hatását elkerüljük.

„Míg a szavakra és írásra támaszkodó kultúra a racionális párbeszédet és az emberi fantázia működését segíti elő, az olyan kultúra, amelynek alapja a kép, ellentétes hatást fejt ki."

Tehát megváltoztatja az emberi kultúrához való viszonyát is. A TV és a video felhasználása a kultúra rendszerében csak a sok eszköz egyike, amely nem helyettesítheti a többit. Még aggasztóbb, hogy magának a képi látványnak az értelem nélküli szerepe is felerősödik. A városban nézik az osztrák adást, ha nem is értik, csupán a szájuk mozgását érzékelik. Nem szabad kihagyni a gyerekek életében a TV és video jelenlegi uralmát hosszútávon, mert a látvány hozzáférhetősége miatt leszokhatnak a gondolatcsere „fárasztóbb", az agyműködést jobban igénybevevő módjáról. „Olyan embertípus van kialakulóban, amely a képernyőhöz tapadva csillapíthatatlan étvággyal szívja magába mindazt az élményt, amit a bűvös doboz nyújt. És azt hiszi, hogy ez az igazi valóság."

A családinterjúk során kiderült az is, hogy sokszor a szülők és gyerekek, tehát különböző korú emberek kedvenc műsorai azonosak. Ezekben a műsorokban nincs semmi elgondolkoztató, semmi szokatlan, csaknem az egész műsor megértéséhez elegendő egy iskolás korú gyermek szellemi színvonala. Ha az iskolás gyerekek csak ezen nőnek fel, képtelenek lesznek tájékozódni a világban, óhatatlanul összezavarja idő és helyérzéküket.

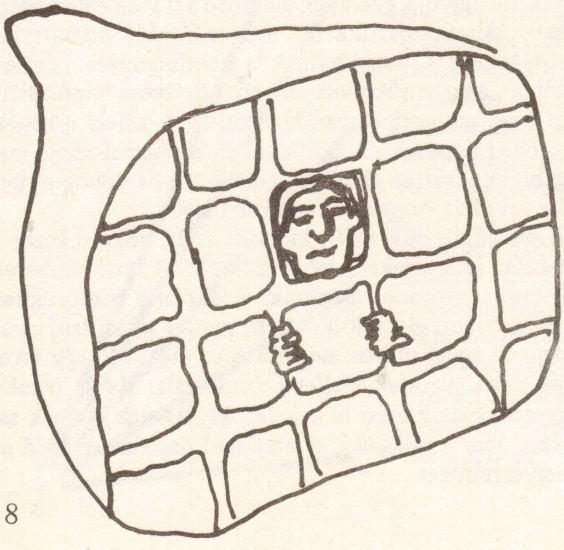
Feltétlenül arra kell törekedni, hogy művelésükben, szórakozásukban a video és TV csak kiegészítő eszköz legyen. Igy megelőzhetjük, hogy ne engedelmeskedjenek a látványosság törvényeinek, a való élet világát éljék, hisz a mai gyermekekre építjük a jövőt. Nem szabad megengedni, hogy a technika miatt az emberek az érzelmektől távoltartsák magukat és gyermekeik csak -„néző" állampolgárokká váljanak.

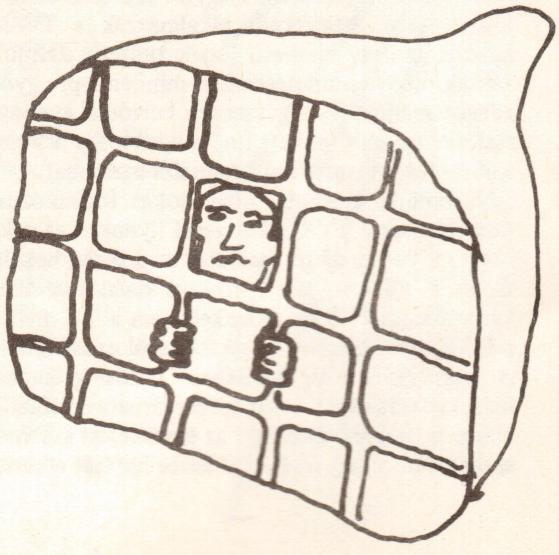
És olyan szervesen beleivódott már a TV nézés kultusza az életünkbe, hogy sokan észre sem vesszük, hogy hogyan fordul visszájára a „szabadidő eltöltése" fogalma, amikor a TV-ről van szó. Ugyanis a rendszeresen TV-ző ember azon kapja magát, hogy már nem a ráérő idejét tölti alkalmasint a TV műsorát nézve, hanem ezek a műsorok beleszólnak a napi időbeosztásba, betervezett elfoglaltságot jelentenek, méghozzá olyant, amelyet nem lehet elhalasztani, olyan nagy a prioritása. Igy válik az ember könnyen manipulálhatóvá, hisz lehet, hogy a vasárnapi kirándulások maradnak el, vagy rövidülnek meg a délutáni film miatt.

Ahogyan az egyik riportalanyunk mondta:

„Olyanok ezek a TV sorozatok, mint a kutyalánc, az embert mindig visszahúzzák a készülék elé. Este olyan napokon, amikor valami sorozat megy, még a kocsma is kiürül, mindenki siet haza csak az öreg bútordarabok maradnak."

Döbbenetes tapasztalat volt, hogy az emberek akikkel beszélgettünk, és megkérdeztük a véleményét a TV műsorról, illetve a TV nézéssel kapcsolatban az első között említették a sorozatok nézését. Azonban amikor a filmben szereplőkről kérdeztünk, összekeverték a szereplőket (nemcsak a neveket), nem tudták ki-kicsoda. Tulajdonképpen a figyelmük kizárólag a sztorira korlátozódott, de több emberrel beszélgettem, nem egyszer ekörül is viták támadtak. Kíváncsi lennék tehát ezekután a filmsorozatok „tárolódási" mechanizmusára. Az rendben van, hogy a történetet úgyahogy megjegyzi az ember az egyik résztől a másikig, de a minden rész végére felfokozott érzelmek (izgalom, érdeklődés) hogyan maradnak meg az emlékezetben? Milyen hatással van az, hogy a film végén (csúcson, ha van) megszakad az egész, nem fejeződik be, megválaszolatlanul maradnak a kérdések, miközben tudjuk (következő részben) kapunk valamiféle megoldási változatot.

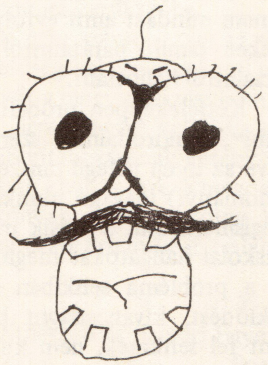
Az egész engem egyszerűen a „coitus interruptusra"-ra emlékeztet. A néző felkészül (egy-két óra alatt), ráhangolódik a műsor frekvenciájára, és amikor együtt él a szereplőkkel, átérzi a film gondolatát, akkor megjelenik a „folytatása következik..." felirat. Ezekután az emberek nem azon gondolkodnak, ami a filmben volt, nem annak a mondanivalóját keresik, hanem azon törik a fejüket, vajon mi lesz a következő részben (a történet) ? –
Ha kitalálták, akkor örülnek, ha nem akkor csalódnak! Ha csalódnak, mert általában ezeknek a filmeknek a végződése, azt hiszem, igen egyszerűen kitalálható, tudható, ha pedig nem, akkor is maximálisan kielégítő, az elvárásnak megfelelő.

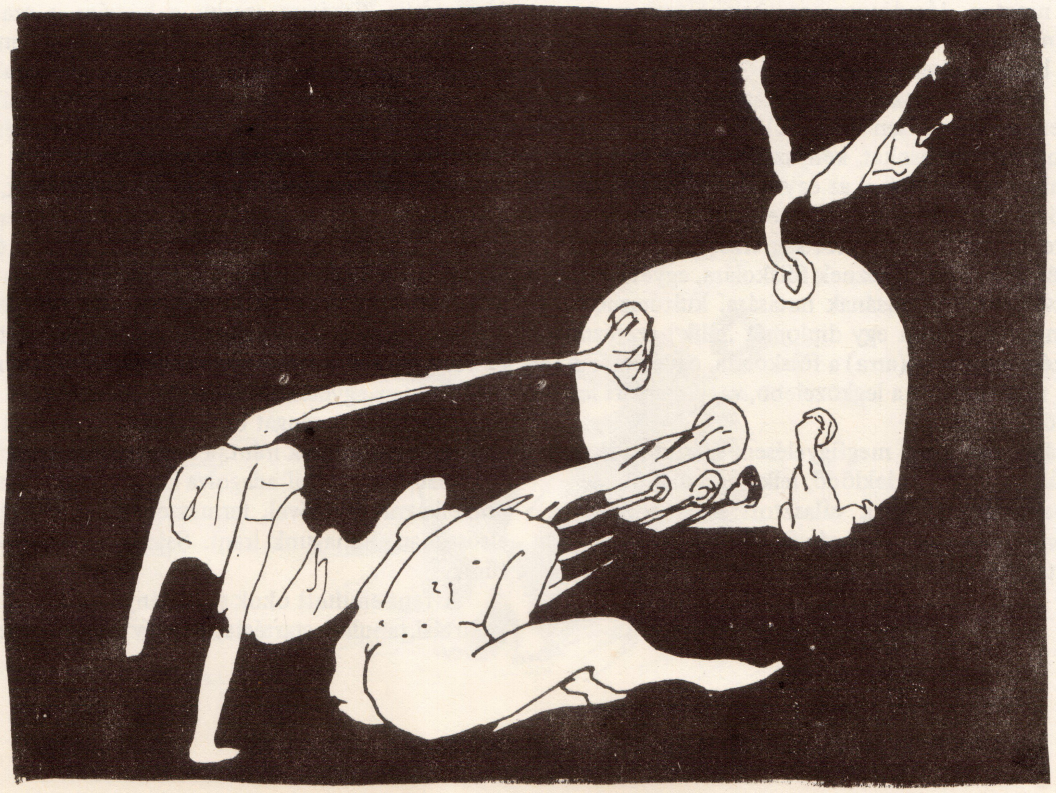
Az emberek a sorozatokon megtanulják, hogy mindent megtudnak a „vége utáni következő részben", minden megoldatlan rejtély kivilágosodik a legközelebbi epizódban. Ezek után egy olyan filmet nézve, amin el „kellene" gondolkodni, nem egyszerű szájbarágós a történet, esetleg mondanivalója van, vagy egyszerűen szép (a filmezés, színészi játék, egyéb filmes eszközök, amik a TV sorozatok nézése alkalmával, ha van is figyelembe sem kerül, észre sem veszik), nem értik. Azt mondják (lebecslően) „művészfilm". Nem keresik és nem is próbálják megtalálni a látottak lényegét, értelmét. És ha valami nem kézenfekvő az a legkönnyebb, ráhúzni, nem érthető, nincs értelme – művészfilm....

A TV így nem „tehet" mást, nézettségének, néző szimpátiájának megtartása érdekében könnyen emészthető, nem túl gondolkodtató műsorokat kell vetítenie. De a hivatalos kulturális irányvonal a „szabadidő-rekreációs koncepció" során is az a „felfogás alakult ki, hogy az embereket ne zavarjuk munkaidő után mindenféle társadalmi problémákkal, elégedjünk meg azzal, hogy dolgoznak, utána éljenek maguknak, szórakozzanak, viduljanak fel, s ha valakit ezekután mégis érdekel a társadalom, az már az ő „magánügye". Kapóra jött mindehhez a TV, amely a lakásba vitte a kulturát, s a társadalmi problémát, úgy vegyítette a szórakozással, hogy az utóbbiba ágyazta... Alig lehetett kimondani, hogy a két sláger közt hallgatott Bach maga is slágerré válik, mert sláger arcát nyújtja; magasabb művelődés ezen túl kezdődik, és aki ezt választja, nem pusztán a felüdülést választja, hanem a problémákkal, éspedig a kínzó problémákkal való szenvedésteli szembenézést..."
Ez az, amit az alsórétegek kapnak és befogadnak. Kérdés a TV-nek nem lenne-e feladata, ha feladata, miért nem teszi, ha teszi, akkor miért nem hatékonyan, hogy a magasabb kultúrát a mélyebb rétegek közelébe vigye.

„... ez a nép már rég – amióta szavazatára vevő nincs – túltette magát minden dolgon, s akitől rég vesszős bárd, sereg és hatalom függött, ma egészen meglapul és csak e két dolgot kívánja szorongva: cirkuszt és kenyeret."
(Iuvenalis, i.sz. I századi szatíraköltő)

PÁLYAKEZDŐK, DIÁKOK GONDJAI

Megszeretném indokolni – bevezetésképpen – azt, hogy miért érdekel ez a téma, miért ezt választottam.

Magam is a címben jelölt gondokkal viaskodok: diplomaszerzéshez közeledek, de ez furcsa mód nem kölcsönöz önbizalmat, tanácstalanul, határozatlanul nézek jövőm elébe. Elriadtam a választott szakmától, nem tudom mivel akarok foglalkozni, nem tudom hol fogok lakni – egyáltalán nem várom örömmel a diplomát, a munkába állás pillantait. Évfolyamtársaim zöme hasonló félelmekkel bizonytalansággal küszködik. Sokan – magam is – időnyerés céljából évet halasztottak, megbuktak, és ez nem csak az erdészeti egyetemre jellemző. Budapesti és más egyetemekről is ismerek hallgatókat akik így odázzák el az egyetemről való kilépés pillanatát. Mások meg csak azért nem iratkoznak vissza, mert annyira unják már az egészet hogy képtelen áldozatnak tűnik számukra ez a lépés.

Ezen sorokban nem csak az egri TNGy alkalmával szerzett tapasztalataimat szeretném összefogni, hanem mindazt amit évfolyamtársaimtól, más egyetemeken tanuló barátaimtól, már dolgozó volt iskolatársaimtól hallottam.

Kétféleképpen próbáltam a kérdés „mélyére hatolni": szakirodalmát szerettem volna átolvasni, illetve az ilyen jellegű tanszékek (pszichológia, neveléstudományi) idevágó munkáival, kutatásaival akartam megismerkedni, a másik módszer (végzős) egyetemi, főiskolai hallgatókat meginterjúvolni. Érdekes! hogy ez a probléma senkiben nem váltott ki annyi érdeklődést, kíváncsiságot hogy kutatta volna. Nem tűnt fel senkinek, nem kutatták, nem kutatják, irodalma , legalábbis az egri tanárképző főiskola könyvtárában, nincsen. Mindössze egy pszichológia tanárnő magánvéleményét sikerült megismernem. Maradtak hát a beszélgetések, interjúk.

1. A diákok jó részét (arányokat nem írok, mert ez egyetemenként erősen változik) nem érdekli a tananyag, unja az előadásokat, kényszeredetten „jobb lehetőség híján" végzi csak el az egyetemet. Ez két okra vezethető vissza. Az első, mely kevésbé általános az hogy egyesek minden elhivatottság érzése, lelkesedés, érdeklődés nélkül jelentkeznek főiskolára, egyetemre. Szülői elvárások nyomásának hatására, kultúrsznobságnak engedve: hiszen egy diplomát „illik" szerezni stb. és azért esett erre (arra) a főiskolára, egyetemre a választás, mert ez volt a legközelebb, vagy mert itt lehet a legtöbbet lógni.

A másik ok, mely megfigyelésem szerint gyakoribb és súlyosabb: az érdeklődő, lelkesedő diákok menet közben kiábrándulnak választott szakmájukból.

Érdemes elidőzni e jelenség felett: sok diák lelkesedéssel, tanulnivágyással jelentkezik főiskolára, egyetemre és menet közben válik fásulttá érdektelenné. Miért?

Egyik oka ennek az hogy a gimnáziumból, szakközépiskolából kikerülő tanulók nem ismerik (nem is ismerhetik) azt a szakmát, szakmával járó környezetet, életformát, amit választottak. Nem tervezik meg oly alapossággal jövőjüket, hogy egyetemen túlra is gondoljanak. Kérdés, kellene-e tervezniük ennyire előre? Szerintem, igen kellene, de 18 évesen felvételiznek, kiforrott önismeret nélkül,. alakulóban lévő személyiségek... Talán érdemes volna egyetemi felvételi előtt félgőzzel eldolgozgatni 2-3 évet, megízlelni, megismerni a lehetőségeket, a valóságot.

Bár a meginterjúvoltak közül kevesen említették – úgy érzem, ennek az „elváltozásnak" egyik (fő) oka a tanár-diák kapcsolatban keresendő. Nincsen, vagy elenyészően kevés a tanár-diák barátság, vagy „atyásabb" melegebb magán-kapcsolat. Tanár és diák csak „munkahelyen" találkozik. Ritkán alakul ki főnök-beosztotti érzelmektől mentes kapcsolattá. Hiányoznak a tanár-példaképek akik meghatározóak, utat és értékrendet adóak lehetnének a diákok számára mind emberi, mind szakmai téren.

Sokkal gyakrabban panaszkodnak a diákok a túlterheltségre: kevés a szabadidő, fárasztó a sok előadás, az otthonra kiadott irodalom, rajz. Egy közgazdász lány megkérdezte tőlem: hogyan tudunk a heti 30-40 óra mellett tanulni, hozzáolvasni a leadottakhoz, elmélyülni egy-egy témában, vitatkozni, beszélgetni? Hát... felületesen.

Hétközben – bár nem merem azt állítani, hogy szörnyen kevés a szabadidő – alig nyílik alkalom nagyobb beszélgetésre, szakmai és másmilyen eszmecserére – hiszen mindenki ezekbe a szabadidő-résekbe préseli be hobbiját, állandó foglalatosságait. Hétvégén meg hazautazik. Érzésem szerint a hétvége, a szabadidő szerkezetének megváltozása is „sáros" ezekben a kérdésekben. A diákok rendelkezésére álló szabadidő nem csökkent jelentősen – csak elosztása változott meg. Hétközben hiánycikk a szabad idő, hétvégén: dömping és ez bizony csapda.

Hétvégére elnéptelenednek a kollégiumok, rengetegen hazautaznak és akik eredetileg nem tervezték hétvégenként a hazautazást, idővel ők is rákényszerülnek erre, hiszen utálnak szombat eseténként egyedül ücsörögni szobáikban. Csapda ez a hétvégi szabadidő-zuhatag: közösségromboló hatású, a heti programban hajszoltságot teremt. Szép álom – érdemes volna olyan egyetemi ifjúságot fel(ki)nevelni, akiket nem a katalógus rángat be előadásra, hanem az érdeklődés a jó előadások iránt, a szabadidőt nem a hétvégi szombat-vasárnappal adagolva kapni, hanem szabadon rendelkezni az idővel, természetesen felelősséggel – elsősorban önmagunk iránt. Sajnos ez elég távolinak tűnik.

A fent említett okok eredménye a következő magatartási, tanulási startégia: a félév során szinte senki

nem készül az egyes tárgyakból, senki nem olvas pluszba, követi a szaksajtót. Ennek pótlására elképesztő gyors-tanulási képességekre, vizsgarutinra teszünk szert. Ám igy tudásunk „könnyen jön könnyen megy" – a feledésbe.

2. Lakáshiány, és ami ehhez kapcsolódik 3. félelem a falutól – falusi életformától.

Elcsépelt téma: értelmiségi (és nem értelmiségi) fiataloknak még reményük sincs arra, hogy rövidebb időn belül (4-5 év) saját erőből önálló lakást vásároljanak, építsenek. Marad a szolgálati lakás. Igen ám, de ez ritka jószág, általában csak faluhelyen terem. Itt fonódik össze a fenti két probléma: ugyan senkit nem kényszerítenek arra, hogy akarata ellenére egy faluban keressen munkahelyet, ám a lakáskérdés (számunkra) megoldatlan és szükségképpen le kell költözni falura – ha lakni akarunk. (Hát persze hogy akarunk.....)

De miért a félelem a falutól? Jellemző hogy sokan annyira ragaszkodnak városi munkahelyükhöz hogy inkább vállalják a pedagógusszálló – értelmetlen – zártságát, kiszolgáltatottságát, kizsákmányoló albérletet. Visszatérve a fenti kérdésre: félelem a falutól. Az egyik oka nyilvánvaló, könnyen magyarázható: hozzászoktak egy viszonylag magas szinten levő kulturális közeghez, az üzleti választék bőségéhez, kényelmes közlekedéshez, aszfaltozott járdákhoz stb. és nem szívesen mondanak le minderről.

Gyökeres életformaváltást igényel(ne) a falun való élet, alkalmazkodást az ottani értékekhez, melyeket esetleg nem is akarnak átvenni.

A másik dolog amiért mindenki (a megkérdezettek 80-85 %-a) húzódozik a falusi élettől: félelem az egyedül maradástól. Félelem attól hogy szellemi társak nélkül kell élni, hogy nem akadunk barátokra – hiszen könnyen előfordulhat hogy nincs olyan ember a faluba akivel szívesen barátkoznánk.

Sokan végeznek és nincsenek férjnél, nincs feleségük. Jogosan látják úgy, hogy faluhelyen párválasztási gondjaik megoldódása reménytelenebb mint egy városban. Pszichológiai tanszék megfigyelése hogy a III-IV. éves lányok közt férjhezmeneteli pánik tör ki. Ez mintegy közvetlen reakciója szerintem az egyedül maradástól, vénlánnyá válástól való félelemnek.

Nehezen orvosolható gondok ezek. Nagy a szakadék falu és város közt, és nem várható hogy a közeljövőben ez megoldódjon.

Valós probléma hogy az értelmiségi fiatalok lehetőleg elkerülik ezt a környezetet, aki oda kerül azt elmagányosodás fenyegeti.

Megoldási lehetőség mégis kínálkozik: kommunák, kisközösségek létrehozása. Dániában, Svédországban tapasztaltam hogy értelmiségi fiatalok kommunába való tömörüléssel „védekeznek" az utóbb vázolt problémák ellen: kihasználva a falu természetközelségét, előnyeit, megoldhatók a közösségi igények kielégítése is.

Jelenleg Dániában 40-50 ezer (!) kommuna létezik, Hollandiában szintén, s a többi nyugat-európai államban is elterjedőben van ez az életforma.

Magyarországon, szerintem méltánytalanul, hallgatnak róluk, hippis-kábítószeres (hamis) kép merül fel az emberekben ha kommuna kerül szóba.

Magyarországon senki nem számol ezzel az alternatív életformának a lehetőségével. Nem számol mert nem tud róla, nagyon kevés a magyarországi kommuna kísérlet, a hatóságok, nem ismerve kellőképpen a jelenséget, e mozgalom kibontakozásának kerékkötői. Pedig – egyéb problémákon kívül – erre is megoldást nyújthatna, sokkal hatékonyabb szerepet töltve be a falu életében mint az atomizált értelmiségi családok.

M Z
Erdészeti és Faipari Egyetem
Sopron

A SZOCIÁLPOLITIKA ÉS AZ EGÉSZSÉGÜGY HATÁRMEZSGYÉJÉN

(részletek)

A szociálpolitika és az egészségügy területeinek találkozási pontjaival foglalkozik ez a dolgozat. A szociálpolitika történeti bevezetése után, korcsoportos lebontásban vizsgálja a mai helyzetet:

... A korosztályok közül a szélső helyzetben lévőknek nehéz az életük, s ez ontja a problémákat. Emellett a középkorúaknál sincs minden rendben. Nézzük akkor életkori sorrendben az egyes, általam kiragadott példákat.

Egyre kevesebb gyermek születik. Mind gyakoribbak az egygyermekes családok. Azt hinné az ember, hogy a gyermektelen családok a fő „bűnösök" de nem. Statisztikai adatok alapján a gyermektelen házasságok aránya 4-5 %, s ez nagyjából megegyező a felszabadulás előttivel. Tehát a fő probléma a második, ill. további gyermek vállalása (nem vállalása). Ennek okairól bővebben két korosztállyal később.

A gyermekkor – ifjúkor problémái összetettek. A nagycsaládok felbomlásával kevesebb figyelem, irányítás jut a gyermeknek. Az iskolában is inkább személytelen tömegoktatás várja a tanulót. Ha a szülőnek nincs elég ideje foglalkozni vele, akkor már nagyon közeli lépés az utca, csavargás a haverokkal. Súlyosabb esetekben jön az állami gondozásba vétel. S sajnos ez az intézmény sem ér el maradéktalan sikereket. Felmérések szerint a legtöbb állami gondozott a korábbi állami gondozottak gyerekeiből kerül ki.

Az egyén serdülőkorban a legfogékonyabb mindenre, sajnos a rosszra is. Nő az alkoholt fogyasztó, dohányzó fiatalok száma, és egyre fiatalabb korban kezdik el. E „hagyományos" károsítók mellett egy újabb, sokkal veszélyesebb is feltűnt a határokon, sőt már határon belül is, a narkotikum. „Kisipari" módszerekkel kezdődött (technokol, oldószerek stb.) de ma már az igazi kábítószereknél tartunk. Mint azt illetékes helyről meglepve hallottam, ma már kis utánjárással az igazi „kemény" kábítószerek (LSD, hasis, kokain) is beszerezhetők hazánkban. Erre pedig már nagyon oda kell figyelnünk, annál is inkább, mert hazánk a fő szállítási útvonal mentén fekszik a termelő Ázsia és a fogyasztó Nyugat-Európa között. Egy-egy innen tovább nem menő szállítmány komoly károkat okozna.

Egy tönkretett testnek az agy gyakran nem talál más kiutat, mint az öngyilkosságot. S ez egy újabb olyan dolog, amiben előkelő helyet foglalunk el az európai rangsorban. Az öngyilkossághoz néha időleges befolyásolás is elég, azonban gyakoribb ok a szellemi egyensúly megbomlása. De az már átvezet egy másik szakterületre, a pszichiátriához.

A pályakezdő fiatalok sem találják egyszerű helyzetben magukat. Az önálló élet feltételeinek megteremtése önerőből szinte lehetetlen. Megfigyelések szerint 3 fő irányzat van kialakulóban. A legkedvezőbb eset az, ha a szülők erejükhöz mérten (vagy azon felül) támogatják a fiatalokat. Ez a rendszeres hétvégi ebédeltetéstől a lakás- és kocsivásárlásig terjedhet. A második esetben ez a szülői háttér nem áll rendelkezésre, s a fiatalok kénytelenek óriási erőfeszítéseket vállalva – egy életen át gürizve – felépíteni önálló egzisztenciájukat. Ezzel egy életre eladósodnak, s testileg-szellemileg károsodnak. A harmadik esetben a fiatalok felmérik az előttük álló lehetőségeket, és helyzetüket eleve kilátástalannak ítélik. A rövidtávon „boldog" élet reményében jövedelmüket teljesen felélik. Divatosan öltöznek, jókat esznek, üdülni járnak, máról holnapra élnek, amolyan „minden mindegy" szemlélettel. S ami a meglepő (vagy nem meglepő?), hogy ez utóbbi réteg egyre nő. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a fiatalok egyre kilátástalanabbnak ítélik meg lehetőségeiket.

És itt térjünk vissza a kevés újszülött kérdéséhez. Az említett 3 variáció közül leginkább az elsőbe illeszthető bele a gyermekvállalás. A másik kettőbe nemigen fér bele egy, vagy egynél több gyerek. A fiatalnak, ha függetlenül akar élni, vagy ha állandóan dolgozik, semmiképpen nincs ideje sok gyereket nevelni és pénze eltartani őket.

A mai 40 évesekre, a középgenerációra jutnak a legnagyobb terhek. Nekik dolgozniuk kell saját fenntartásukért, el kell tartaniuk idős szüleiket, és ugye illene segíteni pályakezdő gyerekeiket is. Ez a hármas teher meg is látszik rajtuk. A korosztály halálozási értéke 10 év alatt (1972-82) férfiak esetében 30 %-kal, nőknél 10 %-kal nőtt. Ennek is köszönhetően országunk az európai halálozási rangsorban elfoglalt helye messze a legkedvezőtlenebb. Sok a válás, idegösszeroppanás, egyre nő az alkoholisták száma.

A nyugdíjasok száma Magyarországon 2,3 millió. Mintegy 60 %-uk 2400 – 3500 Ft közötti nyugdíjat kap. Ennek értékeléséhez hozzátartozik még két adat. Ma a hivatalos létminimum 2900 Ft, míg a társadalmi minimum 3500 Ft. – Két nyugdíjból még csak meg lehet élni valahogy, de az egyik házastárs halála szinte megoldhatatlan nehézségek elé állítja a túlélő felet. A teljes rezsi, emellett a megélhetés költségei meghaladják a rendelkezésre álló kereteket.

Ilyen alapállásból nézzük meg az egészségügy lehetőségeit.

Az első és alapvető probléma a pénzhiány. Az egészségügy évek óta krónikus pénzhiánnyal küzd. Ez meg is látszik épületeinek állapotán, felszereltségén, az egészségügyi dolgozók fizetésén. Az utóbbi években az egészségügy ért ugyan el eredményeket, de ez inkább különböző mutatókban (kórházi, férőhely, gyógyszerfogyasztás, stb.) nyilvánul meg, nem pedig az emberek egészségi állapotára jellemző paraméterekben.

Az egészség megőrzésére fordítható pénzeszközöket nem központosították. Jellemző az, hogy a rendelkezésre álló kis pénzt is sok szervezet költi el. (Egészségügyi Minisztérium, TIT, Vöröskereszt, MÁV, Honvédség, stb.) Igy a védekezés hatékonysága tovább romlik. Kicsit vigasztaló lehet az egészségügy számára az, hogy egy Kanadában készült vizsgálat az alábbiak szerint értékeli a halálozási tényezőket:

50 % az egyén életviteléből származó
20 % a környezeti hatásokból származó
20 % az öröklöttségből adódó
10 % az egészségügyi ellátás hibáiból fakadó.

Itt természetesen figyelembe kell venni a kanadai és a magyar életvitel, környezetvédelem, és egészségügyi ellátás közti különbségeket. Igy én 20 % körülire tenném az egészségügyi helyzetből adódó halálozásokat. Ezt láthatjuk soknak, vagy kevésnek, attól függően, honnan nézzük. Egy orvos véleménye szerint:
„az orvos tevékenysége hasonlít a vakondéhoz – működését földhányások jelzik".

A kórházakban napjainkban „tűzoltás" folyik. A heveny, vagy idült betegségek kezelése leköt minden energiát, s nemigen jut idő a tervszerű megelőzésre. Ez alól talán csak a nők rákszűrése és a tüdőszűrés a kivétel.

Az egészségügyi dolgozók fizetése köztudottan alacsony. A kevés pénzen sok, jól dolgozó alkalmazottat találni nehéz. Ezért egyesek tisztességtelen praktikákhoz folyamodnak. Ilyen például az, hogy az orvosi egyetemekre fel nem vett jelentkezőket 1 évig dolgoztatják azzal az igérettel, hogy majd a második jelentkezésnél ez előny lesz; majd a jelentkezéskor nem javasolják a jelölt továbbtanulását. A mai helyzet szerint ugyanis nagyobb szükség van egy 2800 Ft-os állásban dolgozó szakképzetlen segédápolóra, mint egy 4000 Ft-ért dolgozó szakképzett orvosra.

A krónikus ápolóhiány hosszútávú megoldásához segítséget adhatnak az egyházak is. Ezt jól szolgálja az állam és az egyház között tavaly létrejött megállapodás, amely lehetővé teszi női szerzetesrend felállítását Magyarországon. Az apácák „áldásos" szociális tevékenysége azonban még nem napi realitás, csak a későbbiekben számolhatunk vele.

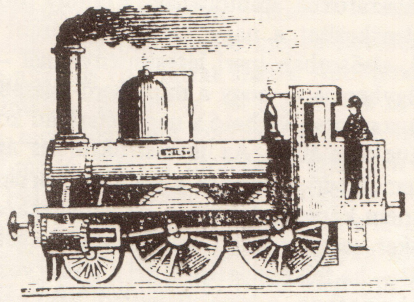
Az egyház jelenleg is meglévő szociális létesítményei jól kiegészítik az állami lehetőségeket a szociális otthonok terén. Ezekre a létesítményekre égető szükség van az öregek gondozása miatt. S ezzel el is érkeztünk a nyugdíjas kérdéshez. A kormány igyekszik minden tőle telhetőt megtenni a nyugdíjak reálértékének megőrzésére. A jelen gazdasági helyzetben az azonban nem sikerült. Évi 110 milliárd Ft kerül kifizetésre a nyugdíjakra, s hogy ez mekkora összeg, azt az jellemzi jól, hogy ez a nemzeti jövdelem 15 %-a. És még így is kevés!

A kormányzat is látja az eddig felsorolt problémákat, s megpróbál tenni a változásért. A minisztertanács már megvitatta a lakosság egészségi helyzetét, és az ennek megváltoztatására irányuló cselekvési programot. Ezt most újra átdolgozzák, és várhatólag májusban kerül a kormány elé elfogadásra.

A tervezet az „Egészségnevelés Társadalmi Programja" büszke címet viseli. Több tárca, intézmény és szervezet vett részt a kidolgozásban, és vesz majd részt a felállítandó állami bizottság munkájában. A programban a hangsúly az egészségmegőrzésen (health promotion) van. Ehhez társadalmi összefogásra van szükség, s ennek elérését célozza meg a tervezet is. Ehhez kapcsolódóan az oktatásügy is lépett már, februártól szociális szervezők képzése indult meg a Gyógypedagógiai Főiskolán két és fél éves képzési idővel.

A cselekvési programra már nagy szükség volt. Létrejötte után minden támogatást meg kell adni hozzá, mert ahogy a fórum egyik előadója mondotta: „közös vágányon gondolkodunk". Csak már mozdulni kell valamelyik irányba, mert jön a vonat...

Leitold László

Peremvidék

Bükk, Észak-borsodi karszt, Zemplén... az ország talán legszebb tájai. Ózd, Kazincbarcika, Miskolc, Leninváros... az ország egyik legszennyezettebb területét „fémjelzik". Kedvezőtlen adottságú mezőgazdaság, válságban lévő nehézipar. A Sajó-völgyi ipari koncentráció mellett 148 település, 95 ezer ember alapellátási gondjai. Körzetesített tsz-ek, tanácsok, iskolák – funkció nélkülivé vált községek. Menekülő értelmiség, elvándorlás. Sárospatak – népfőiskola? Rossz úthálózat, kétlakiságra berendezkedett ingázók, elzárt települések. Hátrányos helyzetűek, növekvő cigánylétszám – családgondozói hálózat, gyámügy...
Gondokkal küzdő emberek, gondokkal küzdő országrész.

Az északi megyék mezőgazdasága, élelmiszer- és könnyűipara a helyi adottságok miatt kevésbé jelentős. Meghatározók a nehézipari ágazatok. A bányászat, a kohászat, a gépgyártás és a vegyipar mindenkori gazdasági súlya, helyzete alapvetően befolyásolja a településfejlesztési és szociális lehetőségeket. Hazánkban általános az iparban foglalkoztatottak számának csökkenése. (1980 és 1986 között 160 ezerrel csökkent az iparban dolgozók száma. 1990-ig, várhatóan további 100 ezer munkás válik meg az ipartól). A borsodi vidéken ez évek óta meghaladja az országos átlagot. A VII. ötéves terv célkitűzései közé tartozik, hogy a munkatermelékenység növekedésével nagy dolgozólétszám váljon ki az iparból és a mezőgazdaságból, és ezek az infrastruktúrális ágazatokba áramoljanak. Komoly problémaként jelentkezhet a nagy munkáslétszámot foglalkoztató, elsősorban ipari létesítményeknél – így a Sajó-völgyben is – hogy a munkaerő-felszabadulással párhuzamosan várható a nagy létszámú korosztályok munkába állása. Az infrastruktúrális ágazatok ezt az emelkedő létszámot a jelenlegi körülmények között nem képesek felszívni. Ez elhelyezkedési nehézségeket, esetleg helyi munkanélküliséget okozhat, ami – ha felkészületlenül éri a térség vezetőit – ütközési ponthoz, a szocializmustól való elidegenedéshez vezethet. Hiszen ki az, aki el tudja fogadni azt a szocializmust (főleg ilyen gazdasági helyzetben) amely nem tart igényt a munkájára?

A köztudat még azt sem képes megemészteni, hogy gazdasági okokból az eddig becsülettel elvégzett munka feleslegessé válhat. Ennek elkerülése nem lehet ok arra, hogy szükségmunkahelyek létesüljenek, hisz ezzel csak újabb koloncot veszünk a nyakunkba.

Az ipar (koncentráltsága, a lezajló változások) azonban csak egy a ható tényezők közül, bár jelentőségét nem lehet vitatni. Mégis, a falvak életében még ma is a mezőgazdaság játssza a fő szerepet.

A megye területének kétharmadán kedvezőtlen körülmények között gazdálkodnak a tsz-ek. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a legtöbb gazdaságtalanul működő tsz (30 körül) Borsodban van. Fölmerül a kérdés: hogyan tudnak ezek a gazdaságok segíteni a falu fejlesztésében, mikor ők maguk is a fennmaradásért küszködnek? A válasz nyilvánvaló...

A tanácsok körzetesítése után a következő pofont a tsz-ek körzetesítése jelentette a települések életében. Tornaszentjakabon elmaradt, és dacára annak, hogy a hátrányos helyzetű térség közepén fekszik, sok új ház épült, s ami talán a legfontosabb: az elvándorlás jóval kisebb, mint a környező településekről. (Egy közeli falu: Debréte. 25-en lakják és a bevásárlást egy – a legfiatalabb – férfi végzi, aki maga is meglett korú. Az ivóvíz itt is nitrátos csakúgy, mint a környék többi falujában.)

Említettem a tanácsok összevonását. Mindamellett, hogy a településfejlesztésben a központi elosztás ma is túlzott mértékű, s a tanácsok tényleges döntési lehetősége szűk, a rendelkezésre álló pénzeszközök csak elvétve kerülnek ki a székközségből. Ennek nem feltétlenül az önzés az oka, hisz olyan csekély összeg, hogy a társközségekkel együtt használt létesítmények fenntartására is alig elég.

A körzetesítési hullám harmadik állomása az iskola volt. A legtöbb aprófalu esetén az iskolák összevonása indokolt, azonban az ezer feletti lélekszámú falvak esetében ez már nem olyan egyértelmű. A gyerekek ingázása és az, hogy egész napjukat az iskolában töltik (már ahol van napközi), egészen más jellegű problémákat vetnek fel. A körzetesítés hatására a falun élő, amúgy is kis létszámú értelmiség tovább fogyott, a központi településekre költözött át. Ez a „kivonulás" még nem olyan mértékű, mint az intézmények elvándorlása, de várhatóan igyekszik utolérni azt. A megmaradt értelmiség azonban már szerepet nem nagyon játszik a falu életében, mert tevékenységi köre megszünt. Ugyanez a helyzet az agrárértelmiséggel is. Vagy követték a tsz mozgását, vagy pusztán alvóhelyként létezik lakóhelyük. A „misszió" szerep vállalása nem tartozik sem az egyik, sem a másik csoport jellemzői közé. (Lakon az igazgató panaszolta: „Régen többet ért két tanító, mint ma az egész tantestület." A régen itt nem feltétlenül az iskolák körzetesítésére utal.)

Akik pedig hivatásként vállalnák a községek létrehozását, egyszerűen eltünnek a falvakból. A vallás marad, de a papok száma egyre kevesebb lesz. Sok helyen csak arra van idejük, hogy elvégezzék a szertartásokat. Az állami szervekkel, iskolák vezetőivel a kapcsolat néha a köszönésig sem jut el; pedig nagyon sok közös tennivaló van.

Visszatérve a települések helyzetére: a jelenlegi állapotok létrehozásában nagy szerepet játszott az ország területének zsugorodása is. Kassa, illetve Rozsnyó vonzáskörzetébe tartozó falvak az új határokon belül gazdátlanokká váltak, és gazdátlanok maradtak a mai napig is. Elvileg a két állam barátságban él egymás mellett. Nem lehetne elérni azt, hogy egyes infrastruktúrális, ne adj isten gazdasági létesítményeket közösen használnák? Félő, hogy ez már merőben más problémákhoz vezetne el.

Ha már az infrastruktúra szóba került, had említsem meg népességmegtartó erejét, annak ellenére, hogy a gazdaság hátterét, működő – és fejlődő – képességét megteremtő elem elsősorban. Leglátványosabbak a termelő infrastruktúra fejletlenségéből adódó hatások. Természetesen nagy különbség van a megye két pólusa között ezen a téren is, bár a kiemelt ágazatokhoz és településekhez kapcsolódó fejlesztések is elmaradtak. A szükségmegoldások új gondokat szülnek, hiszen az infrastruktúra a környezetvédelem alapfeltétele is.

A legrosszabb a helyzet a közlekedés, a vezetékes víz, és a csatornázás terén. A közlekedés többek között azért fontos, mert az ingázók száma 100 ezer körül mozog. A meglevő utak hossza szerint a megyék között átlagos helyen áll. Az utak minősége azonban már messze elmaradt a megkívánhatótól. A legtöbb helyen régi makadámutak kaptak új borítást, ezért az alapozás gyenge, a keresztmetszet szűk. A másik dolog, ami miatt megkérdőjelezhető az átlagos szint az, hogy a települések főleg a hegyvidéken szétszórtan és nagy számban helyezkednek el. (A településsűrűség országos átlaga 100 km^2-en 3,5; míg a megyében 5.) A vasúthálózat korszerűtlen és több „hires" vonal található itt. Érdemes megemlíteni azt, hogy Edelényen túlról (ÉK-ről) közvetlenül Miskolcra jutni a tömegközlekedés segítségével nem lehet.

A másik nagy probléma a megye életében az ivóvíz. Nő a nitrátos vízű falvak száma. Ahol nincs megoldva a vezetékes vízszállítás, ott a gyerekek és öregek számára zacskóban kell szállítani a tiszta vizet. Elismerésre méltó, hogy a problémás községek száma 172-ről 141-re csökkent. Nem csökkent, inkább nőtt azonban a közműolló két szára közt a távolság. A rendelkezésre álló pénzeszközök hiányán kívül sok más dolog is közreműködik. Ilyen esetre példa Aggtelek csatornázása (bocsánat, még csak a tervek elkészítéséig jutottatk):

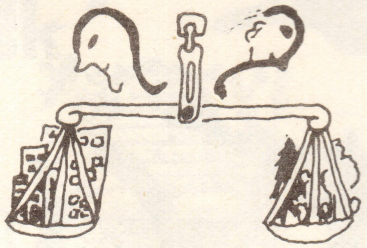
Az OVH tervei szerint egy átemelőművön keresztül Aggtelek szennyvizét a Trizs patak szállította volna a Sajóba. Az OKTH a patak szennyezése címén ezt nem engedélyezte. A tervük ugyanis az volt, hogy egy füst alatt az ANP másik községének, Jósvafőnek a csatornázását is megoldják. Az új terv szerint Aggtelek szennyvize egy nyílt karszton keresztül érkezett volna Jósvafőre, ahonnan a közös szennyvíz a Bodvába került volna. Az OVH, a Bodva szennyezése miatt megvétózta a tervet. (A Bodva az ország egyik legtisztább felszíni vízfolyása.) Az eredmény: az első terv elfogadása, és a költségek duplájára emelkedése. Bizonyára nem egyedi az eset, csak a szereplőket kell kicserélni. Ilyen és hasonló gondokat vet fel, ha több azonos szinten lévő szerv hivatott egy-egy probléma megoldására. És még valamit: lehet, hogy többekben felmerül: milyen jó, hogy volt egy másik szerv, amelyik leállította a hibás terv végrehajtását. Elnézést a kifejezésért, de nevetséges egy felügyeleti szerv fölé, vagy akár mellé egy másik felügyeleti szervet helyezni. Az más kérdés, hogy az adott struktúrában ez így működőképes.(?)

Visszatérve a csatornázásra: azokon a településeken, ahol a csatornázás nincs megoldva, előírás a vízzáró gyűjtőakna. Az elszállítás költséges, nincs jól megszervezve, így elterjedt az a megoldás, hogy bebetonoznak sörösüveget, vagy egyéb olyan tárgyat, ami biztosítja a folyamatos „elszállítást". Ezzel a szellemes ötlettel saját kutjaikat mérgezik meg. Sajnos be kell látni, hogy nem a legmegfelelőbb eszköz a meggyőzés. A megoldást talán az segítené elő leginkább, ha pontosan, rendszeresen elszállítanák a keletkező szennyvizet.

Egy másik jellemző gondolkodásmód – valószínű, nemcsak borsodi példaként szerepelhet. A tanács környezetvédelmi osztályáról indult az a kezdeményezés, hogy meg kell szüntetni az egy falu, egy szeméttelep gyakorlatát. Természetesen „n" település közül „n-1" támogatja a javaslatot, míg egy, ahová a szemetet akarják rakni, kézzel-lábbal tiltakozik ellene. Az ilyen szeméttelep (amellett, hogy 5-6 gondból egyet csinál), még a befogadó számára is bizonyos előnyökkel jár. Igaz ugyan, hogy nagyobb területigényű, de a szemét lerakása rendezett körülmények között zajlik.

Ott-tartózkodásunkkor éppen a bükkaranyosi szeméttelep ügye volt napirenden.

Az ipar, az infrastruktúra hiánya, gyenge mezőgazdasággal, elöregedő aprófalvakkal, a hátrányos helyzet halmozódását jeleni 148 település esetében. E községek létszáma 1970 és 1985 között 20 ezer fővel csökkent. Jelenleg még 95 ezer ember él a térségben.

A TELEPÜLÉSHÁLÓZAT JÖVŐJE

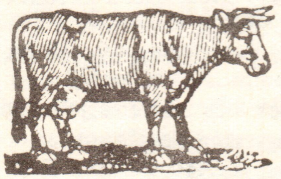
A távlati hatásokat figyelmen kívül hagyó iparteleptés, a mezőgazdaság kedvezőtlen helyzete továbbra is ható tényező marad.

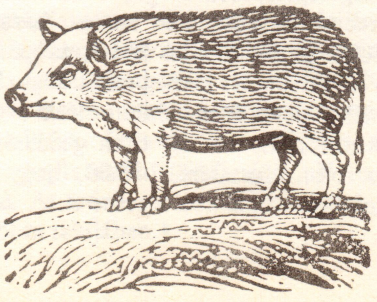
Várhatóan a gazdaság fejlődése következtében az ipar zsugorodik és a kisebb településekre is elhelyezhető lesz. Ilyen ipar megjelenése elsősorban a településrendszer alsó fokú központjaiban várható. (Sajószentpéter, Szikszó, Emőd, Putnok, Szendrő, Gönc, Mezőcsát, Mezőkeresztes, Abaújszántó.) Van azonban egy igen lényeges ellenható tényező: a munkaerő képzettsége és képzése a mai követelményekkel nincs összhangban.

Az agglomerációs előnyt csökkenteni fogja a közlekedés és távközlés tovább nem odázható fejlesztése, bár a lemaradás olyan jelentős, hogy megszüntetéséhez egyes térségekben nem lesz elegendő egy-két távlati tervidőszak.

A népesség csökkenése hazánkban jellemző folyamat. Borsodban mégis a vándorlás okozza igazán a létszámváltozást. Az utóbbi időben az elvándorlási többlet meghaladta az ötezer főt. Általában ilyen lépésre fiatalok szánják el magukat, így a korösszetételben megnövekedett az időskorúak aránya. A másik előre jelezhető mozgás a veszteséges üzemek bezárásának következménye, aminek hatásairól már volt szó. A jövőben várható a mikroelektronika elterjedése és a második gazdaság további megerősödése. A mikroelektronika elterjedésének olyan mértéke, amely megszüntetné a nagyméretű közös szellemi munkahelyeket, akkora akadályokba ütközik, hogy a közeljövőben nincs reális esély rá.

Annál inkább lényeges a második gazdaság megerősítése az aprófalvas körzetekben. Igen komoly előrelépést jelentene ez a falvak életében!

A társadalmak fejlődésének velejárója, hogy mindig értékek születnek, illetve halnak el. A települések jövőjében nagy szerepet játszhatnak a környezet minőségével szemben támasztott követelmények.

Az igény a csendre, tiszta levegőre, vízre, az igény hogy egy közösség tagjai legyünk úgy, hogy azt a közösséget valóban annak lehessen nevezni, az igény arra, hogy valóban emberi és emberhez méltó módon éljünk.

Elméleti akadálya annak sincs, hogy Közép-Európa településrendszere ne legyen határokkal szétszaggatva, a városok vonzáskörzeteit ne vágja el egy cerúzavonás. Együttműködést lehetne teremteni kereskedelmi szociális-egészségügyi és kulturális ellátás tekintetében (is).

Befejezésként néhány gondolat a megye 2000-ig szóló terület és településfejlesztési koncepciójának egyik részéről:

„az aprófalvas területeken egyes községekben a népesség csökkenése visszafordíthatatlan. Itt nem lehet cél, hogy az alapfokú ellátásról gondoskodó intézmények minden településen teljeskörűen kiépüljenek."

Gondolkodjunk el azon, hogy mit jelent – az egyszer már példaként felhozott – Debréte esetében. A tervezet nem tért ki az ilyen (úgy tűnik felszámolandó) községek gondjainak megoldására. Vagy talán az öregek és magatehetetlenek problémája nem fér bele a „településfejlesztési koncepcióba?"

DGy.

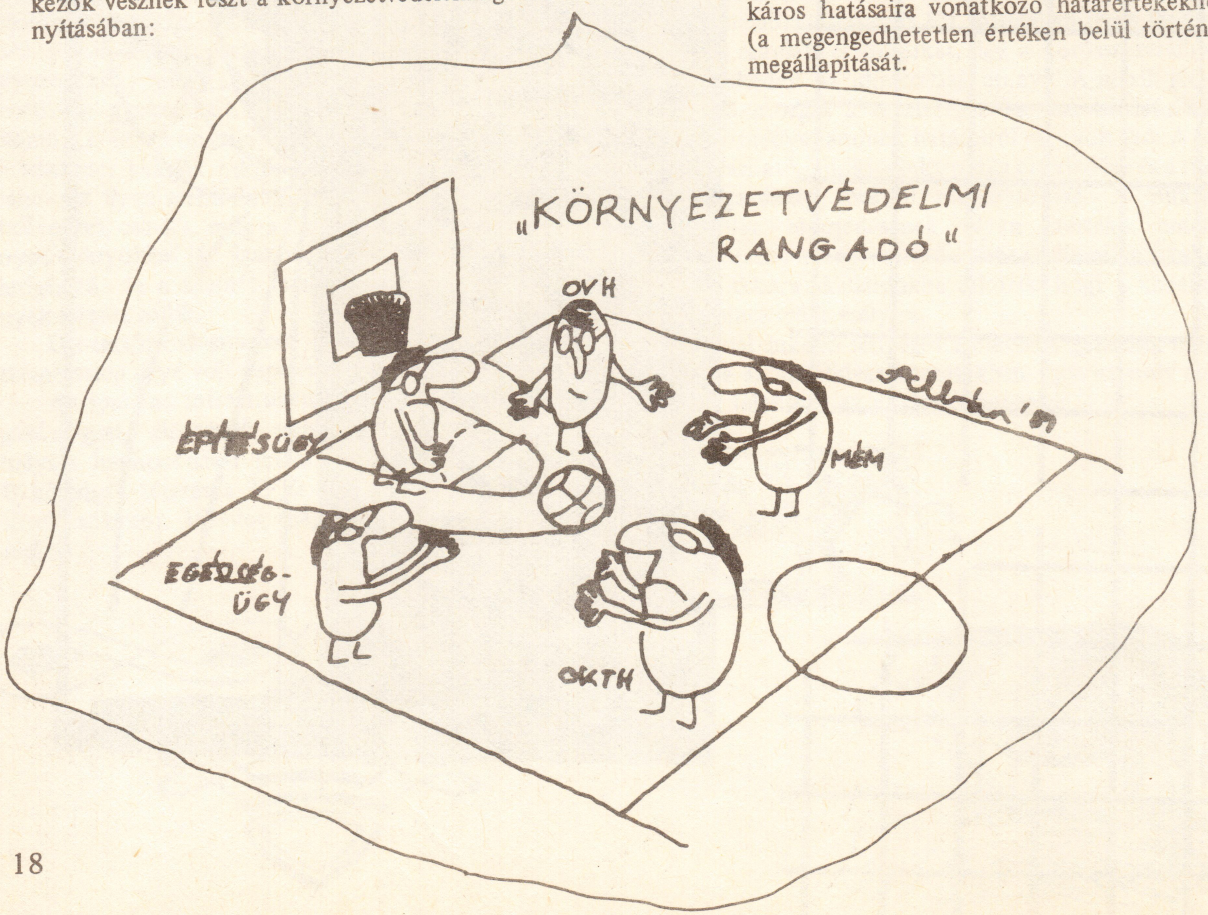
A KÖRNYEZET- ÉS TERMÉSZETVÉDELEM ÁLLAMIGAZGATÁSI JOGI SZABÁLYOZÁSA, ANNAK ELLENTMONDÁSAI, VISSZÁSSÁGAI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ OKTH HELYZETÉRE

(Részlet)

...sajnálatos tény, hogy a környezetvédelemben a jogalkalmazás gyakorlatilag a kompromisszumok összessége. Ennek egyik legfőbb oka, a gazdaság jelenlegi helyzetén kívül, hogy a természet jogi védelmének különböző szakági szabályai fedik egymást, sőt néha az a furcsa helyzet is előáll, hogy két különböző szakágon belül elhelyezkedő norma, egymásnak ellentmondó szabályozást tartalmaz. Ilyen esetben megnehezül a jogalkalmazók feladata, nagyon mélyreható, minden szempontot figyelembe vevő elemzés szükséges annak megállapítására, hogy melyik jogszabályt célszerű az adott helyzetben alkalmazni. Másrészről ez a partikuláris állapot megkönnyíti a lavirozást, az egyéni érdekek előtérbe helyezését a környezetvédelem érdekével szemben, egyes esetekben a felelősség alóli kibújást is.

Ezt a helyzetet ha megszüntetni nem is, de legalább kontrollálni lehet egy megfelelő, szerteágazó környezetvédelmi szervezetrendszer felállításával. E rendszer felállításánál egyértelműen adódott az államigazgatási szervezetrendszer, s ezt ki is használták a törvényalkotók. De térjünk vissza egy pillanatra a fentebb említett partikuláris helyzetre. Az 1003/1979/XII.6. MT. sz. rendelet szerint a következők vesznek részt a környezetvédelem ágazati irányításában:

- a talaj, a védetté nem nyilvánított természetes növényvilág, termesztett növények, a vadászható természetvédelmi szempontból nem védett vadfajok, a vadászható és szintén nem védett halfajok, a domesztikált állatok és ezek génkészletei védelmének ágazati irányítását, a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter látja el.
- a mikroorganizmusok tekintetében az egészségügyi miniszter és a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter,
- a részben vadászható, halászható védett vad- és halfajok a kiveszőben lévő domesztikált állatfajták, és a természetvédelmi szempontból védetté nem nyilvánított táj védelméért a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter az OKTH elnökével közösen,
- a települési környezetért az építésügyi és városfejlesztési miniszter,
- a felszíni és felszín alatti vizek mennyiségének és minőségének védelmével kapcsolatos ágazati irányításért az OVH elnöke felelős,
- a levegővel és a természet védelmével kapcsolatos irányítás az OKTH elnökének, még
- az OKTH elnöke végzi továbbá az emberre és a környezetre veszélyes hulladékok ellenőrzését, a zaj leküzdésével kapcsolatos teendőket (ezt az egészségügyi miniszterrel egyetértésben) és az egészségügyi miniszter mellett a környezetet szennyező anyagok, tényezők káros hatásaira vonatkozó határértékeknek (a megengedhetetlen értéken belül történő) megállapítását.

Az elmondottakból egyértelműen kitűnik az a túltagoltság és túlszabályozottság, amely már nem hasznára, hanem egyenesen kárára van az emberi környezetnek. Az előbbi két negatív tényező a következők miatt megy az eredményes tevékenység rovására:

1. rendkívül nehéz kiigazodni a szerteágazó szervezetrendszeren (itt az irányítási jogosítványokkal rendelkező szervekre gondolunk), melyeknek túlzottan nagy száma hátráltatja az egész komplexum munkáját; a végrehajtó szervek esetében a szerteágazó szervezet hasznos is lehet).
2. a széttagoltság miatt partikuláris érdekek érvényesülhetnek, és érvényesülnek is. Ez az érdekkülönbözőség mutatkozik meg a környezetvédelem szervezetrendszerében is.

A környezetvédelem szervezetét két nagy részre bonthatjuk.

A központi szervező tevékenységet az OKTH végzi, azonban a keze több szempontból is meg van kötve, másrészt ügyintézése nagyon lassú. A helyi környezetvédelmi testületek a tanácsokon belül helyezkednek el. Ők végzik a védelemmel kapcsolatos területi ügyeket, de tevékenységük többnyire kimerül a bírságolásban.

A korábbiakban már kifejtettük, hogy a környezet állapotának a védelme ma a gyakorlatban „huszadrangú" kérdés. Ezen nem is csodálkozhatunk. Itt mindössze két dologra szeretnénk utalni. Egyrészt a „nehéz gazdasági helyzetre", hiszen a jelenlegi körülmények között nem engedhetjük meg magunknak, hogy környezetvédelmi szempontok alapján akár egyetlen gyárat is leállítsunk, és azt sem, hogy a kéndioxidot kibocsátó hőerőműveink mellé egy-egy kéngyárat telepítsünk, másrészt pedig arra a tényre, hogy a környezetszennyezés még „senkinek se fáj", azaz a kérdés megoldatlansága nem jelent észrevehető súlyos problémát az egyes ember számára.

A „tudományosan megalapozott spekulációra támaszkodó baljós prognózisokat az éghajlati katasztrófáról, a vizeink jóváthetetlen elszennyeződéséről" ma még nem érezzük közvetlenül.

Illés Zoltán

AZ EGYHÁZ SZOCIÁLPOLITIKAI KEZDEMÉNYEZÉSEI

Hazánkban a felszabadulás után, a népi demokrácia hatalomra kerülésével az egyház politikai és gazdasági lehetőségei mind jobban leszűkültek. Gyakorlagilag az a helyzet állt elő, hogy az egyház hatalmilag alárendelt szerepbe került. Az egyház társadalmi tevékenységének területei lecsökkentek, csupán a templomi igehirdetés, a hitoktatás és a családi ünnepek szervezése maradt meg számára. Az egyházi iskolák száma pedig annyira lecsökkent, hogy elenyésző lett a háború előttihez képest. A Magyar Katolikusok Egyház vezetése olyan politikai álláspontot foglalt el, amely támogatja államunk törekvéseit. Az a nézet fejlődött ki, hogy az alapvető filozófiai és ideológiai kérdéseken való polémia értelmetlen, inkább a nemzet gazdasági felemelésének célja került előtérbe. Az egyház tehát feladta bíráló álláspontját, megmaradt olyan szervezetnek, amely adott esetben tömegbázisát felhasználva előmozdítja a társadalmi összefogást a szocializmusban. Mivel az egyházi ideológia tartalmaz nagyon sok olyan elemet (békevágy, testvériség, szegények és elesettek segítése), amelyek egyeznek egy általános humanista szemlélettel és amelyeket természetesen tartalmaz a kommunista ideológia is, ezért napjainkban, amikor a szocialista társadalomfelfogásban is történnek változások, lehetőség nyílik egy újmódú engedékenységre az egyházzal szemben.

A magyar politikai vezetésben is észrevehetők ezek a változások. Az együttműködésnek fontos területe lehetne, a társadalom és az élet perifériájára szorult öregek és deviáns viselkedésűek segítése.

Az egyházban hagyománya van a Szeretetszolgálatnak és egyéb betegsegélyező szervezetnek. Erre jó példa a hajdani Egri Norma munkája. A betegápolás szervezett formája először Egerben valósult meg 1927-ben. Ezt ferences rendi szerzetesek alakították. A betegápolást és szegények segítését először hat apáca kezdte. Később megindultak az állami szervezetekkel való tárgyalások, amelyeknek következtében működési engedélyt kaptak, nyilvános gyűjtéseket rendezhettek és propagandát fejthettek ki. Felhívták a város lakosságának figyelmét, hogy a szegényeknek szánt alamizsnát ne a koldusoknak adják, hanem havonként fizessék be egy közös kasszába. Ezeknek az intézkedéseknek eredményeképpen Eger utcáiról eltüntek a koldusok. A gondozottak száma 1929-ben a lakosság 3,3 %-a volt. 1930-ban megvásárolták a Pejachevich Mikó Endre kastélyát Ludányban, itt nyílt meg a második noviciátus. Az egri kezdeményezés példájára alakult Hatvanban, Gyöngyösön, Szolnokon és még sok városban hasonló szervezet.

1960 után a papok közül sokan végeztek ilyen jellegű tevékenységet de csak egyénenként. Napjainkban az állam és az egyház párbeszédének felerősödése figyelhető meg. Ennek következtében az egyház nagyobb mozgásteret kapott a társadalmi tevékenységéhez. (Pl. új apácarend alakult Magyarok Nagyasszonya Kongregáció néven. Meg kell említeni a telefonsegély-szolgálatot, mely Budapesten és az alkoholistákkal való foglalkozást, amely Mátraházán és Berekfürdőn folyik. Eddig Budapesten és Egerben alakult egyházi szervezésű segélynyújtó csoport Prodest néven. Itt vallásos emberek tevékenykednek ingyenes szolgáltatást nyújtva a rászorulóknak. Pl. ebédhordás, favágás, gyermekfelügyelet, beteglátogatás...

Ezek azonban még kezdeti stádiumban vannak, úgyhogy jövőjükről még korai lenne jósolni. Azt azonban érdemes megvizsgálni, hogy milyen lehetőségei vannak egy ilyen szervezetnek a fennmaradásra és továbbfejlődésre. Mivel vallási jellegű szervezetekről van szó, ez nyilvánvalóan behatárolja tömegbázisát és taglétszámát. Hozzátéve még azt is, hogy az aktív vallásosak inkább az idősebb korosztályból kerülnek ki, eléggé elszomorító képet látunk. De megfigyelhető a vallás bizonyos fokú újraéledése és a fiatalok egy részének elfordulása a technicizált, haszonelvű társadalomtól. Ébredeznek a kisközösségek is, amelyek szintén jó bázisai lehetnek a vallásos szereteteszméknek. Igy elképzelhető, hogy egyre több fiatalt nyernek meg ennek a tevékenységnek. A Prodest jelenlegi volumenében stabil szervezetté alakulhat, de hatása és jelentősége így valószínűleg kicsiny marad. Mindenképpen szükséges lenne olyan támogató , amely anyagi erőforrásokkal segítené. Vajon a lakosság szélesebb néprétegeiben végzett gyűjtést megengednék-e az állami szervek és vajon a Prodest akarná (vállalná)-e ezt a hírverést? Gyűjtöttünk már pénzeket; a Nemzeti Színházra, az afrikai éhezőknek, a sportolóknak. Csináltunk sorsjegyet Nicaraqua megsegítésére. De öregeinkről, akik közül némelyik a szomszédunkban éhezik, valahogy megfeledkezünk.

Az erre a célra, templomban rendezett gyűjtés olyan elenyésző összegeket jelent, hogy a jelenlegi szintet is alig tudja fenntartani. Máshonnan kellene hogy kapjanak, hiszen ez az egész társadalom ügye. Az utóbbi években a rossz gazdasági körülmények, a forint inflálódása és a nyugdíjasok számának növekedése olyan helyzetet teremtett a kisnyugdíjasok egyes rétegeiben, hogy napi megélhetésüket is nehezen tudják megoldani. Természetesen az ő segítésükre megvannak a szociális és jogi keretek. Ezek az öregek legtöbbször magányosan és a külvilágtól elzártan élnek. Igy nem ismerik azokat a csatornákat, amelyeken keresztül különböző segélyekhez juthatnának, nem is beszélve a dolog bürokratikus oldaláról. Az állami szervek (tanácsok) eléggé leterheltek, úgyhogy szociális tevékenységük is elég személytelen, „nagyüzemi módon" csinálják. Ugyanez vonatkozik a körzeti orvosokra is. Mindebből következően vajon nem lenne-e ajánlatos némely anyagi forrásokat átcsoportosítani szintén hivatalos szervezetekhez, még ha más ideológiai alapon szerveződött is. Nem is beszélve a dolog emberi voltáról, amelyre igazán nem sok példát találunk jelen társadalmunkban, ahol az anyagi jólét a legfőbb eszmény.

Szerintem kevés az, hogy megengedik ilyen szervezetek működését, hatásosan kellene őket segíteni és más szociális szervezeteknek is érdemes lenne együttműködni velük. Hiszen az állam egyelőre nincs abban a helyzetben, hogy létre tudna hozni egy új szervezetet ennek a problémának a megoldására, a meglévő szociális tevékenységet végző szervezetek továbbfejlesztése pedig több pénzt venne igénybe, mint önkéntes alapon szerveződött csoportok támogatása.
Mert ez nyilvánvalóan nem mehet így tovább, ez ellentétben van a társadalmi igazságossággal.

Sváb Judit I. évf. hallgató
EFE Földmérési és Földrendezői Főiskola,
Székesfehérvár

CEGLÉD CIGÁNYLAKOSSÁGÁNAK TÁRSADALMI FELEMELKEDÉSÉRE IRÁNYULÓ INTÉZKEDÉSEK

Általános helyzetkép. Miért is fontos ma ez a kérdés:

Az elmúlt években egyre gyakrabban találkozunk a fogalommal: „cigánykérdés", „cigányügy". Legtöbbünket közömbösen hagy, nem is értjük, miért szükséges ennyit foglalkozni vele. Sokan úgy vélekednek, hogy vannak fontosabb problémák is. Néhányan már a téma felvetésekor agresszíven, indulatosan reagálnak. Ugyanakkor 1986-ban, negyedszázados szünet után újra megalakult és munkához látott Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége. Karácsonyra megjelent a szövetség lapjának első száma a Cigány Ujság. A Hazafias Népfronton belül Cigányügyi Tanács működik, Cigányügyi Koordinációs Bizottságok foglalkoznak egy-egy település és vonzáskörzete hátrányos helyzetű cigánylakosságának problémáival.

Sok pedagógus, népművelő, egészségügyi dolgozó főállásban, vagy mellékállásban igyekszik segíteni őket.

Mi teszi indokolttá ezt a megkülönböztetett figyelmet irántuk?

Magyarországon jelenleg, megközelítően 400 ezer cigányszármazású ember él, a hátrányos helyzetűek jelentős részét ők képezik és életszínvonaluk is sokkal alacsonyabb az átlagnál. Az állami gondozott fiatalok 40-60 %-a, a zárt intézetben nevelkedők 50-70 %-a cigányszármazású. Társadalmunk veszélyeztetett rétegének 30-40 %-át is ők képezik. A szociális segélyekre és támogatásokra fordított pénzösszeg kb. harmadrészét nekik utalják a helyi tanácsi szervek.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy él az országban egy olyan réteg, amelyik fokozott figyelmet igényel. Szocializálásuk, társadalmunkba való beilleszkedésük, igényszintjük növelése egyre sürgetőbb feladat. Általános törvényszerűség, hogy mindig a különösen szegény és elmaradott országokban, népcsoportoknál és rétegeknél a legmagasabb a népszaporulat. 1883-ban a történelmi Magyarországon 287 ezer cigány élt (ebből azonban kétharmad része Erdélyben!)

Ma Magyarországon kb. 400 ezer a számuk.

A cigányok felemelése nem olyan probléma, melyet megoldhat néhány bizottság. Összefogásra van szükség, az élet minden területét felölelő komplex program kidolgozására (egészségügy, oktatás, munkalehetőség, lakáshelyzet), melynek megvalósításában társadalmunk minden tagja részt vesz.

A cigányság elszigetelődése kirívó, mindenki számára szembetűnő. Mi az oka annak, hogy a mai napig nem sikerült beilleszkedniük a társadalomba, megőrízték sajátos életvitelüket?

Egészségügy

A cigányok egészségügyi állapota is alulmarad az átlagosénál. Ennek okai között szerepel a rossz lakáshelyzet, életmód, táplálkozási szokásaik és nem utolsó sorban az igen alacsony, egy főre jutó átlagjövedelem. Ehhez hozzájárul igénytelenségük, tájékozatlanságuk is.

Általában kis alapterületű lakásokban, nagyon zsúfoltan, apróbb állatokkal (tyuk, galamb, macska, kutya) élnek együtt. Higéniés viszonyaik nem megfelelőek, a tisztálkodásra általában nem fordítanak különösebb gondot. A gyerekeket sokszor az iskolában kell megtanítani a legelemibb mosdási tevékenységekre (pl. kéz- és fogmosás). Ezen körülmények kiváló táptalajt nyújtanak a különböző fertőzéseknek (pl. bélfertőzések, rühesség, léguti hurutok...).

A kiskorú gyermekeket sokszor hiányos és piszkos öltözetben lehet látni az utcán a leghidegebb időszakokban is. Ennek következményeképp a megfázásos betegségek mindennaposak, amivel a szüleik nem fordulnak orvoshoz, így ez gyakran szövődményekkel is jár.

A cigányság táplálkozása helytelen, egysikú. Az általuk fogyasztott ételek mennyiségi és minőségi összetétele sem megfelelő, kalória-, fehérje hiányos és vitaminszegény. Igy érthető annak az országos felmérésnek az eredménye, mely kimutatta, hogy a 6 éves cigánygyerekek fizikailag 1-2 évvel visszamaradottabbak korosztályukhoz viszonyítva.

Köreikben gyakoribb a túlzott alkoholfogyasztás és a dohányzás, főképp fiatalkorúak esetében. Ez szoros összefüggésben áll azzal, hogy átlagéletkoruk a nem cigányokénál 10-15 évvel alacsonyabb, s nagyon kevesen érik meg a nyugdíjas kort. Cegléden 632 lakosból összesen 15 az 55 év feletti nő, 18 a 60 év feletti férfi.

Különösen jó eredmény, hogy jelentősebb egészségügyi problémák esetén már ők is eljutnak a megfelelő orvoshoz, nagyon fontos ez a terhes anyáknál. Az 1000 Ft-os gyerekágyi segély bevezetésével elérték, hogy Cegléden ma már szinte minden kismama jár terhesség-gondozásra és szülésük is kórházban történik. Sajnos még így is gyakoriak a születési rendellenességek, (koraszülések, alacsony születési súly...). Ennek legfőbb oka a rokonok között létesült kapcsolat (dr.Czeizel Endre számításai szerint 20 %-uk unokatestvérével), és a túl korán (12-14 éves korban) megkezdett nemi élet. A fiatal, fejletlen, szinte még gyerek-szervezet nem minden esetben képes a gyerek és a gyerekanya károsodása nélkül kihordani a terhességet. A cigánylányok és asszonyok felvilágosításával többen és többféle módon próbálkoznak pl. cigányklubban előadások, családgondozó, védőnők, személyes ráhatása). A legnagyobb gondot azonban az jelenti, hogy az az igazi asszony, aki minden évben szül egy gyereket. Talán nem túlzás azt állítani, hogy egyes tanácsi szervek túl engedékenyek az iskolakötelezettség alóli felmentéskor, ha egy kiskorú cigánylány férjhez akar menni. Az elmúlt évben például 3 leány ezzel az indokkal maradt ki az általános iskolából. Az iskolák, vagy egészségügyi intézmények sem használják ki azt a lehetőséget, hogy a fiataloknak – sőt, esetleg külön a cigányfiataloknak családtervezési javaslatokat tegyenek.

A táplálkozás és az életkörülmények változása, javulása, érdekében mindenekelőtt legfontosabb a telepi életforma teljes felszámolása (Cs.telep), valamint a dolgozóknak, tanulóknak rendszeres üzemi és napközis ellátás biztosítása.

A cigánygyerekek iskolán kívüli szabadidős tevékenysége

A város 632 cigánylakosából kb. 150 az iskoláskorú. Az ő iskolán kívüli szabadidejük hasznos eltöltése céljából, már évekkel ezelőtt, a Művelődési Ház szervezésében Cigánygyermekklub alakult, mely szombat délelőttönként tartja foglalkozásait. Itt általában 10-15-en játszanak, televíziót néznek, dalokat, táncokat tanulnak. Gyakoriak a klubvezető által irányított beszélgetések pl. a továbbtanulás lehetőségeiről, egészséges életmódról...

Jelentősebb ünnepeinket (márc. 15., november 7.) is megünnepelik. Igen gyakoriak a játékos vetélkedők, melyekkel a gyerekeket ösztönözni próbálják a helyes tisztálkodásra, kultúrált viselkedésre. A klubfoglalkozások igen gyakran valami aktualitáshoz kapcsolódnak, így februárban ottlétünkkor farsangi álarcot készítettek. Gyakoriak a kézügyességet fejlesztő, manuális foglalkozások, papírhajtogatás, alkalmanként agyagozás, dobozokból házépítés, kötéstanulás is. Tavasszal és ősszel kirándulásokat szerveznek Budapestre és a közeli erdőbe, nyáron strandra járnak. A vezető nagy gondot fordít rá, hogy megőrizzék hagyományaikat, így cigánydalokat, cigányverseket tanulnak és cigánymeséket játszanak el egymás előtt.

A klubnak van élő kapcsolata más cigányklubokkal is, pl. a Kerepestarcsaiakkal, ahová épp most készülődnek egy műsorral, melyben breaktánc, cigányversek, -énekek, -táncok szerepelnek.

A hagyományok őrzésének a klubban azért van igen nagy jelentősége, mert az idejáró gyerekek zöme már 10 és 4 emeletes lakótelepi házakban lakik és nincs már meg a közvetlen kapcsolata a népi kultúrájukkal. Ugy véljük, az idejáró gyerekek szocializációs szintjével, kultúráltságával már nincs probléma, ennél jelentősebb feladat lenne azon 100-120 gyermek idevonzása, becsábítása, akik sokkal rosszabb viszonyok között élnek és minden téren elmaradottabbak ezen társaiknál.

A szabadidő eltöltésének kultúrált formái, eszközei a felnőtt cigánylakosság körében

A cigányság énfejlődésében, szocializációjában, magatartásában, értékorientációjában és az aktivitás valamint önértékelés vonatkozásában jelentkező károsodásai miatt a társadalomba gyakran nem képes zökkenőmentes beilleszkedni. Ez a probléma egész társadalmunk közös gondja, melynek megoldásában mindenkinek részt kell, kellene venni.

A szabadidő kultúrált eltöltésére irányuló „rászoktatásban" igény felkeltésében nagyon jó kezdeményezésnek tűnik a ceglédi „együtt, egymásért" cigányklub. Az 1986. május 26-án alakult klubot ketten vezetik, egy szakmai irányító D.J., aki cigánygondozói munkája során is közel került már hozzájuk, és J.J., aki maga is cigányszármazású és jelentős tekintéllyel rendelkezik szemükben. Az elmúlt 9 hónap alatt igen szép eredményeket értek el. A közösségformálás céljából igen gyakoriak az együtt végzett társadalmi munkák, alkalmi munkák, melyekből származó pénzösszeget különböző célokra használják fel. Igy az „Éhező Afrikáért" mozgalomhoz kapcsolódva 10.560 Ft-ot utaltak át segélyalapukra és kirándulásokat szerveztek Egerbe, a Balatonra. A kirándulásokon csak az vehetett részt, aki az 5 alkalomból legalább háromszor részt vett a munkában. Noha mások is szerettek volna utazni, ki akarták fizetni a pénzt, mégsem mehettek, D.J. tudatosan és szigorúan neveli őket a munkára, fegyelemre.

Önálló tánccsoportot és magas színvonalú zenekart hoztak létre, mellyel különböző cigánynapokon, kultúrális találkozókon, így Salgótarjánban (1986. október 9-12.) és Pomázon léptek fel.

A pestmegyei Cigány-közművelődési napokon, Pomázon beszélgethettek Lakatos Menyhérttel a Magyarországi Cigányok Kultúrális Szövetségének Elnökével, valamint Daróczi József költővel, az Országos Cigánytanács Titkárával.

A kultúráliis bemutatkozáson kívül Nagykátán cigánysportnapokon vettek részt, ahol megkapták a legnépesebb csapat III. helyezését, ezenkívül 2 arany és 1 ezüst érmet nyertek.

A klubban társadalmi beileszkedésükhöz, szociális szintjük emeléséhez segítséget nyújtó egészségügyi előadásokat (helyes táplálkozásról, életmódról) hallhatnak, s igen nagy sikerei vannak az ilyen előadásoknak, s az ezek kapcsán kialakult irányított, vagy spontán beszélgetéseknek. (Pl. Milyen családot szeretnének? – címmel.) Gyakoriak a humoros, szórakoztató, műveltségi vetélkedők, melyek jutalmai általában tisztálkodási cikkek (szappan, spray, fogkrém, fésű). A klubban a karácsonyt is megünnepelték, s a gyerek cigányklubnak műsorral kedveskedtek.
A klubon kívül szabadidős tevékenységük eléggé egysíkú, a mozilátogatásra és a DISCO-ra korlátozódik.
Az általunk meglátogatott cigánycsaládok egyikében sem volt könyv, s ha igen ritkán mégis könyvet vesznek a kezükbe, – bár ez nem jellemző - azok mindössze krimik esetleg ifjúsági regények.

A moziban is a cselekményekben gazdag, mozgalmas kalandfilmeket, háborús történeteket, indiánfilmeket, krimiket kedvelik.

Következtetés, javaslat

Összegzésül, mint már azt oly sokszor hangoztattuk hangsúlyozni kell, hogy társadalmunk minden tagjának kötelessége és érdeke elősegíteni a cigányok mielőbbi beilleszkedését, a kb. 50 éves civilizációs lemaradásuk behozatalát, az előítéletek fölszámolását. Ennek érdekében, úgy véljük, mindenekelőtt önmagunkban kell megváltoznunk. Ezt a népet történelmünk folyamán eddig mindig, vagy elhanyagolták, nem foglalkoztak problémáival, vagy elkényeztették, túlzottan is megadtak számukra sok kedvezményt, anélkül, hogy bármiféle követelményt is támasztottak volna velük szemben.

Szigorúan, kemény kézzel, de igen nagy szeretettel előítéleteink leküzdésével kell feléjük fordulnunk átérezve helyzetüket, beleképzelve magunkat világukba.

Abonyi Katalin és Bácsi Tünde

EGY BŰZLŐ ÜGY KÖRÜL

(mosonmagyaróvári környezetvédelmi mozaik)

Részlet

Az emberiség jövőjét legjobban fenyegető problémák egyike a környezetszennyezés. Hazánkban is egyre nagyobb tömegeket foglalkoztat e kérdés, de kétségtelenül több szó esik róla, mint amennyit teszünk érte. Közvéleménykutatásunk eredménye is azt mutatja, hogy az emberek tudatába bevésődött már a szó, hogy környezetvédelem, de még nem érzik át a lényegét. Meglepő volt számunkra, hogy a tömegkommunikáció ellenére is milyen tájékozatlanok az emberek, még a közvetlen környezetüket érintő súlyos gondok előtt is értetlenül állnak.

Vizsgálódásainkat Mosonmagyaróváron végeztük, abban a kisvárosban, ahol néhány hónappal ezelőtt a nagy vihart kavaró „szemét-ügy" kirobbant...

...„A nagymarosi vízlépcsőnél elszenvedett vereségükért itt élték ki perverz szándékaikat a zöldek!" – idézzük Korbonitz elvtársat, a városi tanács műszaki osztályának vezetőjét, a szemét import legfőbb mecénását. E „szakmailag hozzáértő" elvtárs a timföldgyári vörösiszapot Graz nehézfémekkel dúsított szemetével kívánta rekultiválni. Lelkében sértve érzi magát ma is, hogy a kormányszintű döntés nem emelte keblére, mint a város jótevőjét.

Az ügy kinőtte Korbonitz elvtárs hatáskörét, a „bűz az országos szervekig is feljutott". Akik a minisztériumban és az OKTH-nál lelkesen bólogattak, vagy óvatosan szemet hunytak, a városi környezetvédők által megfújt riadóra csendesen visszavonultak, majd valós adatok alapján megállapították, amit már eddig is sejthettünk; nem közönséges szemétről van szó. Az osztrák hulladék „cinktartalma kétszázhússzor (!), ólom tartalma hússzor (!), kadmium tartalma kétszáhatvanhatszor (!) magasabb, mint a hazai előírások" a Környezetvédő Szakosztály szerint. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy hazai előírások a szemétre nincsenek is, így a Vizsgálóbizottság a vízre vonatkozó szabványokat vette alapul. De hiába is lett volna szabvány, mert a Flexum által szerényen fahamunak nevezett anyag a grazi szemétégető hamujának, így veszélyes anyagnak bizonyult. A városba beszivárgó bűzt papírgyári hulladék árasztotta. Ez az OKTH szerint is veszélyes hulladéknak minősül. A harmadik komponens csatornaiszappal dúsított aprított városi szemét volt. A szemét útja egyenesen – kis kitérővel – a városi szeméttelephez vezetett.

Ez a „kis kitérő" a meglepetés erejével hatott a MOTIM-ban. Krimibe illő titokzatossággal halmozódtak a szeméthegyek a vállalathoz tartozó vörösiszap terek tetején. A gyár tiltakozott – az illetékes lépett: ha a MOTIM-nak nem jó a jó, menjen az osztrákok szemete is a többi közé régi, elhagyott kavicsbányába. A szigetelést az étvtizedek alatt idehordott városi hulladék alkotja. A szeméttelep elhelyezkedése ideális: egy lakótelep és a városi ivóvízkutak között szélirányban helyezkedik el. A talajvíz is az innen 1,5 km-re levő ivóvízkutak felé áramlik. A Környezetvédő Szakosztály szerint a bomba két éven belül robbanhat.

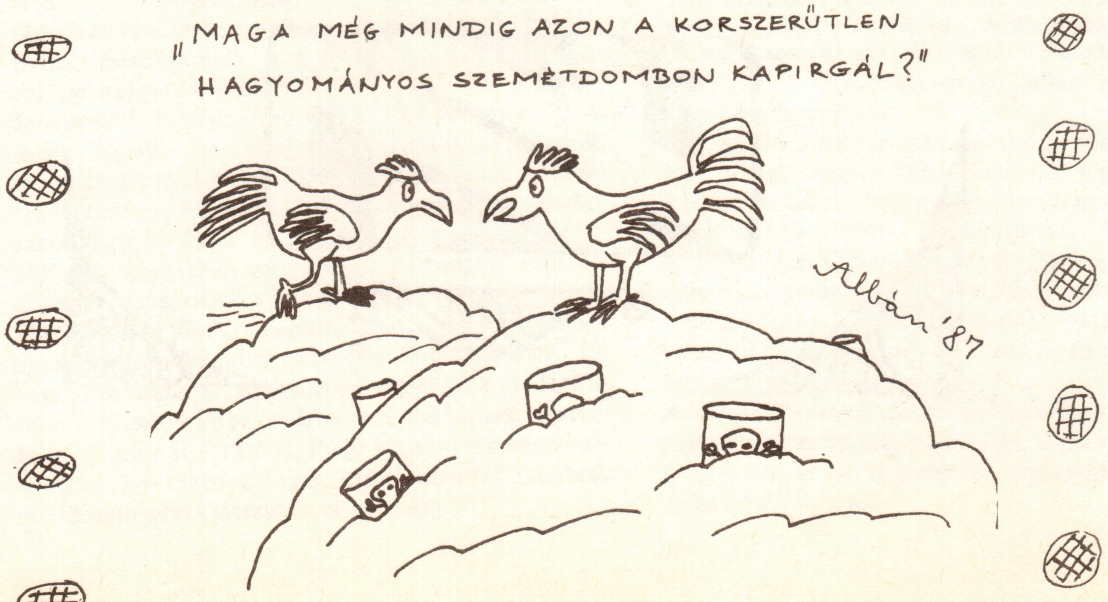
A Városvédő Egyesület a szakosztály véleményét nem tette magáévá. Magasabb célokat tűzött maga elé: a virágos erkély-mozgalom, parkosítás, fásítás. Eddig terjed a lokálpatrióta öregurak figyelme, és a városi tanácstól kapott hatásköre. A szemét-ügy nem rájuk tartozik. Az egylet a demokrácia fellegvára: minden felszólalónak egységesen három perc jut. E demokratikus módosítást a szemét-ügy szülte. Az ügy napirendi pontként sem szerepelt a közgyűlésen; végülis van a városvédőknek fontosabb dolga!!

De furcsaságok nemcsak itt adódtak. Már a határon elkezdődtek.

Hogy-hogy nem állta útját a vagonoknak a 43/1968. sz. MÉM rendelet, mely tiltja trágya, föld, komposzt, tőzeg stb. behozatalát az országba?

Sőt, még vámkulcsot is találtak hozzá!!

Az illetékesek határtalan jóhiszeműségét még az egy-

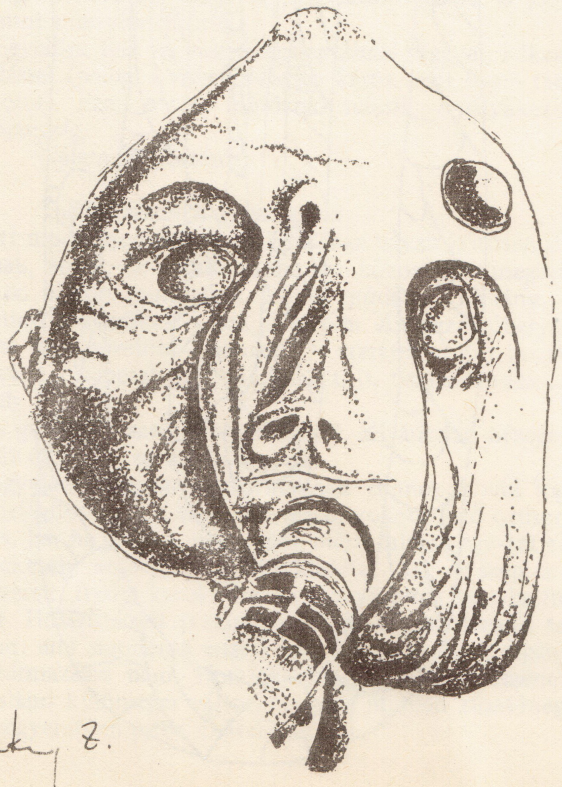

másnak ellentmondó szakértői vélemények sem ingathatták meg. Nem is csoda, hiszen fél év alatt mindössze három vizsgálatot végeztek, noha a szerződés szerint hetente kellett volna mintát venni.
Minden tiltakozás és bizonyító erejű szakvélemény ellenére a szemétbehozatal addig tartott, amíg a gyengébbek kedvéért az 1/1986.sz. ÉVM-EÜM közös rendelet végérvényesen megtiltotta a szemétimportot. Ráadásul egy ÉVM utasítás külön is szabott határidőt: 1986. szeptember 30-ig állítsák le a szállítást.

Foganatja egyiknek sem volt, a Flexum Kommunális Vállalat igazgatója és a városi tanács szíve megesett az osztrákokon: októberben újabb hatvan vagon szemetet fogadtak. Mire vár Óvár...? – kérdezte a Magyar Hírlap és a rádió 168 óra című műsora a tanácselnöknőtől és a vb. titkártól. „Az ügy Maróti elvtárs asztalán fekszik." – hangzott a hivatalos válasz.

Politikai döntés született: álljon le a szemét-import. Ábrahám Kálmán, az OKTH államtitkára cserébe homályos ígéretet tett: „... mivel a feljesztés alapvetően környezetvédelmi érdekek miatt hozott központi döntés folytán hiúsult meg... a hulladékkezelés korszerű megoldásához az igényelt támogatást központi forrásokból indokoltnak tartom."
Somogyi László építésügyi és városfejlesztési miniszter sem volt konkrétabb: „november végén talán már többet tudunk arról, hogy mikor és mennyit kaphat Mosonmagyaróvár a hulladékfeldolgozó létesítésére."
Ezek után nem csoda, hogy a város állami és pártvezetése máig nem változtatott eredeti álláspontján.

A politikai és gazdasági csatározás mellett kevésbé etikus, személyeskedésig fajuló csata is folyt, és folyik máig is.

Dr.Horváth Ferenc a városi pártbizottságon azt a szívélyes jótanácsot kapta, hogy ne bolygassa ezt az ügyet. Ez, és az egyéb figyelmeztetések nála nem értek el olyan elemi hatást, mint a város más, a szemét-importot addig hevesen ellenző polgárainál. Tóásó Gyula vegyészmérnök például még nekünk sem mert érdemlegesen nyilatkozni.
A Városvédő Egyesület elnökét, az Agrártudományi Egyetem egyik tanszékvezetőjét is ügyesen leszerelték: ő és tanszéke kapta a megbízást, hogy dolgozzon ki tervet a timföldgyári vörösiszap rekultiválására – természetesen a behozott szemét komposztálásával.

A Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat egész levelezést folytatott dr.Horváth Ferenccel. „Nyilatkozata vállalatunkra nézve sértő és valótlan tényeket állít és híresztel, ezért jó hírnevünk sérelmét jelenti....
... Felhívom, hogy a jövőben ilyenektől vállalatunkat érintően szíveskedjék tartózkodni, és egyidejüleg tegyen nyilatkozatot a Magyar Nemzetben e sértő és valótlan állításainak visszavonására. Ellenkező esetben kénytelen leszek más módon, jogi úton elégtételt megkívánni."
Dr.Horváth Ferenc válasza: „Elöljáróban csak annyit, hogy a szóban forgó cikket én is kifogásoltam, mert a nekem tulajdonított részek hangneme, stílusa és szövegezése elüt az enyémtől, még ha tartalmilag azonosulok is vele... most, hogy utólag alkalmam nyílt tanulmányozni az Önök 86/86/VIII-45. sz. és dr.Gönczöl Jánosné által készített 45 oldalas helyzetjelentését a Graz-i szemétről és a Graz-i útról, hozzátéve személyes benyomásaimat is az a véleményem, hogy az újságíró inkább visszafogottan minősített."
Dr.Horváth Ferenc vitát kiváltó megjegyzése a Magyar Hírlap tolmácsolásában ez volt: „A Flexum lepénzelt embereket... csak azért, hogy az ő véleményét mondják." „... mind hajbókoltak az osztrákoknak..."
Dr.Horváth Ferenc nekünk is elmondta útiélményeit:

A botrány kirobbanása után küldöttség utazott Grazba az import-szemét minőségének ellenőrzésére. Tagjai: az Illetékesek, a Flexum által megbízott kutatók és egyszemélyes ellenzékként jómagam. Korbonitz László megnyugtatta az osztrák felet, hogy Mosonmagyaróvár lakosságának 99 %-a helyesli ezen gazdasági kapcsolatokat, és csak elenyésző 1 %-a az, aki ez ellen tiltakozik.

Ugyanezt nekünk is elmondta Korbonitz elvtárs, a korábban idézett, „zöldekre" vonatkozó megjegyzéssel együtt.

Ennek az állításnak magunk is utánajártunk. Közvéleménykutatásunk célja az volt, hogy megtudjuk, mennyire ismerik a mosonmagyaróváriak városuk környezeti problémáit, mennyire veszik komolyan a hatóságok a nyilvánosság tájékoztatását fontos közügyekben.

Befejezésként e közvéleménykutatásból csupán a felelősség kérdésében kialakult álláspontokat közöljük.

... A város lakóinak megrendült a bizalma a Városi Tanács iránt, hiszen az Illetékesek hivatalosan biztosították az óváriakat a behozott anyag veszélytelenségéről. Ugyanezt támasztja alá, hogy a válaszadóknak mindössze 16,6 %-a szerint járt el a tanács a város érdekeinek megfelelően. Majdnem egyharmaduk hibáztatja őket azért, mert az „üggyel nem a súlyának megfelelően foglalkoztak".

Valóban a tanácselnöknő és a műszaki osztályvezető többszörösen azt nyilatkozta, hogy „az ügy már túlnőtt rajtunk", azaz magasabb fórumok foglalkoznak vele. Saját felelősségük elöl menekültek így felfelé hárítva azt. A megkérdezettek 37,5 %-a felelősnek tartja a Városi Tanácsot a történtekért. 25 % úgy nyilatkozott, hogy az a felelős aki engedte, értve ez alatt a tanácsot, az országos szintű szerveket (ÉVM, OKTH), és egyvalaki a Városi Pártbizottságot is. A kudarcot vallott üzletet tulajdonképpen végrehajtó Flexum vállalatot, a megkérdezettek egyharmada hibáztatja, de egyedüli felelősnek mindössze ketten tartják. Gyakori az ilyen válasz: (felelős) a Flexum és azok, akik ámént mondtak. Érdemes megjegyezni, hogy a felelősség kérdésében, a megkérdezettek 45,83 %-a nem nyilvánított véleményt.

Ez a tény is a tömegtájékoztatás hiányosságaira hívja fel a figyelmet. Részben, mert vannak akik tabutémának érzik az ügyet, részben pedig, mert a hivatalos szervek dolga lett volna megállapítani és nyilvánosságra hozni, melyik döntési szinten ki volt a felelős. (Szeredi ET., a Flexum igazgatója a botrány miatt szóbeli megrovást – ejnyebejnyét – kapott, majd november 7-én kitüntették, mert olyan sok (60 millió Ft-nyi) valutát hozott az országnak.)

Wachter Zoltán
Erdészeti és Faipari Egyetem

SZEGÉNY MAKARENKÓ

(egy pályakezdő gondolatai)

Nevelőotthonban kezdeni, anélkül, hogy már meglenne az a mire jó, mire nem jó diploma! Merész vállalkozás, de hát történtek már ennél merészebbek is, különbek is, mitől kellene tartani, egy csomó szeretetéhes gyerek, elszakadva apjától, anyjától. Akik kisgyermek koruktól mindig szakszerű nevelést kaptak. Elvégre pedagógusok foglalkoztak velük. Hát itt valami máris nincs rendben.

Ha elméletileg nézzük a dolgot, belőlük kellene, hogy váljék a legtökéletesebb ember (természetesen, ha a rossz tulajdonságok örökölhetőségének nem tulajdonítunk döntő szerepet). Melyik gyerek van olyan helyzetben, hogy fejlődését szakképzett peagógusok kísérik végig, bármilyen reakciójukra létezik tudományosan ún. „helyes módszer". Mindezek ellenére a nevelőotthonok problémái köz- és elismert problémák. Számosan keresik a baj okát, nagy lelkesedéssel rántják le a leplet a „most felfedezett hibákról, és húzzák rá a vizes lepedőt egymás rossz munkájára. Az információgépezet ontja a „pontos" tudosításokat: tanár és gyerek hibái vegyesen, szökések, tárgyalások, kegyetlenkedések, hazugságok mindkét oldalon. Volt állami gondozottak keresik szüleiket, kisebb és nagyobb testvéreiket, beszélnek csalódásaikról, tesznek fogadalmat, hogy az ő gyerekük semmiképpen sem kerül ide. Itt már megint nem értem a dolgot, miért kell a testvért „kimenteni", miért kell esküdözni, miért elfogadott felfogás az, hogy a nevelőotthon „rossz"?

Ekkora lenne a szeretethiány? Nyugodjak bele én is a régi mondásba, hogy a legrosszabb család is jobb, mint a nevelőotthon?

Egyelőre tele vagyok világmegváltási vággyal, lelkesedéssel (pedig a világboldogító káros, már Ibsen tanította). Ezen persze mindenki túlesik – pályakezdő betegség.

Nálam így történt:

Találkozásom a gyerekekkel.

Itt nincs koedukáció, az iskolában ugyan közösen járnak, ülnek, de délutánra minden közösködés megszünik. Külön munkaterv, külön módszer. 13 lány, – mind negyedikes – lesz az enyém. Az igazgatóhelyettes és a nevelőnő bemutat: – szeretettel jött hozzátok..... legyetek jók, rendesek ti is, tisztelettudók..... stb.

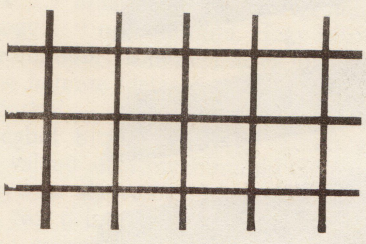
A gyerekek szemlátomást unják. Kíváncsian nézegetjük egymást, zavarban vagyok.

Egyelőre nagyon egyformáknak tűnnek: rövid haj, melegítő, rajta a szabolcsi asszonyokat idéző otthonka. Bár ha jobban megnézem, máris találok egy-két érdekesebb arcot, melegebb tekintetet. Jaj, de szép ez a gyerek; finom kreol bőre, az arcánál piros hamvba fut át. Hosszú sötét szempillája ferde vágású szemet takar, ami mindenre enged következtetni, csak cigány származásra nem. Homloka magas, orra a piszének valami különleges változata, szája minden rúzst megszégyenítően piros. Ő Melinda.

Másnap reggel már nem ilyen megnyerő, ahogy kócosan, durcásan kimászik vizes ágyából. Először nem is hiszem, hogy ugyanaz a gyerek. Már bukott – meséli első beszélgetésünkkor, aztán a bepisilést is elmagyarázza; – otthon nagyon messze volt a WC, hideg volt, meg nem is ágyban aludtak, szabad volt bepisilni és már nem érzem, hogy mikor kell. Van még bepisilősöm, Éva. Ő háromszor járta a harmadikat. Személye körül állandó vita folyik: gyogyó, vagy javító, – mert vagy bolond, vagy gonosz. Nos, véleményem szerint sem egyik, sem másik. Nagyon nehezen fogad be valakit, és még akkor is állandóan kételkedik benne. Nagyon szeret nevetni, bárki rovására és ezért hajlandó magából bohócot csinálni – hát ilyesmiből adódik az ő bolond jelzője. Tényleg szörnyű néha egész hisztériás rohamokat is tud produkálni. Egyáltalán nincsenek korlátai, nem tud viselkedni, valami ősi tiszta naivitás ütközik ki belőle. Ha megértett valamit könnyen megtanulja, gyönyörűen ír, olvas! Nyilvántartó lapján ott az örök bélyeg: születési helye: Tököl.

Mindannyian tele vannak reménnyel, izgalommal velem szemben. Tényleg szeretettel fogadnak – persze nem önzetlenül. –

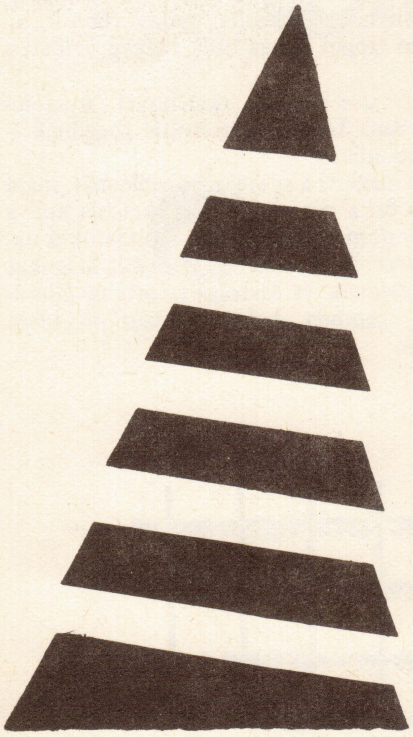
Majd a Bogi néni megérti a gyerekek problémáit, majd a Bogi néni nem üti a gyerekeket. Egy-két hét múlva sajnos rá kell jönnöm, hogy ezek a mondatok a nagyobbaktól ellesett és betanult közhelyek. Magukat alapvetően bűntelennek és kiszolgáltatottnak mondják a nevelővel szemben, holott sokszor majdnem pont fordítva igaz.

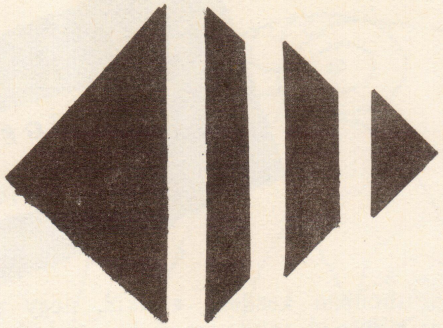

„Ezután nem lesz sorbanállás"

A tanórától féltem a legjobban (ez a napközinek megfelelő, 4-6 óráig), eddig ez váltotta ki a nevelőtársaimmal szembeni legnagyobb ellenszegülést. Nálam, mint a kisangyalok, de valami zavar, érzem, hogy nem természetes a viselkedés. Hamarosan rájövök, hogy játszanak, eljátsszák a tanórát, eljátsszák, hogy jók. Tudom, hogy ez csak ideiglenes állapot, lehet, de belemegyek a játékba. Játszom a halk tanítónénit, aki csak keresztnevet és dicséretet ismer. Ha nem lettem volna bent megnézni, hogy másnál hogy viselkedik ugyanaz a csoport a tanórán, nem félnék tőlük. De hatalmas erő az ami így meg tud fékezni egy csoportot, ami két nappal ezelőtt az illető tanár dobálását, az ablakon való ki és beugrálást, káromkodást engedélyezte. Tartom hát a tanórát, viszem őket kirándulni, sétálni, hóembert építeni. Ellenőrzöm a hálót, a szekrényt, a fehérneműmosást, ebédeltetek, ébresztek, fektetek. – „Bogi néninek mikor lesz gyereke? – soká! Minek is még hiszen itt van nekem ez a tizenhárom." Gondom is lesz velük elég. Pár nap múlva összevissza repkedő táskák, ordítozás vár tanóra előtt. Julis elém áll és közli: „többet nem lesz sorbanállás"! Órán vadak, nem felelnek, beszélgetnek, most már kiabálok.

Na nem, így oda jutok, ahová a többi. És a vadóc megszelidül a „kéremszépentől." Juli megpróbálja elmagyarázni a környezetismerettant, ahol hibázik ott kisegítem. Ki kell aknáznom, hogyha valaki vezéregyéniség, akkor a jóban, a jóra vezessen. Persze csinálunk háromjegyű számmal szorzást – hogy kell? – épp úgy, mint a kétjegyűvel na gyere próbáld meg! És másnap a butus Mari egy ötjegyű szorzással fogad, este csinálta, nem tanórán. Jó-e? Hát elértem ezt, hogy érdekli őket a tananyag. A műjóságot mozgalmasabb, kevésbé csendes figyelem váltja fel. Persze ezt a csatát minden tanórán meg kell vívnom.

Tanács és segítség

Első hétvégémet töltöm bent a gyermekeknél. A csoportok elrendezése a következő: egyik épületben a 6. és a 8. osztály, a másikban a 4., 5. és a 7. osztály. Beosztásunk szerint két nevelő marad a hétvégén az utóbbi három csoporttal. Igy mellettem a hetedikesek nevelőtanára, egy nyugdíj előtt álló szikár, szemüveges nő maradt. Aki mindig zengő mély hangon beszél, illetve túlbeszél mindenki mást. A gyerekek félnek tőle, az itt kívánt pedagógustökélynek megfelel. Tartja a három lépés távolságot (szerintem többet is), életében meg nem simogatott senkit, (és mint mondja szereti a gyerekeket). Hogy a tökéletes pedagógusnak velejárója az, hogy félnek tőle, azt nem tudtam. Hát ő kezdett nekem segíteni. Bármilyen munkát leellenőriztem, utánam ellenőrizte, az általam elfogadott szekrényt kiborította, a becsukott ablakot kinyitotta,,,, stb.

Figyeltem mit csinál, elvégre jóval több a tapasztalata, (ezt ő is elmondta úgy percenként) hadd tanuljak! A legtöbb rosszat a következő mondattal okozta: „azért, mert a Bogi néni fiatal, szót kell neki fogadni!" Nos, a gyerekben fel sem merült ennek a lehetősége, míg meg nem csillantják előtte. Szófogadatlannak éppoly szófogadatlanok, mint másnál, talán nálam kicsit jobban, de a fenti, többször elhangzott mondat után elindult a lavina.

Tegezni akartak, ami az igazgatóm szerint a tisztelet és tekintélytartás csődje. Sőt megkaptam a „taknyos csitri" jelzőt is, ismét nem felnőttől, – gyerektől. Hogy ilyet magától hogyan talál ki?

Az ég útjai kifürkészhetetlenek. Este 9-kor van a fektetés, az erdei túra után, a vacsora és feladataik elvégeztével bizony nem nagyon lehetett ágyba dugni őket. Időnk még jócskán volt, így hát elfogadtuk a fiúk meghívását, diavetítésre. Ennek örültem, mert legalább együtt vannak és az olvasásra is rá tudom venni őket. Az utolsó tudományos fantasztikus filmnek csak nem akart vége lenni. Egy gyereket a befejezetlen film elől elhozni lehetetlen, amíg nem tudja ki győzött, amíg veszélyben sejti hőseit. Igy esett a nagy bűn, hogy a 9 óra 5 perckor befejeződött vetítés miatt villanyoltás csak 9 óra 10 perckor volt. Igy nem kerülhettem el az esti fejmosást. „A kirándulás és a diavetítés sok egy napra. A szabályokat be kell tartani. Tanulj meg időben jönni, de időben elmenni is. Te most túlórázol." Máris hasznos ismereteket szereztem. Pl.: deviáns csoportom van, teli vagyok cigánynyal, a gyerekek aljasok... stb. Ne verjek, mert azért engem büntetnek, inkább „szekáljak" mindenkit... stb. Nehezen emésztettem az új tudnivalókat, de igaznak vettem.

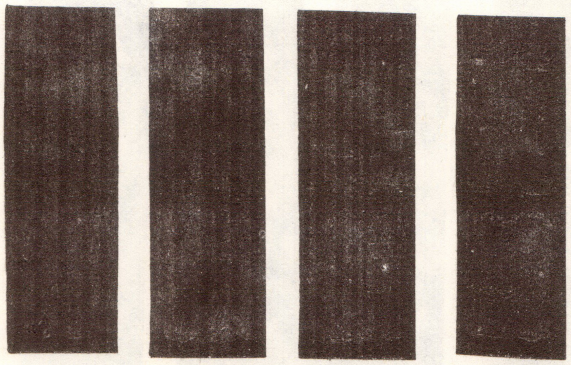
Értekezlet

Elérkezett hát az ideje ennek is, hogy miért várja más is – persze nálam jobban leplezett érdeklődéssel – azt nem értettem. Aztán erre is lett magyarázat, nem csak én vagyok új, az igazgató is, csak két hónappal előzött meg. Ezen az értekezleten program az újítási javaslatait terjeszti elő. A tervei egyébként szimpatikusak, koedukációt akar. Több variációja van, kezdjük a nevelőknél, egy adott lány csoport például kapjon egy férfi és egy nő nevelőt is. Parázs vita, a fiatalok a javaslat mellett vannak, tudják – velem együtt – mennyiszer kell egy hisztérikázó lány mellé férfit hívni, és hiány fiú veszi körül, beszél őszintében a nővel. Az ideális családkép szempontjából is hasznos volna. A férfi, női szerep elsajátításánál úgyszintén. A gyermekek közti koedukációt eddig is hiányoltam, néha probléma nélkül rohangálnak együtt az udvaron, néha rájuk jön a különválás, sugdolózás – életkori sajátosság. De egészségesebben fejlődnének, ha nem lennének különválasztva, a másik nem elvesztené túlzott érdekességét és az együttnevelkedés stabilabb, normálisabb alapokat adna a későbbi kapcsolatteremtéshez. Persze maradt minden a régiben.

Beszélgetek

No persze tisztán tapasztalatszerzési szándékkal, semmi pletyka. Nem rövidítem meg a gyerekekkel való időm az ilyesmivel. Most estések vagyunk 10-ig mind a ketten, a másik idősebb kollegámmal Ő is sovány, de minden tekintetben modern, úgy öltözik, mint egy bakfis és a szabad nevelés híve, de emellett mértéktartó is. Arcán még sohasem láttam festéket és nevelési elveiben is ott a halk szigor. Persze ő halmozza a pedagógiai „bűnöket", bizony meg-megcibálja a káromkodó, köpködő társaságot, de sohasem felejti el sem a dicséretet, sem a simogatást. Esténként körülülik a nevelőiben a gyerekek, maguktól mesélnek neki, ő kötni tanítja, kikérdezi, megszidja őket. A gyerekek szeretik, persze az épp megbüntetett duzzog, tele van gyűlölettel, de ez a rövid ideig tartó érzelmi túlfűtöttség is sokkal kevésbé ártalmas a gyerekekre nézve, mint a szigorúan és tévesen értelmezett távolságtartás mellett kifejlődő állandó érzéssé előlépő halk ellenszenv. Este sok mindenről mesél nekem, bármire válaszol amit kérdezek, partnernek tekint és meghallgat. Nem nagyon tanácsolja, a saját elveit, – „hagyd az elején állandóan raportra kellett mennem, nem régóta vagyok itt, de hamarabb tudja a főnökség minden lépésemet, mintsem gondolni mertem volna".

Szimpatikus kolleganőm már az új igazgatóval is összetűzésbe került, miután nem tette magáévá annak egyik pedagógiai alapelvét, miszerint az ágyra ülni tilos. Nos, hogy akkor a gyerek hova üljön? Miután társalgója, tehát széke nincs és ha volna is miként érezhetné magát otthon – márpedig ez lényeges – ha nem heveredhet le a saját ágyára, mondjuk olvasni. No, de beszélgettem én mással is, fiatal munkatársam most végzi levelezőn a főiskolát, a gyerekeket saját bevallása szerint nem szereti, sorsa véletlenül sodorta ide, reálvégzettsége is egészen más érdeklődést mutat. Módszere a nyílt terror, a bezárt lelakatolt szobafogság, saját csoportja hibáit másokévá tenni. Az igazgatóság velem folytatott párbeszédei során mindig ő a példa, munkáját hibátlanul végzi, tőle nem szöknek meg, és hallatlanul precíz. Tehát egy nevelő megítélése a leadott hetiterv küllemén múlik.

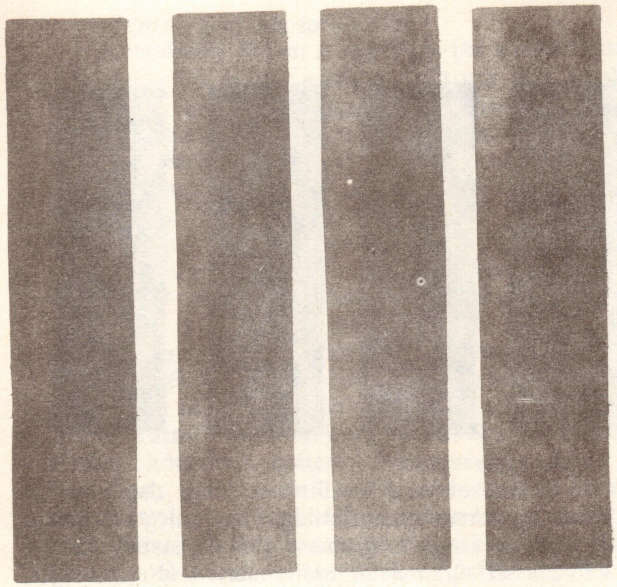

Az egészségügy

Az intézet rendelkezik 1 azaz egy darab ápolónővel, no persze gyakorlatilag. Elméletileg kettő van, de a másik, ahogy megismerte a főnökasszonyt, bokasüllyedéssel sürgősen betegállományba tétette magát, kezdetnek mindjárt egy fél évre. Elődje az első adandó alkalommal felmondott. Igy a teljhatalom megmaradt. Az idős hölgy háromféle gyógyszert ismer: a Kalmopyrint, C-vitamint és a rázó folyadékot.

Kapcsolatunkat jól jellemzi a leírt eset:

Pénteki nap volt, Gizi már tegnap szól, hogy kiütéses, a nevelő leküldte az orvosiba, az asszisztensnő felküldte, hogy csipés. Szóval pénteken Gizi mellett ott vihorászik a padtársa Hajni, hogy már neki is van. Vizsgálatom után saját felelősségemre úgy döntök, hogy bárányhimlő és lekísérem őket. – „Csak akkor bárányhimlő, ha a fejen van," (fültő és hajtő nem számít annak) – és különben is lejárt a munkaidőm! – – tudom meg. Na jó, de hogy menjek haza pénteken, nem vagyok hétvégés és már ideges lettem, a többi is elkaphatja! – siránkozom a tanácsadó kolleganőmnek, aki most sem hagy tanács nélkül: „Te csak menj el, majd jó betegek lesznek, akkor majd minden kiderül. Te szóltál, te feddhetetlen vagy. „Nos én már úgy látszik züllök és nem fogadom meg a tanácsot. Mindenféle világi istenekhez fohászkodom és a tanóra írásbeli részénél átvizsgálom a kobajukat. Győzelem! Van kiütés! Persze péntek délután, az orvosiban nincs senki, legközelebb talán hétfőn. Nos hétfőn két hivatalos bárányhimlősről tesz jelentést a napló, az asszisztens hölgy pedig a gyerekek előtt leszid, hogy, hogy merek az ő dolgába beleszólni. Sok ilyen eset van, egy valamire jó, a gyerekek véletlenül sem akarnak betegséget színlelni. Sőt a lázas is inkább iskolába szédeleg, de nem megy a „Kányához". Hogy miért nem? Egyik lányomat leküldtem (tavaly agyrázkódása volt) sokat szédül, néha alig bír (főleg reggel) fölülni, fölállni – talán a vérnyomásával van baj. Aznap az ágyon feküdt játékidőben és rázta a hideg. Bőgve jött föl, hogy miért? – „Bezzeg mikor fiúk után kell járnod, kutyabajod sincs, mi? Na sipirc föl, te kis k.....? nincs lázad. És a Bogi néninek is mond meg, hogy....." nem mondta. Hogy kitől tanul a gyerek káromkodni? Ismétlem az ég útjai kifürkészhetetlenek. A hetente idelátogató doktort nem bírálhatom szaktudásból – nem végeztem orvosi egyetemet. De emberségből bírálhatom! Úgy kezeli a gyerekeket, mintha valami alacsonyabbrendű élőlények lennének. Mindegyikük alapvetően bűnös, aki megtorlás okáért van itt. Nos ő is komoly eredményt ért el: egy életre elvette a gyerekek kedvét attól a gondolattól, hogy az orvosban bízni lehet és kell.

Hétköznap

Új szavakat tanulok: pl. csicskáztatás. Nem felnőttől, a gyerekektől. Megvan ugyanis az a jótulajdonságuk, hogy maguk kiabálják el a bűneiket, pl. „mi a csudát csinálsz már megint?" – és a kérdésemre a válasz: Most nem bagóztunk, ne tessék azt hinni"! – és már dugdossa is el a gyufát. Így derült ki a csicskáztatás is. Az úgynevezett főnök, – mint kiderült – Julis, a 11 éves cigánylány. Egy jó fejjel magasabb a többinél, már most csinos lány. Fekete haját újabban engem utánozva feltűzi, sokat áll a tükör előtt, ruhái mindig tiszták. Hát épp ez lett gyanús. Julcsám már 10 perce mosakszik, amikor elment a ruhái az ágyon voltak szétdobálva. Mikor visszajött, meg volt ágyazva, rend volt a szekrényében, a kis buta Mari éppen akkor dugta el a most kisztitított cipőket. Nehéz dolog az ilyet megfogni, ha nem kapom el a kis bűnöst, akkor minden folytatódik tovább, de rajtakapni meg nehéz dolog. Egész kis maffia dolgozik azon, hogy ne legyek a hálóban az ágyazás alatt. Képesek verekedést színlelni a folyosó másik végén, elvágott ujjat bekötöztetni, vagy szégyenlősségre hivatkozni. Ha váratlanul visszatérek és rászólok Julisra, hogy miért más dolgozik helyetted, akkor ártatlanul körbenéz, majd, mintha most venné észre a pakoló Hajnit, rátámad: „Persze miattad mondják, hogy csicska vagyok te..." és megveri a másikat. Megpróbálok Juli hiúságára hatni: „Te nem engedheted hogy más ágyazzon." Így lassan-lassan az ugráltatás csökken, de más dolgokban Juli még korlátlan hatalmú: Van még egy kis időnk, lemenjünk az udvarra? – teszem fel a kérdést, – le, le!! – hangzik a válasz. Én nem akarok, így Juli. Fél perc múlva egy sem akar lemenni, persze leviszem őket.

Honnan Juli hatalma? – sokat beszélgetek Böskével az előző főnökkel, meg a többiekkel is. Ezek a gyerekek még őszinték, sok mindent meg lehet tudni. Megvan a magyarázat is: a nyolcadik osztályban működő maffia (a helyzet az igazgató által is ismert) sakkban tartja az egész intézményt, ez láncreakcióban hat a negyedikre, mint az intézetben élő legkisebb csoportra. Nos, hogy a negyedikes miért szökik ki a boltba lopni, holott tudja, hogy vészhelyzetben van? – mert a nagy kiküldi, és míg a nevelőnek mer nem szótfogadni, addig a nagynak nem mer. Pedig a negyedikig is vészhelyzetben van, nemrég kapták meg az igazgatói és igazgatóhelyettesi letolást. Úgy is vehetjük, hogy jogosan, de hogy kinek a parancsára teszik, amit tesznek? Nos, hogy már negyedikben is van vezérválasztás, az a nagyok másolására, biztatására történik. A negyedikes főnök mindig valamelyik nagy ideiglenes pártfogása alatt áll. Julim nővére, a nevelők által is rettegett Ági mindent elintéz, ha valaki lázadni mer huga ellen, megveri, pontosabban megvereti. Az egész intézmény főnöke Ági barátnője, Szilvia. Érdekes, hogy a fiúkkal teli intézetben egy lány a vezér, Szilvia minden tekintetben kifogástalan, rendes, szófogadó, udvarias, illedelmes vöröshajú lány. Megvan hát a magyarázat, többé-kevésbé láttszik előttem a rendszer, felgöngyölítéséhez azonban egyedül kevés vagyok.

Az igazgató megmondta

„A nyolcadikban már nem neveljük, a fele ugyis megy máshová, a többi meg az ifibe", – hogy aztán ott ki bajlódik velük? ....

Betegállomány

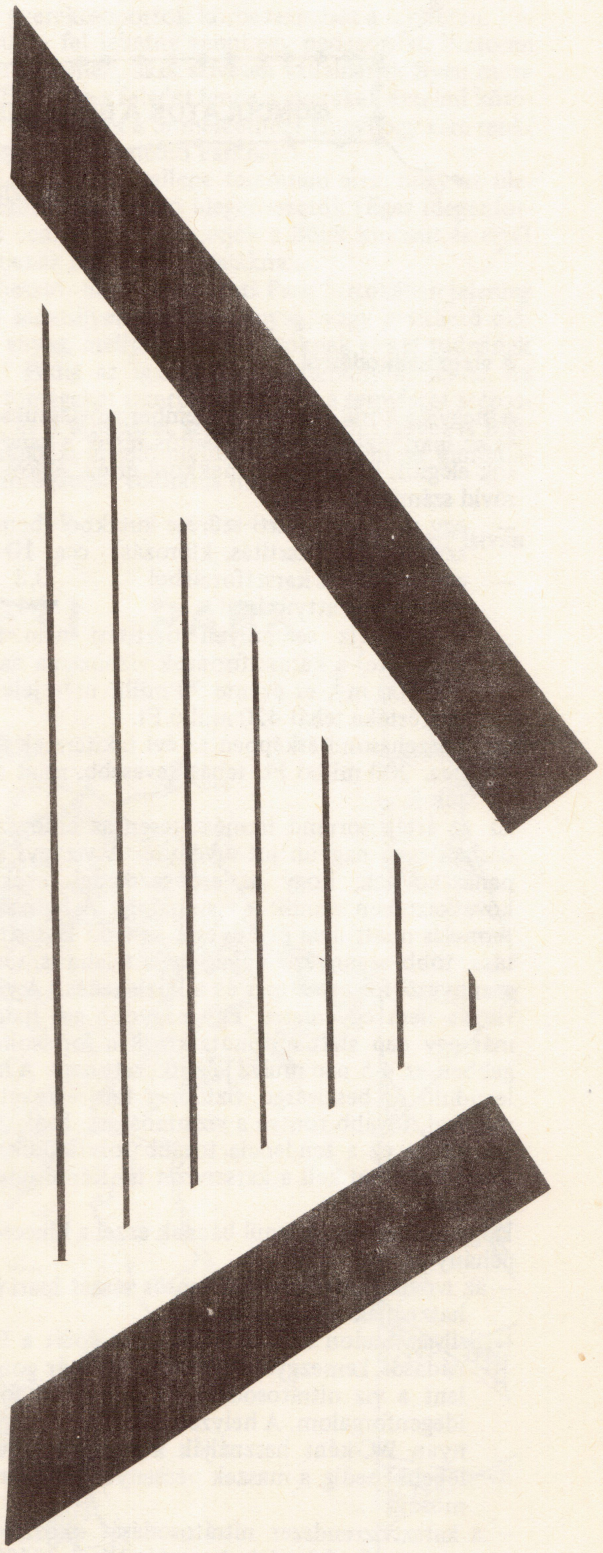
Váltótársam és idős segítőkész kolléganőm között régen elmérgesedett már a viszony. Sajnos már gyerekek előtt is kaptak össze, így mindkettő diákjai felhatalmazva érzik magukat a másik szidására. Váltótársam most beteg, én is gyakran ülök nála, a betegségtől és a felhevültségtől lázasan olvassa az igazgatónak szánt beszámolóját a másik ellen. Se elhallgattatni, se csitítani nem lehet, ott vannak mellette a gyerekek írásai, panaszkodásai. Már előre félek mi lesz ebből? Most dupla műszakban járok, helyettesítés. Persze nem szakad meg a kapcsolat, Évi hordja az ebédet, a gyerekek rajzait és hozza vissza a jó szót, a cukorkát és sajnos a lázító eszméket is. Lassan már nem tudom, a gyereknek melyik panasza származik saját sérelemből. Pár napja látom a programtervezetben a kiírást, tanulógyűlés az ebédlőben. A gyerekek is látják, készülnek rá. Az új igazgató első gyűlése ez. A gyerekek úgy várják, mint a messiást. Ismerik már saját bevallása szerint egy éve még együtt focizott velük. Majd ő mindent megenged, kirugatja a rossz nevelőket, – ezt várják. – Magát is megmondjuk! – kapjuk meg mindnyájan a hét folyamán. Éva még tüzesebben jön meg: – „álljunk ki és mondjuk el az igazat" – Nem szólok, az igazat mindig és mindenhol el kellene mondani, én is bízom az igazgatóban, a túlkapásaiknál remélem majd helyreteszi a fejüket. (Pl. nem fogja engedélyezni a dohányzást.)

Megkezdődik a gyűlés, először az igazgatóhelyettes beszél a rongálásokról. Az izgalmat érezni lehet a levegőben – felemelkedik az igazgató és beszélni kezd. A beszéd pártunk és kormányunk kezdettel ugyan teljesen helyénvaló, de a gyerekek most másra várnak, kezdenek unatkozni, ablakon kibámulni. Végül a kérdés: van-e valakinek mondanivalója? – és erre az én Tündém feláll és megvádolja az idős kolleganőmet, hogy állandóan veri a negyedikeseket. Kérésre még elismételi kétszer, háromszor. A teremben felbolydulás, egy másik fiú az orosz tanárt vádolja veréssel (ebből is látszik, hogy nem csak az én csoportom készült „magát is meg fogjuk nondani" stílusban. Én viszont megijedek, miért szól pont ez a süsü Tünde? Ő a legrosszabb tanulóm, egy mondatot sem tud önállóan kigondolni, még elismételni is nehezen. És, hogy mit mond? Az illető nevelő nem veri sem őket, sem másokat, hisz még a tanácsára is emlékszem: „Ne verj, mert téged büntetnek" – és most egyedül én vagyok a nevelőjük, azonnal csinálnom kell valamit! Felállok és kérem, hogy a negyedikkel majd külön beszéljen az igazgató. A gyűlést bezárják, a negyedik marad, megy a vallatás: mikor vert meg, kit vert még? – persze síri csönd. Az igazgató éppúgy nem megy ve-

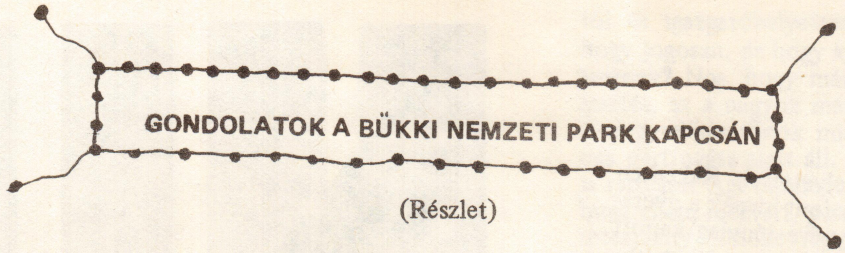
lük semmire, mint az igazgatóhelyettesek. Rekedten szólok nekik, „lehet, hogy egy pofont hívnak a gyerekek verésnek." (Juli ugyanis egy éve tényleg kapott egyet, ezt maga az idős nevelőnő mesélte el – hátha még arra hivatkoznak.) Tünde makacsul állítja az igazát, semmi mást nem hajlandó mondani. Az igazgató gyermektanáccsal javítóval fenyegetőzik, rágalmazásról beszél. – A gyerekek hallgatnak. Este újabb gyűlés, az otthontanács vezetője és az igazgatóhelyettes állít be egy papírral, rajta fontos feljegyzések: ez a gyerek ezt a csúnyát mondta ennek ekkor, és mellé a jelzés: a Bogi néni is hallotta. Nos a gyerekek riadtan kapkodják a fejüket, nagyon régóta elterjedt a káromkodás, nem is tudják mit mondtak régebben és kinek. Hogy ezt ki írta össze? Nem gyerek. Jönnek sorba a büntetések, midenkinek. Engem az igazgató a szökésekért és a rágalmazásért von felelősségre. Hamarosan rájövök, hogy különböző módon értelmezzük az őszinte párbeszédet. Szökések ideérkezésem előtt is voltak, máshol is van, a rendőrség másnapra visszahozza a kis bűnösöket. Sokat beszélgettem erről velük, – hova mégy, kihez mégy, veszélyes, inkább beszéljük meg – nem használt. Sajnos a szökés dicsőség, és a visszahozott kalandjait tátott szájjal figyeli a többi. De az igazgatói állítás, miszerint Tündének én tanítottam be, hogy mit mondjon, őszintén meglepett. Ennek bizonyítéka, hogy (mint mondta) Tünde magától nem képes ilyenre, és hogy én sugalmazó kérdést tettem fel. Hogy melyik volt az? Nos az egy pofonról szóló mondatom. Ezek után csökönyösen állította, hogy maffiózó vagyok és a közvélemény kívánsága értelmében a következő hibámnál mehetek a munkakönyvemért. Hogy ki a közvélemény – nem tudom, eddig még nem beszéltem vele, munkatársaim ámultan nézik rossz kedvemet, és úgy kezelnek, mint eddig. Hogy idős kolleganőm nem köszön vissza? Talán túlélem. Az igazgatóval folytatott következő megbeszélésen már váltótársam is ott volt. „A pedagógusnak észre kell vennie, hogy mi készül itt" – így az igazgató. Sajnálom, betegállományban voltam, így a váltótársam. Én ülök és hallgatok.

Szegény Makarenkó, hogy is merlek én téged megídézni?

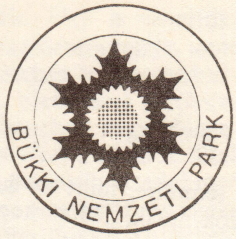
Talán, mert szükség volna rád. Ami itt van az nem nyílt ellenség, – lassú, belső rothadás. Hogy is kezdted a Dzserzsinszkij otthonban? Kidobtad az ott lévő nevelőket, mert ha már a kertész is beteg, hogy lesz egészséges a gyümölcs? Hogy esetleg én is kiesnék a rostán? Tudomásul veszem. A mai helyzet az, hogy pedagógiai hőskölteményeket nem tudunk írni, efféle pedagógiai siratóénekeket meg nem merünk.

Szabóné Csepregi Boglárka

(Részlet)

A vízgazdálkodásról

A hegység körül élő 500 000 ember ivóvízszükségletét és az ipari víz-szükséglet jelentős részét a karsztforrások elégítik ki. Hogy ez mekkora érték, álljon itt egy rövid számítás:

- egy m^3 ivóvíz parti szűrése kutakból (beruházás, szivattyúzás, tisztítás, klórozás) cca. 10-15 Ft.
- egy m^3 ivóvíz karsztforrásból 0,8 Ft
  szivattyúzással 3-4 Ft
  a karsztvíz semmilyen tisztítást nem igényel (egyelőre) a karasztforrások vízhozama napi 200 000 m^3, ez évente 70 millió m^3-t jelent. Ennek értéke tehát 420 millió Ft.
- Összehasonlításképpen az évi fakitermelés értéke cca. 200 millió Ft, tehát kevesebb, mint a vízérték fele!

Ez az érték sorrend természetesen az erdőgazdálkodásban nem nagyon jut érvényre. A vízügyi szervek panaszkodnak, hogy az erdőgazdasági tevékenység következtében romlik a vízminőség. A fennsíki fakitermelés miatt nem érvényesül az erdő légtisztító hatása, több szennyező anyag jut a talajra is. (Jelentős szennyező forrás az ipar és a közlekedés.) A vízbeszivárgás nem egyenletes. Egy nagyobb eső hatása ma már egy nap alatt megmutatkozik a forrásoknál, régebben ez 4-5 nap múlva jelentkezett csak. A hirtelen lezúduló és beszivárgó víztömeg talajrészeket ragad magával, tovább rontva a vízminőséget. Szakemberek szerint ha ez a tendencia tovább folytatódik, hamarosan tisztítani kell a karsztvizet is! Kérdésünk: megéri így?

Hogy milyen felelőtlenül bánnak ezzel a kinccsel, még néhány példa:

- az ivóvíz tisztaságú víz jelentős részét ipari vízként használják fel,
- Szilvásváradon a Szalajka-patakra épült a Borsodnádasdi Lemezgyár Vízműve. Itt már gondot jelent a víz nitrátosodása. A szennyező forrás az idegenforgalom. A helyzetre jellemző, hogy néhányan WC-ként használják a patakot, 100 m-rel lejjebb pedig a maszek pecsenyesütő a patakban mosogat...
- a karsztvízrendszer nitrátosodását okozzák a hegyen levő túristabárok, vadászházak, üdülők. (A nitrátos víz tisztítása még csak kísérleti stádiumban van, s jelentősen növeli a költségeket.)
- nagyon jellemző az, hogy az emberek nem becsülik meg a vizet, pazarolják. A szakemberek szerint ezen csak a vízdíjak megemlésével lehetne segíteni (15,- Ft/m^3)

A hegység Ny-i oldalán a vízmű működik. A már említett szalajkai, az ÉRV (É-Magyarországi Regionális Vízmű) bélháromkúti vízműve, a felsőtárkányi és az egri. Mindegyik kút szivattyúzással termeli ki a vizet. Erre állítólag azért van szükség, hogy a csúcsigényeket is el tudják látni. A vízművek működése nem összehangolt. Előfordul, hogy a nagyarányú vízkivétel miatt kiapad a Szikla-forrás. Ez a Szalajka-völgyben levő forrás, amellett, hogy idegenforgalmi nevezetességvizével táplálja a szilvásváradi állami gazdaság pisztrángos tavait. Ezeknél a friss vízre érzékeny halaknál a vízcsere megszünése nem egyszer vezetett halpusztuláshoz.

Tudjuk milyen nagy probléma, hogy a nyereségérdekeltségű vállalati gazdálkodás számára minden korlátozás anyagi hátránnyal jár. De szükség lenne az érdekek összehangolására egy koordináló szerv felügyeletével. Ezt a funkciót kellene betöltenie a Nemzeti Park Igazgatóságának, hogy a BNP létesítési határozatában megfogalmazott környezetvédelmi mintaterületként szolgálja természeti környezetünk védelmét.

Az idegenforgalom

A Bükk idegenforgalmának fejlesztésével elsősorban a Mátra-Eger-Bükk Intéző Bizottság (MEBIB) foglalkozik. Sajnos a kapcsolatuk nem túl jó a BNP-vel. Példa erre az a terv, mely a tömegközlekedést kívánta megoldani a nemzeti park területén. A 150 millió Ft-os költségvetéssel készült terv 3 libegő épitését és a bánvölgyi kisvasút felújítását foglalta magába. A BNP igazgatósága a tervet azonban nem fogadta el, mert a tömegközlekedést elektromos mikrobuszokkal kívánta megoldani. A rendelkezésre álló pénzösszegek azonban ezt nem tették megvalósíthatóvá. A minisztérium végül ezt a pénzt visszavonta. Úgy is mondhatnánk, hogy a kecske sem lakott jól és a káposzta is megrohadt. A MEBIB-nél panaszkodtak arra is, hogy a BNP nem tájékoztatja megfelelően őket fejlesztési terveiről, céljairól s így nem tudják azokat támogatni a rendelkezésükre álló pénzalapokból. Tényleg ilyen gazdag lenne a BNP?

Úgy gondoljuk, hogy a Nemzeti Park Igazgatósága előtt még rengeteg kihasználatlan lehetőség és feladat áll.

Az egyik legsürgetőbbnek a magángépjárműforgalom teljes kitiltását érezzük a nemzeti park területéről. Ez az öt kapu lezárásával megoldható lenne. Ez több szempontból is hasznos lenne:

- csökkenne a közlekedés okozta légszennyezés, ólomlerakódás, vízminőségromlás a hegységben,
- szervezettebbé, ellenőrizhetőbbé válna a turizmus
- a kapunál az autóból kiszálló látogatók megnéznék a kiállításokat, megismernék és jobban megbecsülnék a hegy élővilágát, természeti kincseit (a miskolci kapu tapasztalatai szerint a látogatók nemigen állnak meg megnézni az emlékpark létesítményeit, előadásait)
- a kapuknál belépőt lehetne szedni
  -- ez egyrészt hozzájáruln a BNP fenntartásához
  - másrészt a látogatókban tudatosítaná, hogy most valami értékes, megbecsülendő helyre érkeznek.

Természetesen a kapuknál biztosítani kell a parkolási

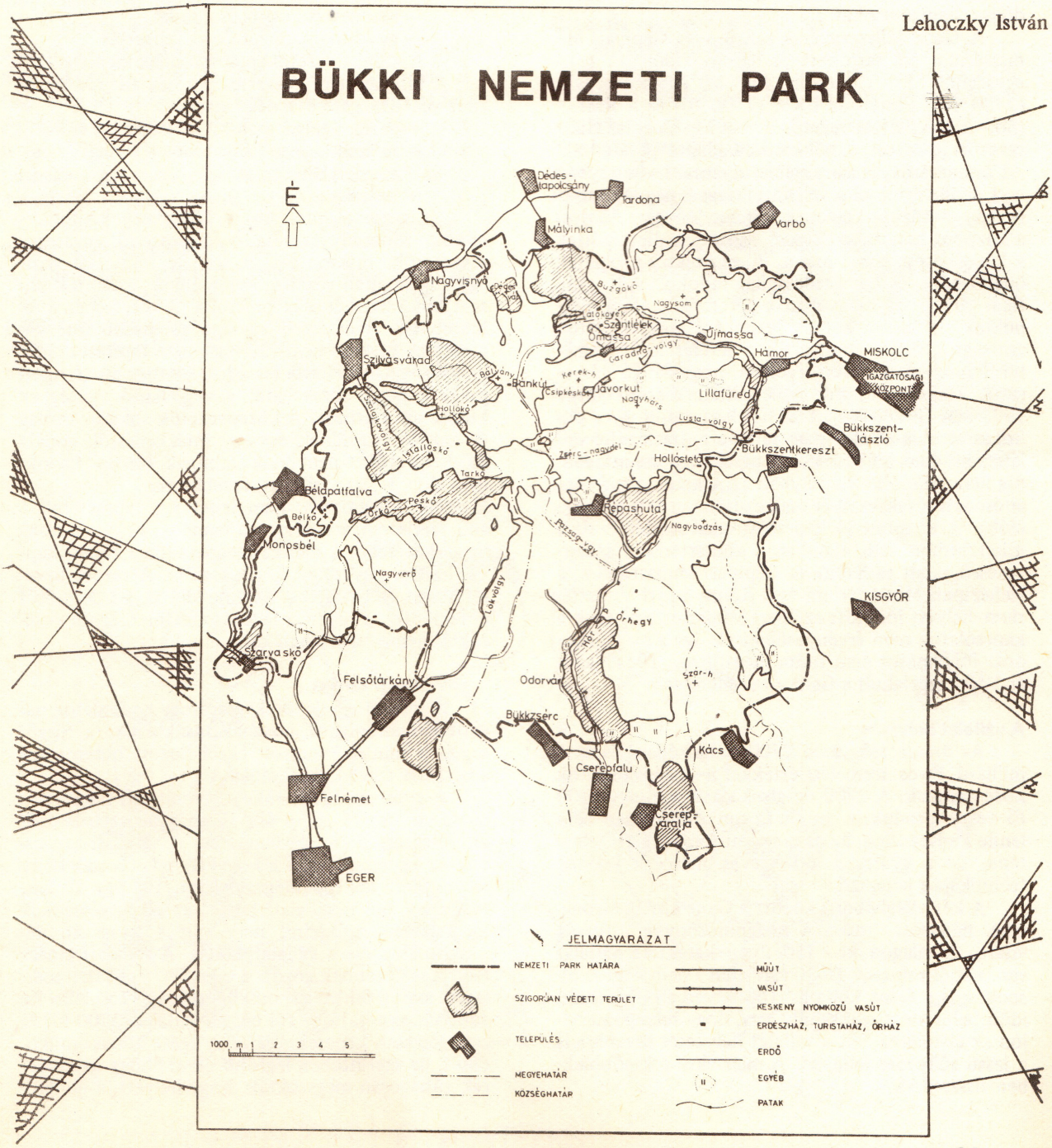
lehetőséget és meg kell oldani a közlekedést a fennsíkon (pl. a már említett libegők, kisvasutak, felvonók segítségével). Mindez úgy gondoljuk élményben is sokkal többet adna az idelátogatóknak, mintha csak autóval végiggördülnének a területen. Valószínűleg az emberek nehezen fogadnák el a kapuk lezárását, de szerintünk korántsem lenne akkora az ellenállás, mint amire az illetékesek számítanak. Sajnálatosnak tartjuk, hogy „a gépkocsi forgalom korlátozása, illetve megtiltása csupán azért nem történt meg, mert a bűnbak szerepet senki sem meri vállalni" – ahogy ez egy értekezleten elhangzott.

A BNP-nek az ismeretterjesztő turizmus fejlesztése fontos célja. Ennek számtalan formája lehetséges: vártörténeti, botanikai, zoológiai, geológiai, néprajzi, barlangkutató túrák, melyek megvalósításához csak jó ötletekre, mozgósítható munkaerőre, lelkesedésre van szükség, de nem igényel nagy beruházásokat. Fontostosnak tartjuk, hogy a környék iskolásai mind megismerjék a Bükk pótolhatatlan értékeit. Ezért szervezni kéne gyerekcsoportok körbevezetését a területen. Vezetésükre fel lehetne venni egy pedagógust. Biztosan sokan lennének, akik szívesen vállalnának ilyen munkát! Elsődleges feladat lenne a gyerekek érzelmi kötődését kialakítani a természethez! Hogyhogy erre senki nem gondol a Nemzeti Parknál?!

Lehetőséget kellene teremteni arra, hogy az idegenvezetők és leendő idegenvezetők (Eger idegenforgalmi centrum) megismerjék a Bükk kincseit és erről is tudjanak mesélni a turistáknak.

Ijesztő, hogy a Nemzeti Park birtokában jelenleg nincs semmilyen kiállítási anyag, vagy vetíthető előadási anyag, mellyel a meghívásoknak eleget tudnának tenni! Pedig az igazán nagy eredmény az lenne, ha nagy tömegeket sikerülne beavatni a természet szépségeibe, és a természet szeretetének szépségébe! A BNP munkáját is megkönnyítené, ha sok ember jóindulatát, támogatását tudhatná maga mögött!

Lehoczky István

REFORMFOLYAMATOK A GANZ ÁRAMMÉRŐGYÁRBAN

Arra a kérdésre szerettem volna választ kapni, hogy a mostanában sokat hallott és olvasott reformtörekvések– mint a struktúra váltás, extenzív pályáról intenzív pályára való átállás, vállalati önállóság, stb. – hogyan érvényesülnek egy átlagos magyar iparvállalatnál. (Amennyiben az árammérőgyár átlagosnak tekinthető.)

A vállalat 1981. január 1-től lett önálló, addig a Ganz Műszergyárak egyik üzemegysége volt. Úgy érzem, érdemes végigkísérni a különválás folyamatát, mert ez is jellemzi a magyar gazdaságban működő mechanizmusokat.

A Ganz Műszergyárak a Kohó- és Gépipari Minisztérium alá tartozott és három különálló gyáregységből állt. Gödöllőn volt az Árammérőgyár (2700 fő), Pesten az EKM (1500 fő) és a KMGY (500 fő). Az EKM vezetősége egyben az egész Ganz vezetősége is volt, ebből komoly ellentétek adódtak. Az árammérőgyár lényegében gyarmati viszonyban volt, hiába értek el a vállalati átlagnál nagyobb nyereséget, a központ elvonta, minden lényeges döntést a központ hozott, csökkenő segítség mellett nőttek a követelések. Ezért már a '70-es évektől próbáltak önállósodni, és bár gazdaságilag indokolt volt, politikai támogatás hiányában a törekvések sorra megbuktak. 1978-ban kaptak igéretet a megyei pártbizottságtól, hogy támogatják a leválásukat. Személyi kapcsolatok révén egészen magasrangú támogatót is sikerült maguk mellé állítani. Lázár György 1979-ben Gödöllőn járt és bejelentette, hogy a politikai vezetés alkalmasnak tartja a gyárat önálló vállalatként való működésre. A pesti központ mindeddig nem gondolta komolynak az Árammérőgyár önállósodási törekvéseit és csak ezután kezdett ellenakcióba. A központ jó kapcsolatokkal rendelkezett a minisztérium felé, azonban a minisztériumi átszervezések miatt (a Kohó- és Gépipari Minisztérium, a Nehézipari Minisztérium és a Könnyűipari Minisztérium helyett létrejött az Ipari Minisztérium) ezek a kapcsolatok nem érvényesülhettek, így a megkezdődött folyamatot nem tudta megállítani. 1981. január.1-től megalakult a Ganz Árammérőgyár.

A vállalat helyzete

Az árammérőgyár a 2700 dolgozójával és az 1 milliárd Ft-os termelési értékkel a középvállalatok közé tartozik. A 2700 dolgozó közül mintegy 1100 fő végez produktív munkát, ami önmagában nem lenne kedvezőtlen, ha ez magas automatizálást jelentene, de a gyárra a '60-as évek második felének technikája a jellemző.

A két világháború között a Ganz a világ élvonalába tartozott, azóta a középmezőnybe csúszott vissza. A világon kb. 150 ilyen karakterű vállalat van, ebből mintegy 25-30 van jelen a nemzetközi piacokon, s a Ganz kb. a 14-16. helyen áll. Belátható időn belül nincs reális esély arra, hogy felkapaszkodjon az élvonalba, sőt a vállalat helyzetét továbbra is a lassú süllyedés jellemzi. A miértekre a későbbiekben visszatérek.

Szervezeti felépítés

A leválás után a gyárnak az addig nem gyakorolt, vagy elsorvasztott tevékenységek végzésére új szervezeteket kellett létrehoznia.

1. Kereskedelmi apparátus kiépítése
   – export, import
   – nemzetközi együttműködés
   – belföldi ellátás
   – propaganda munka
2. Közgazdasági, pénzügyi apparátus kiépítése
3. Műszaki fejlesztés kiépítése
   – nemzetközi együttműködés
   – gyártmány, technológia fejlesztés
4. A vállalat vezetői apparátusának kiépítése.

A vállalat élén a vezérigazgatóság áll. Ide tartozik a vezérigazgató és a négy igazgató:

– gazdasági igazgató
– műszaki igazgató
– személyzeti igazgató
– kereskedelmi igazgató.

Az igazgatók után sorban következnek a főmérnökök, főosztályvezetők, osztályvezetők, gyáregységvezetők, művezetők. A sokféle irányítási szint egy rugalmatlan vezetést eredményez, a szintek között nincs harmónikus kapcsolat. A vezetésben a tekintély-elv érvényesül, egy-egy sürgősebb intézkedésnél az utasítás nem fut végig az irányítási szinteken, hanem legfelülről (ez adott esetben a vezérigazgatót jelenti) közvetlenül a végrehajtó egységhez küldik az utasítást. A középvezetők sokszor utólag és alulról értesülnek egy-egy intézkedésről, emiatt (is) helyzetüket nem érzik stabilnak, bizonytalanok, nem aktív tagjai a vállalati vezetésnek.
Másként fogalmazva: nem lehet azt tapasztalni – ami szerintem szükségszerű lenne –, hogy a vezető megérkezésekor a munka megpezsdülne, lökést kapna, hanem ugyanúgy folyik tovább. A vezető beveszi magát az irodájába, alig mozdul ki, a titkárnőtől érdeklődik, „milyen a levegő odakinn". Ilyen vezetőktől nem várható hatékony munka.

Vállalati tanács

A reform egyik törekvése, hogy a vállalatok nagyobb önállósághoz jussanak, csökkenjen a függőségük a minisztériumtól. Erről hozott határozatot a párt KB-a 1984. áprilisában.

A gyárban 1985. július 1-én alakult meg a vállalati tanács. 25 főből áll, 12-en a beosztásuk, 13-an választás útján kerülnek be. A vállalati tanácsnak az egyszemélyi és a kollektív vezetés hatékony kapcsolatát kellene megvalósítani. Én úgy láttam, még nem tud a vállalati tanács az elképzeléseknek megfelelően működni, nem vált tőle igazán demokratikusabbá a vállalatvezetés. A vállalati tanács hagyja jóvá többek között a terveket, a vállalati mérleget, a hitel felvételét, működése mégis formális. Ez adódhat abból, hogy túl nagy a vállalat (2700 fő) és csak kevesen képesek átlátni az egész vállalat működését, de szerintem a legfőbb ok az, hogy az emberek túlságosan megszokták, hogy helyettük gondol-

kodnak és döntenek, még nem tudatosult bennük, hogy súlya van (lehet?) a szavuknak. Persze, ehhez az is kellene, hogy a gyáron kívül is érezzék, az állam felnőttként kezeli őket.

A vállalati tanács fejlődését gátló körülmény az is, hogy most kisebb a mozgás lehetősége, mint korábban az igazgatónak volt. Ez abból is adódik, hogy nehezebb lett az ország helyzete és ezáltal a vállalatok lehetőségei is beszűkültek, valamint abból, hogy az állam a sokféle szabályzóval továbbra is a kezében tartja a vállalatokat.

Termékszerkezet

A vállalat termelési profilja szűk, csak négyféle termékcsoportot gyártanak:

– fogyasztásmérők
– kapcsoló órák
– ellenőrző műszerek
– energia gazd.-i műszerek.

Már öt éve próbálkoznak profilbővítéssel, de még nem sikerült az áttörés. Azt hiszem, addig nem is fog, amíg jelentősen meg nem változik a vállalat felépítése és érdekeltségi rendszere, mert például most is van – igaz, kis volumenű – hónapok óta piackész terméke a gyárnak, mégsem gyártják. Ez vagy az érdekeltségi rendszer csődje, vagy tudatos tartalékolás az állam szorító intézkedései ellen. Úgy érzem, inkább az érdektelenség az ok.

A vállalatnál a gyártmányfejlesztés lassú ütemben folyik, van olyan fejlesztés, amelyiken 16 éve dolgoznak és még mindig nem hozott eredményt. Így érthető, hogy miért korszerűtlen a termékek kétharmada. Az új termékek piacra kerülésének legfőbb akadálya, hogy a fejlesztés, termelés, kereskedés teljesen elkülönül egymástól, nincs olyan beosztás, amely átfogná ezeket. Erre lenne jó a termékrendszer, viszont a jelenlegi hierarchikus tekintély-elv rendszer ennek ellent mond. Úgy lenne értelme a termékmenedzsernek, ha megbizatását közvetlenül a vállalat első emberétől kapná, és joga lenne a fejlesztés, termelés, kereskedés különböző vezetési szintjeibe beleszólni.

Az átszervezésnél többször felmerült a menedzseri jogkör, de soha nem sikerült véghezvinni. Valami palackból kiengedett szellemnek tekintik, amely könnyen megmutathatja, hogy egy csomó vezetési szint alkalmatlan és felesleges. Ez olyan érdekszövetséget hozott létre a menedzser-elv ellen, amelyet nagyon nehéz lesz áttörni, pedig nélküle nem lehet továbblépni.

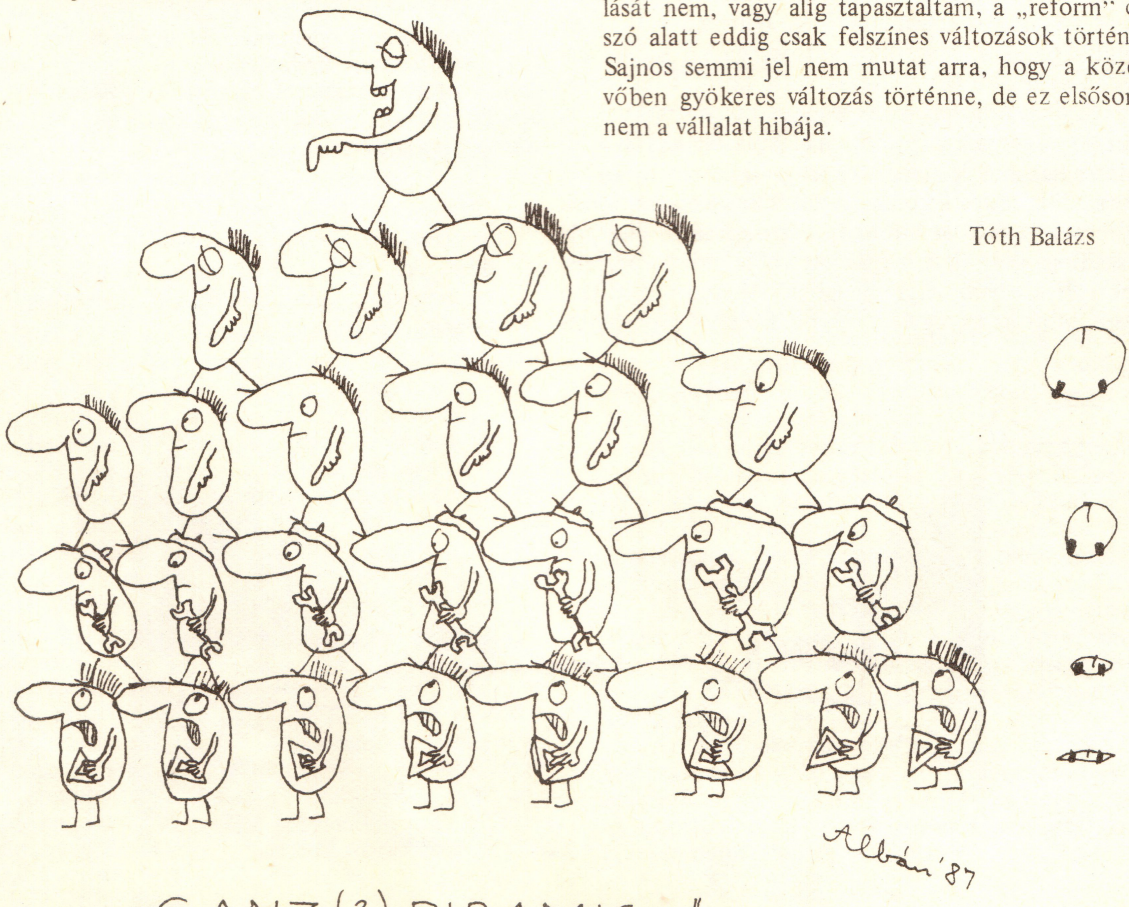
Extenzív vagy intenzív fejlődés

Intenzív fejlődésről nem nagyon beszélhetünk, a vállalatnak sokkal olcsóbb az emberi munka, mint az embert kiváltó technika. Történik ugyan létszámleépítés, de ez elenyésző, és csak a nem produktív munkakörben dolgozókat érinti. A vállalat még most is az extenzív utat járja, most telepítettek le Battonyára egy üzemegységet, mert ott készen kapott egy ipartelepet és bőven állt rendelkezésre az olcsó munkaerő. (Budapesthez képest olcsó.)

Bár sokszor halljuk az intenzív pályára való átállás szükségszerűségét, az állam mégis akadályozza ezt a folyamatot, mert előbb-utóbb a fejlett technika munkaerőfelesleget okozna.

Összefoglalva: a reformfolyamatok megvalósulását nem, vagy alig tapasztaltam, a „reform" címszó alatt eddig csak felszínes változások történtek. Sajnos semmi jel nem mutat arra, hogy a közeljövőben gyökeres változás történne, de ez elsősorban nem a vállalat hibája.

Tóth Balázs

„GANZ (?) PIRAMIS..."

CEGLÉD ÉS TANYAVILÁGA

/Részlet/

A települések kialakulása

Cegléd ma jellegzetes alföldi kisváros 40 000 lakossal, természetesen a környező tanyavilág lakóit is beleértve. Érdemes néhány szót ejteni kialakulásáról, hogy jellegzetességeit jobban felismerjük.

Valamikor egymáshoz közel fekvő tanyákból halmaztelepülések alakultak ki, amelyek később óriásfalvakká nőttek. Az óriásfalu szívében jött létre a városmag. Itt alakult ki a tágas központi tér, mely piacok tartására is alkalmas volt, de egyúttal közlekedési csomópont, közigazgatási és kulturális centrum szerepét is betöltötte. Ide építették a templomot, a városházát, a közszolgáltatási épületeket, a szállodákat és a legnagyobb iskolákat. Ceglédre is jellemző, hogy központja a várostest geometriai középpontjában fekszik, és azt különböző övezetek veszik körül.

Régen ezek az övezetek a következőképpen alakultak:

– városközpont
– belső lakóöv, kis és kézműipar műhelyekkel
– félagrár övezet
– falusi öv
– külvárosi övezet (ún. hostát), a legszegényebbek lakóövezete
– nagy helyigényű intézmények (ipari üzemek, pályaudvarok, raktárak).

Ezek az övezetek mára már elmosódtak, de egyes jegyek még ma is felismerhetőek. Jellemző volt az alföldi városokra, hogy kicsi városmagjukat sokkal nagyobb és régibb falusi övezet vette körül. Ezért is nevezték őket óriásfalvaknak vagy parasztvárosoknak. A városkép is ennek megfelelően alakult, leginkább földszintes házakat építettek, és még ma is viszonylag kevés a többszintes lakóház. A földszintes építkezésnek több oka is volt: az alföld építőanyagban szegény, de a szállítási költség is magas lett volna, ezért kénytelenek voltak olyan helyi anyagokat felhasználni építkezésre, mint az agyag és a vályog. Ezekből többszintes házakat nem lehetett építeni, de az itteni laza, kis teherbírású talaj is akadályt jelentett. Sok helyen a talajvíz is magas volt.

Másrészt nem építettek kőfalat sem a város köré, mint a többi európai városban, s így a népesség növekedtével nyugodtan terjeszkedhetett a város.

A városokhoz – így Ceglédhez is – közigazgatásilag hozzátartozott, és tartozik ma is a környező tanyavilág.

Cegléd lakossága ma 40 457, ebből tanyán él 5 320/13,1 %). Az utóbbi tíz évben 6 %-kal csökkent a külterületi lakosság száma. Sokan költöznek be a falvakba és Ceglédre, de ellenkező irányú vándorlás is tapasztalható. Előbb ejtsünk néhány szót Ceglédről.

Cegléd – a város gazdasága és problémái

Cegléd és környéke jellegzetes mezőgazdasági, főként homoki szőlő- és gyümölcstermesztő vidék. Az élelmiszeripar és könnyűipar is meghonosodott.

Többségében jók a talaj adottságai. A gabona és a szántóföldi növénytermesztésben nőttek a termésátlagok. Uj gyümölcsösöket telepítettek és új eljárásokat honosítottak meg.

A szakosított állattartó telepeken nőtt a hús és tejtermelés. Az utóbbi időben azonban nem nőtt megfelelően a mezőgazdaság jövedelmezősége, sőt több gazdaságban erősen visszaesett. Megnőtt a háztáji és kisegítő gazdaságok szerepe.

Az ipari üzemek zöme 300-1000 főt foglalkoztat. Jelentős a melléküzemágakban végzett termelő és szolgáltató tevékenység.

Megszüntették a keskeny nyomtávú Vezseny-Törtel-Cegléd és Csemő-Cegléd vasútvonalakat, így összességében javult a környék közúti tömegközlekedése. Az utak karbantartása, felújítása elmaradt a szükségestől, a meglévő úthálózat nem kielégítő. Telefonra is sokan várnak.

Leginkább a tanyasi iskolákban érdemes közművelődéssel foglalkozni. A szülők számára tájékoztató füzetet ad ki a Művelődési Központ, amely közérdekű információkat tartalmaz (buszmenetrend, orvosi rendelés, üzletek nyitvatartása), tájékoztat a Művelődési Központ programjairól és tréfás teszt, horoszkóp is van benne, hogy szívesebben olvassák. Ebben az évben szülői értekezleten a számítógéppel is megismerkedhetnek a szülők.

A Művelődési Központ kirándulások szervezésében is segédkezik, ha a tanyai pedagógus vállalja a pénz összegyűjtését. (A pedagógust a Művelődési Központ ezért nem dotálhatja.) A Művelődési Központ körzeti módszertani munkája kiterjed a községi művelődési otthonok és klubkönyvtárak felszereléseinek ingyenes javítására, videó, vetítő stb. kölcsönzésére, iratmásolásra, kiállítások rendezésére, szakmai tanácsokat adnak és évenként a népművelők találkozójára mennek. A külterületi népművelők helyzete igen nehéz, sokszor nincs se terem, se pénz, se érdeklődés az előadásokra. 1986 nyarán a Budai úti Ifjúsági Klub is felbomlott.

Minden iskolában a tanév elején egyeztetett program szerint havonta egy műsort szervez a Művelődési Központ.

Az évi 60-70 kihelyezett program során változatos műsorokon vehetnek részt a tanyasi gyerekek. A rendhagyó óraként lebonyolított foglalkozások során oktató és rajzfilmeket vetítenek, önismereti játékokat tartanak. Különleges irodalomórákat rendeznek. A gyerekek ekkor hallhatnak akvarisztikáról, foglalkozhatnak gyöngyfűzéssel, bábkészítéssel, monotypiával, tojásfestéssel, madzagszövéssel, agyagozhatnak és megismerhetnek számítógépes játékokat is. Szerveztek a gyerekeknek közlekedési ügyességi versenyt, társastánc tanfolyamot és történelmi játszóházat, ahol 5 részben feldolgozták a magyarországi török hódoltság korát. Idén terveznek honfoglalási és lovagkori témájú játszóházat. Ezek a műsorok alkalmanként kétszázháromszáz Ft-ba kerülnek.

Az idősek szociális ellátása

1985-ben felmérést végeztek a tanyán élő idős emberekről. Nem készült belőle kimutatás, és nem is foglalkoztak az adatok aktualizálásával. Ekkor kiderült, hogy a tanyasi öregekkel senki sem foglalkozik (HNF, Szociálpolitikai és Eü.-i osztály), a szociális gondozói hálózat és a „könyvet házhoz" mozgalom a város határain belül marad. Pedig az öregek alap- és kultúrális ellátása nem megoldhatatlan: egy terepjáró és 200 000 Ft kellene hozzá. A városi szociális otthonban járva, elmondták, hogy 1987. január 1-től kapnak egy terepjárót, amivel a tanyasi házigondozást is igyekeznek megoldani. A szociális otthonban 119 idős él, jelenleg 21-en állnak sorba üres ágyra várva. A VII. ötéves tervben harminc fekvőhellyel bővítik. Természetesen a tanyasi öregek idősebb korukban kerülnek a szociális otthonba, egyrészt mert jobban ragaszkodnak kinti életmódjukhoz, másrészt később válnak magatehetetlenné. Akkor foglalkoznak a rászoruló emberekkel, segélyezés vagy szociális otthoni elhelyezés szempontjából, ha valaki bejelenti őket. Azokon a tanyákon, ahol mi jártunk a gyerekek vagy a szomszéd tanyán élő emberek ránéznek az idősekre, segítik őket.

Tanyasi iskolák

Mint arról már szóltunk, a XIX. sz. második felében indult meg a tanyavilág kialakulása Cegléd körzetében. Az 1868-as Eötvös féle népoktatási törvény hatására a századfordulóig hét, 1914-ig újabb hat iskola alakult. A 20-30-as években Klebensberg Kuno irányításával ment végbe a tanyasi iskolahálózat ugrásszerű fejlődése. Ezeknek a tanyasi iskoláknak fontos szerepe volt a lakosság műveltségi szintjének növelésében, felnőttek közül is sokan tanultak itt meg írni, olvasni. Érdekességképpen megjegyezzük, hogy a mérges és gyógynövények felismerése, a kertészet, a fanemesítés is a tananyaghoz tartozott.

A tanyasi gyerekek száma 427, tehát a tankötelesek 8,5 %-a tanul tanyasi iskolában. Nyolc tanyasi iskola van, ebből négyben alsó- és felsőtagozat is működik. A kis létszám miatt 1-4 és 5-8 osztályos összevonással oldják meg a tanítást, de van olyan iskola, ahol a felsőtagozat osztott, ill. az alsótagozat részben osztott (1-3 és 2-4). 1978-ban szünt meg a Kappanhalmi iskola, ahol 1-8 osztályos összevonás volt. Az összevont osztályok egyik hátránya, hogy nehezebben ütközik ki a lemaradás, és nincs idő ezekkel a gyerekekkel foglalkozni.

Az óvodáskorúak egy évig heti két alkalommal bejárnak az iskolába, mert az iskolára való felkészítés kötelező. Az előkészítős gyerekek szívesen járnak be az iskolába, találkoztunk olyan kislánnyal, aki a hét minden napján bejárt az iskolába.

A körzet településeinek fejlesztésére is sor került, de ezen a téren sok a hiányosság. A lakások elektromos energia ellátásában az elmúlt 15 év alatt a tanyavillamosítási program keretében nagy előrelépés történt. A vízszolgáltatás kapacitása nőtt, de a víz minőség javítását (gáztalanítás, vastalanítás) nem tudták megoldani. Dánszentmiklós, Csemő és Ujszilvás közhálózati ivóvíz ellátása sem megoldott.
A szennyvíztisztító kapacitása is nőtt, de nem tudták befejezni a telep építését.

A belvízvédelemre fordított összeg csak a meglévő hálózat karbantartását fedezi, de csak a városban. A vonzáskörzet településein nem megoldott a belvíz elleni védekezés.

A veszélyes hulladékok ideiglenes elhelyezésére Cegléd térségében korszerű telep létesült.

Az egészségügyi ellátás nem megfelelő, az egyorvosi körzetre jutó lakosok száma 2400 fő, az országos átlag alatt van.

A tanyavilág kialakulása

Az első tanyák akkor jöttek létre Cegléd környékén, mikor a XIX. század közepén gyors ütemű szőlőtelepítésbe kezdtek, hogy a futóhomokot megkössék. A szőlőművelő embereknek a tanya nem állandó lakhelye volt, kétlaki életmódot folytattak: nyáron kinn laktak a földeken, télen pedig beköltöztek a városba, vagy a faluba.

A tanyavilág kialakulásának második szakasza 1864-ben, a közös legelők felosztása után kezdődött el. Ekkor vette kezdetét a tanyás szántóművelés és az állattenyésztés. Később egyre szaporodtak a tanyák, sok tanyasi iskola létesült a 20-as, 30-as években Klebensberg Kuno kultuszminisztersége idején.

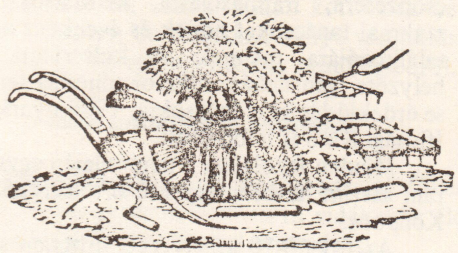
A felszabadulás után az 50-es években intézkedéseket hoztak a tanyák felszámolására, elsorvasztására, de később belátta az állam, hogy ez nem járható út. 1971-ben kormányhatározat mondta ki: „.... a tanyavilág megszűnése hosszabb folyamat, amelyet a jelenlegi időszakban sem siettetni, sem késleltetni nem szabad...". Ennek ellenére 1972-ben megszünt a tanyavillamosítás állami támogatása, hiszen ha nem kap villanyt, hamarabb meghal a tanya. Cegléd körzetében is a városhoz közelebb eső és egymáshoz közelfekvő tanyákra van bevezetve a villany. Ebből a 400-500 elszórtan, fekvő, távoli tanyából, ahová a villany sincs bevezetve, és út sem vezet hozzá igen jelentős az elvándorlás. Ez leginkább Cegléd északi, észak-keleti tanyavilágára jellemző.

Errefelé mezőgazdasági művelésre alkalmas feketeföld van. Mivel ezek a tanyák a nagyüzemi gazdálkodást is hátráltatják, ez a vidék erősen elnéptelenedik, lakossága elöregszik

A mai gazdasági helyzetben csak lassú léptekkel haladhat az életkörülmények javítása, és az útépítés is. A Városi Tanács minden ötéves terv költségvetéséből kisajtol valamennyit erre a célra.

A külterület fejlődésének szép példája Csemő. Lakossága 3600 fő, ebből belterületen él 1000 fő. Az úthálózat, a közlekedés, orvosi ellátás jó, a villany be van vezetve, olcsón lehet telket kapni, ezért jelentős számú városi fiatal család költözik ki Csemőbe!

A faluban 400 fős iskola és óvoda is van, klubkönyvtára jól működik. A cseméi homokos talaj a szőlő és gyümölcs termelésnek kedvez, de jelentős az állattartók száma is.

A tanyasi közművelődés

A tanyákat vizsgálva két tendenciával kell számolnunk:

– a tanyák zsugorodása
– a lakók elöregedése.

1979-ben Cegléd vonzáskörzetében még 26 tanyai kultúrközpont működött, 1984-ben már csak tíz (ennek egyik oka, hogy a 70-es évek településfejlesztési politikája a tanyák elsorvadására számított).
A ceglédi Művelődési Központ segíti a hét külterületi Művelődési Otthon munkáját és segíti a három klubkönyvtár ellátását. Színvonalas programokat szerveznek a tanyasi iskolások számára, ún. rendkívüli órák keretében.

A Művelődési Központ költségvetésében beépülő állami támogatás erre nem tud külön pénzt adni, ezért egyéb bevételekből kell kigazdálkodni a külterületi programokat. Erre a célra kb. 20-30 000 Ft-ot fordítanak. A tavalyi évben az egyik népművelő, és egy pedagógus a körzeti módszertani munkáról írt pályázatával 50 000 Ft-ot nyert, ezért a múlt évben 80 000 Ft-ot költhettek a külterületi munkára. (Többek közt napközis tábort szerveztek állami gondozott gyerekek részére, ahol a beilleszkedést megkönnyítő manuális és szocializációs feladatokat kaptak a gyerekek.)

Némelyik iskolában kisegítő csoport is van. Azokban az iskolákban, ahol napközi is van (Czárák dűlő, Budai út) a városból hordanak ki ételt. Az itteni pedagógusokra nagy felelősség hárul, mert amellett, hogy egyszerre több osztályt is kell tanítani, a fűtéssel, vízellátással és az iskola egyéb ügyes-bajos dolgaival is nekik kell foglalkozniuk. (Némelyik iskolában csak mosdásra alkalmas víz van.) A tanárok kénytelenek túlórákat vállalni, és a felső tagozaton nemcsak a szaktárgyaikat kell oktatniuk.

Az orosz oktatást úgy oldják meg, hogy heti egykét alkalommal a városból kijár egy nyelvszakos tanár. A tanárok legtöbbje Ceglédről jár ki, így sok idejük megy el az utazással is. Az iskolák eszközállománya jó, de tornatermet csak egy helyen láttunk.

A nehézségek ellenére a tanárok szeretnek itt tanítani, s a legtöbbjük azt mondta, hogy nem menne be városi iskolába tanítani. Volt olyan fiatal tanár is, aki annak ellenére nem tanítana városi iskolában, hogy eleve tanyán kezdett el tanítani.

A tanulók sokkal fegyelmezettebbek, nyugodtabbak, tananyagban nem, de általános műveltségben elmaradnak a városi diákoktól. Sportvetélkedőkön jól szerepelnek, és vándortáborba már az ötödikeseket is el merik vinni. Kevesen mennek tovább középiskolába, inkább szakmunkásképzőbe iratkoznak be, de ez nemcsak tanulmányi eredményük, hanem a szülői ösztönzés eredménye is.

A tanyavilág elnéptelenedését gyorsítja:

– a tanyai lakosság társadalmi és kulturális igényeinek növekedése,

– a nagyüzemi gazdálkodás tervezési követelményei, tsz-ek, ág-ok termelési érdekei.

Ösztönzően hat a tanyavilág fejlődésére:

– a háztáji gazdaság, főleg állattartás egyéni érdekei, melyek megegyeznek a népgazdasági érdekekkel,

– a szőlő és gyümölcstermelő körzetek működéséhez kedvezőbb feltételek vannak.

A tanyán élő emberek életkörülményei a felszabadulás óta nem változtak lényegesen. A megélhetés tanyán a legnehezebb, de az ott élő emberek követelőznek legkevesebbet az életkörülményeik javításáért. Az 50-es évek helytelen tanyapolitikája után társadalmunk hozzáállása megváltozott: célul tűzte ki, hogy minden embernek biztosítja az alapvető életfeltételeket, még a tanyákon is.

Végszó

A kisgazdaságok termelése nélkülözhetetlen a népgazdaság számára. A kisgazdaságok adják a sertésállomány felét, a baromfi 70 %-át, és a zöldségtermesztés is elképzelhetetlen lenne magántermelők nélkül. A tanyasi település ideális formája a háztáji gazdálkodásnak. (Vannak olyan tanyák ahol 100 disznó, öt kecske, öt birka, sok csirke és galamb mellett szőlőt művelnek, és több fóliaházat gondoznak hárman.). Ennek ellenére a tanyák a szegénység és a nyomor megtestesítői sokak számára. A század elején a templomban csak az utolsó sorban ülhettek a tanyasi emberek. A kényelmesebb felé való vonzódás, a városok fejlesztése, a jó munkalehetőségek következménye a városba özönlés. Az új életmód egyre jobban elszakad a természettől, a természetestől. Képviselői egyre kevésbé tudják megérteni, átérezni a gondolatvilágát azoknak az embereknek – szüleiknek és nagyszüleiknek – akik a régiben élnek még.

Az új generáció újat épít a kultúra és az életmód tekintetében egyaránt. Vajon az új, az őseink által lefektetett alapra épülve, felhasználja-e a régiek tapasztalatait vagy attól teljesen elszakad, és sorvadni hagyja a múlt értékeit?

A nagyvárosi életben tapasztalhatjuk, hogy az emberekben kialakult a tolerancia hiánya minden kellemetlen ingerrel szemben. Ezzel együtt eltűnik az a képesség is, hogy megélje azokat az örömöket, amelyek az akadályok keserves leküzdéséből származnak.

Életmódunk megválasztásánál ezt is mérlegelni kellene, és örülni annak, hogy a tanyavilág még él. Függetlenül attól, hogy mi lesz a tanyán élők sorsa, életkörülményeik javítására egyre nagyobb gondot kell fordítani. Ezeken a területeken még van mit tenni:

– út- és villamoshálózat
– postai szolgáltatások
– kulturális lehetőségek

S ami a legfontosabb; a tanyasiakra kell bízni, hogyan fognak tovább élni!

Készítették:

Andrási Klára
Veszprémi Vegyipari Egyetem

Barát Mónika
Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem

ARCKÉP

Rangja: paraszt. A forradalmat
tenyeréből etette mindig.
Mellére szorított kalappal
tiszteli, féli a hatalmat.

A tengerinek meghajol térdet hajt a krumplibokornak.
Ha élni hagyják, szépen él:
fölnéz az égre és dalol.

Asszonya kenyeret ölel
magához, hétfelé szeli.

Ratkó József

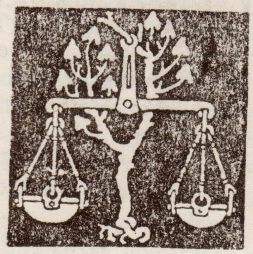
TAPASZ/TALAT/OK

– melyek máshol is felhasználhatók.

– részletek –

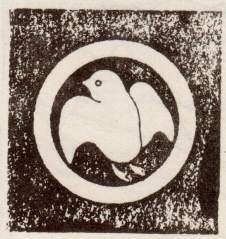
... az ember szocializációja egy életen keresztül tartó folyamat, tanítják az egyetemeken, főiskolákon.
Mi pedig tapasztaljuk, hogy azok az intézményes formák, amelyeket éppen olyan céllal hoztak létre, hogy segítsenek a rászoruló embereknek a normális társadalmi beilleszkedésbe, azért nem realizálhatják létük lényegét, mert egyes bírósági döntések csak életkorokat ismernek. Szerencsére bizalomkeltő jelenségekkel is találkoztunk. A lányok a Hámán Kató nevelőotthonban 22 éves korig is bent maradhatnak, 100 Ft-ot kell fizetniük egy hónapra a szállásért. Mindennek egyetlen feltétele, hogy fizetésük egy részét betétkönyvbe kell tenni. Igy kilépésükkor 40-50 ezer Ft áll rendelkezésükre, amellyel már el lehet indulni. 1959 óta van ez így a Hámán Kató-ban bizonyítottan jól, s teljesen szabályellenesen.
Gyakori hiba az is, hogy sokszor elhamarkodottan kerülnek gyerekek állami gondozásba. Vannak ugyanis olyan nagyszülők, akik szívesen elvállalnák unokáik nevelését, csak a hatóságok nem tudnak róluk. Míg egy gyerek gondozása 5.000,- Ft-jába kerül az államnak, ebből 3.000,- Ft-ot spórolhatna meg, ha az illetékesek ismernék a családok lehetőségeit, hiszen a nagyszülőknek csak 2.000,- Ft segélyt kellene kifizetni. Sok gyereket lehetne így is megmenteni!
A munkahelyi gyermek – és családvédelem hatékonysága e téren egyáltalán nem kielégítő.
Talán megvalósítható megoldást feltételezünk, ha hangsúlyozzuk a védőnők bekapcsolásának fontosságát a családgondozásba, szerepkörök kiszélesítésével. Állami gondozásba kerülni tehát fel nem ismert lehetőségek folytán is lehet. Kikerülni viszont már sokkal nehezebb. Erre a következtetésre jutottunk a másik oldal, az örökbefogadás problémáival ismerkedve.

Az intézetek falai között, országszerte nagyon sok gyerek vágyakozik a normális, a családi élet után, hogy ne csak szeletelve ismerje a kenyeret. Az örökbefogadási igényeket mégsem tudják kielégíteni. Természetes, hogy szükség van a pszichológiai, egészségügyi vizsgálatokra, a leendő szülők felé végzett környezettanulmányokra, a szoktatás időszakára, amelyek megkezdenek minden örökbefogadási ceremóniát. Szükséges, hiszen sokan pl. egy széthulló-félben levő házasságot akarnak egy-egy örökbefogadott gyermek segítségével megmenteni.
Sőt még az is evidens, hogy jogilag is tisztázni kell az érdekelt felek helyzetét, felállítani mindkét részről objektív követelményeket. Csak ott a baj, hogy sokszor ezek az objektív követelmények a gyermek szempontjából nem is olyan objektívek.
Jó lenne egy gyerekcentrikusabb családjogi törvény, mert így ha pl. egy szülő egy évben kétszer meglátogatja gyermekét, vagy levelezik vele, akkor már nem adható örökbe a gyerek. Hiszen ez már egyfajta roszszul értelmezett kötelék közöttük, amely a szülő részére nem sok mindent jelenthet, a gyereket viszont egy évben kétszer rádöbbenteni arra, hogy neki is van apja, vagy anyja, ő is élhetne családban, normálisan, mint mások és nem biztos, hogy mindez megnyugtatja. A szülői jog megszüntetéséhez bírói tárgyalás szükséges, s csak az után lehet örökbe fogadni. A tárgyalás miatt azonban többszörösen is hat hónapot állhat az ügy, s közben még nagykorú is lehet a gyerek. Az új családjogi törvény pedig a szülői jogokat erősíti. Felmerült a kérdés, hogy vajon eléggé kidolgozott háttérrel került-e a parlament elé és miért volt szükség arra, hogy egy olyan törvényt, amely minden magyar állampolgárt érint, még a képviselők is titkosan kapjanak meg?

ÉNO KLUB

Ez az elnevezés tulajdonképpen az Értelmi Fogyatékosok Napközi Otthonát takarja, amely egy szociális otthonból vált ki.
A hét gyerekkel induló napközi otthon ma 24 fős, s minden gyerek családi háttérrel rendelkezik – azaz a szülők reggel hozzák és munka után elviszik gyermekeiket. Igy a család tagjaira háruló nehézségeket nagyrészben megoldja a klub. Régen egy-másfél hónapig tartott a felvétel; a tanács mindenféle papirok begyűjtését tette kötelezővé. Azóta ez egyszerűsödött, a vezetőnő, aki egyúttal gyógypedagógus, közvetlenül veszi fel a gyerekeket.
Mivel közgazdaságilag az öregek otthona kategóriába tartoznak, az eszközök szétosztásánál is eszerint gondolkoznak a központban. Igy pl. egy labda beszerzése kész tortúra.
A speciális munkakörülményekhez a dolgozók nehezen tudnak alkalmazkodni – így pl. a pszichológusi állás betöltése állandó problémájuk. A technikai és a gondozói állásoknál szintén nagy volt a mozgás, sőt az utóbbi esetében a hivatásos ápolónők nem váltak be.

Párkány Z.
1986.

PIREMON

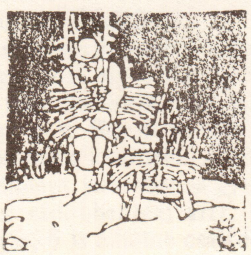
A „Mozgáskorlátozottak Éve" (1981) mozgalom során összejött magas pénzösszeget (600.000,- Ft) a megyei MEOSZ nem aprózta fel, azaz a többi egyesülettől eltérően nem osztotta fel segélyként, hanem egy összegként kezelte, s egy termelő vállalat kiindulási tőkéjévé tette. Természetesen a jó magyar szokás szerint az év elmúltával a mozgalom és a támogatások mértéke zuhanásszerűen csökkent!

Az egyesületnek igazi úttörő munkát kellett végigjárnia, hisz a hazai joggyakorlat szerint nem alapíthatott volna vállalatot. A teljes címet 1986-ban érték el: PIREMON nyereségérdekelt, rehabilitációs célokat szolgáló kisvállalat, – vagyis nem szociális foglalkoztató!

Rajtuk kívül ugyan 12 vállalat, üzem létesült a mozgáskorlátozottak számára az országban – ezek azonban mind állami alapításúak, melyhez hozzátartozik a ledolgozott munkabér 400 %-os visszatérítése részükre, vagyis igen magas állami támogatásból tartják fenn magukat.

Velük szemben a PIREMON dolgozói utáni 180 %-os (régebben 140 %-os) ledolgozott munkabér utáni visszatérítést kapnak a mozgássérült dolgozók (ugyanis a szakmai vezetők között akad nem mozgássérült dolgozó). A vállalat így nyereségessé válhatott, évi 50 millió az árbevételük. A vállalat mozgássérült dolgozóinak többsége azonban rokkantnyugdíjjal rendelkezik, s emellett max. évi 60.000,- Ft keresete lehet. Egy újabb pénzügyi rendelkezés ezektől a dolgozóktól megvonja a 180 %-os visszafizetést, mely a vállalat állami támogatásának kb. 60 %-át tette ki. Vagyis a vállalat rövid időn belül veszteségessé fog válni, kivéve, ha ezeket a dolgozókat (az 570 főből 400-at) elbocsájtja, s helyettük nem mozgássérült dolgozókat vesz fel, s azoknak a teljesítménye is nagyobb... (a mozgássérültek némelyike ugyanis korlátozottságuk miatt sokszor az alapmunkát sem teljesíti – s ezért szükségszerű az állami támogatás, mellyel a szélsőséges értékeket közelíteni lehet, vállalati kereten belül).

A fent említett új pénzügyi intézkedés azonban halálta ítéli azt a nagyszerű kezdeményezést, pontosan azt a részét szünteti meg, amelyért tulajdonképpen létrejött az egész!!)

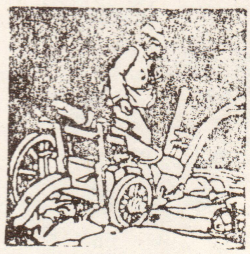
A vállalatvezetők (akik szintén mozgássérültek, sőt az igazgató megegyezik az egyesület igazgatójával!) rugalmasságát bizonyítja a következő próbálkozás az előbbi retorzió elleni kérvénnyel fordultak a Pénzügyminisztériumhoz, két megoldási lehetőséggel is:

- a rokkantnyugdíjasok bérvisszafizetésének elvonása mellett a nyugdíjjal nem rendelkező dolgozói esetében 500 %-ra emeljék fel a bérvisszafizetési állami támogatást, s vállalati szinten így ismét nyereségesek lehetnek,
- a 12 másik vállalattal együtt felmentést nyerjenek az intézkedés alól.

Április 1-ig kell megszületnie az újabb döntésnek.

Ez után az ördögi kör után kicsit vidámítóbb hírek erről az egyedülálló magyarországi vállalatról:

- A nyomdaipari üzemként induló PIREMON felvállalta a városon kívüli mozgássérültek foglalkoztatását is: a szervezett autóbuszos szállítással sem sikerült biztosítani a bejárást. A következő lépcsőben létrehozták a bedolgozói rendszert, mely a folyamatos anyagellátás és az újabb munkaformák betanítási problémái miatt nem vált be. Végső és jó megoldásként az üzemeket telepítették ki, a megye távoleső részeibe is, sőt átlépték a megyehatárt is. (Nyíregyháza, Szolnok!)
  A vidéki városok, falvak tanácsai ráadásul pozitívan álltak a kezdeményezéshez, mert így egyúttal az ő szociális problémájukon is segítettek...

- A termelésbővülés, termékváltás szintén a vezetők kezdeményezőképességét dícséri:
  a nyomdai vonalon induló kisvállalatnak ma 3 helyen van nyomdája, a többi üzemben a textilfeldolgozástól az elektronikai alkatrészek összeszereléséig sok mindennel találkozhatunk. Az egy üzemen belüli rugalmas termékváltás szintén tetten érhető, az éppen legelőnyösebb piaci kínálattól függően. Az újabb munkalehetőséget biztosító társintézmények próbaidőt biztosítanak a munkafolyamat betanulására. Ottjártunkkor a központban működő értelmi fogyatékosok üzemében a következő furcsa munkát tanulták éppen: a közeli Baromfifeldolgozó vállalat a pulyaklábakat eddig kidobta. A lenyúzott pulykaláb kikészített bőre (méreteinél fogva egész nagy felület) a nyugat-európai piacokon keresett és jól megfizetett termék, mint kígyóbőr utánzó bőrdíszműves cikk. Ráadásul valutaforrás-lehetőség.

Ekkor született a nagyszerű megoldás: az idejáró gyerekek édesanyját kérték fel e munkakör betöltésére. Jelenleg két anyuka dolgozik így. Az itteni gyerekek középsúlyos értelmi fogyatékosok.
A foglalkoztató iskola elvégzése után (16 évesen) kerülnek ide; átlagosan 20 év körüliek.
Az induláskor gyógypedagógiai iskoláknak megfelelő foglalkozások bevezetése volt a cél (rajzolás, számolás stb.). Ma már belátták, hogy nem ez a legfontosabb, s inkább gyakorlatias dolgokra próbálják megtanítani őket (étkezés, kézmosás előtte stb.), vagyis az alapvető szociális magatartási normák elsajátítására.
Nagy szerepet kapott az értéktermelő tevékenység biztosítása; betanított munkát, bérmunkát szereztek a gyerekeknek. Ottjártunkkor a MÉH-telepnek dolgoztak: villanyórákat szereltek szét és osztályozták az értékes színesfémeket. A csavarhúzó helyes kézbefogása, használata komoly erőfeszítést okozott, ugyanakkor nagy sikerélményt jelentett. Keresetük ugyan alacsony volt, de arra elég, hogy tanuljanak bánni a pénzzel, mely a hétköznapi élet egyik alapvető része.

A gyerekek többségénél (19) sikerült munkakönyves „állást" biztosítani mely két év munkaviszony után rokkantnyugdíjra jogosít fel.
A különleges munkák szerzésében, az érdekvédelmi feladatokban, kirándulások, nyári táborok szervezésében nagy szerepet vállalt az Értelmi Fogyatékosok Szüleinek Szövetsége, mely most már minden megyében működik.

Bár az ÉNO KLUB kis létszámú, s nagyon mostoha körülmények között működik (pincehelyiségben: salakos falak, nincs udvar, szűk hely stb.) a kezdeményezés óriási jelentőségű.

IDŐSGONDOZÁS

Az emberekben hajlott koruk ellenére is erősen működik az életösztön, s éppen ezért minél tovább meg akarják tartani önállóságukat (ehhez némelyeket a gyerekek nemtörődömsége automatikusan hozzásegít). Ez az előbb említett önállóság ad egyfajta erkölcsi tartást – vagyis ők még nem teljesen fölöslegesek.
Közülük a gondozásra szorulók is különböző mértékű törődést igényelnek, melyet Debrecenben nagymértékben figyelembe vettek, s az intézményhálózat kialakításánál az alábbi fokozatokat valósították meg.

– Legelterjedtebb a házi szociális gondozás – naponta, saját otthonában látogatja az időseket a gondozónő. Debrecenben 52 hivatásos gondozónő dolgozik, ezenkívül, építve az amúgy is meglévő jó szomszédi kapcsolatra, tiszteletdíjért (1.000 – 1.5000 Ft) ápolnak sokan idős szomszédot.
Egyetemisták, középiskolások is patronálnak időseket. Ők évente egy 500,- Ft-os vásárlási utalványt kapnak ezért, amit gyakran a gondozottakra költenek, tehát ingyen segítenek.

– Öregek Napközi Otthona, ill. az új törvény szerint Idősek Klubja Debrecenben 9 működik; itt kapnak reggelit-ebédet-vacsorát, kirándulnak, himeznek (a munkájukat el is próbálják adni).
– A rádióriportokban nap, mint nap hallani az idősek szociális otthonába jutásának szomorú történetét, melyre Debrecenben is találunk bőven példát: gyermekeik „csak" a nyaralás idejére helyezik gondozásba szüleiket, hazatérve azonban „ott felejtik" őket. A szülői ház áráért szintén nagyon sokan elzálogosítják szüleiket!
– Debrecenben a Szociális Otthon óriási hibával épült: egymás mellé telepítették a szellemi fogyatékosokat, vakokat befogadó épületeket, stb. Igy 780 ember él egy fedél alatt, ráadásul idősek, akik javarészt nem is egészségesek, s egyre kevésbé tudnak alkalmazkodni a másikhoz!
Egy hónapra 2.060,- Ft-ot kell fizetni, de ezt úgy állapítják meg, hogy a nyugdíjból az idős embernek legalább 400,- Ft megmaradjon zsebpénznek. (A különbözetet a gyerekeivel fizettetik ki.) (Végre valahol!!)

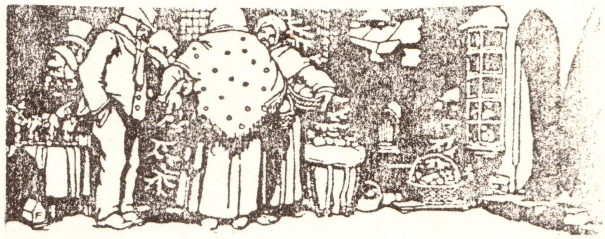
A 2.060,- Ft-ra megállapított összeg épp, hogy alkalmazkodik a „magyarországi létminimumhoz", a nyugdíjak alsó határához, a 2.380,- Ft-hoz! Számoknál maradva: egy fő egész évi ellátása 36.000,- Ft Debrecenben, azonban ehhez kevés a havi 2.060,- Ft – a többit a tanács fizeti!
Ezek az idősgondozás általánosan ismert és alkalmazott formái.
Debrecenben azonban egy – Magyarországon eléggé ismeretlen – új módszerrel is találkoztunk: nyugdíjasházat építettek, ami sok kicsi egyszobás garzon lakásból áll. A nyugdíjasok leadják a tanácsi lakásukat és ebből 35.000,- Ft-ot fizetnek be, a többit gyerekeiknek adhatják, vagy felélhetik. A lakás halálukig az övék marad, de nem örökölhető. Nyugdíjukból önállóan gazdálkodnak, a villanyt, a vizet is külön órával mérik stb.
Az önállóságából mindenki annyit őríz meg, amennyit akar és tud. Van aki kijár dolgozni, van, aki maga főz, de van aki befizeti az ebédet, vagy ha fekvőbeteg, akkor gondozzák (természetesen ezért valamennyit fizetnie kell).
Azt hiszem, ez nagyon ideális megoldás, de egyre több pénzbe kerül egy-egy ilyen ház felépítése. A valós igények alapján tervbe vették egy másik hasonló számú időset befogadó ház (természetesen benne az önállóságot biztosító garzonlakások) építését, amelynek költsége az eltelt pár év alatt kétszeresére nőtt, azaz kilátástalan a helyzet és még ma is van, akiről a szociális gondozók sem tudnak: aki éhenhal a düledező házikójában és észre sem veszik....

Rácz Z.
1986.

– A nyomdák bővítésénél nem riadtak vissza a más nyomdáknál már leselejtezett régi, de még tökéletesen működő gépek olcsó áron való vásárlásától. A korszerűsítésre törekvő nagy nyomdák a nagy kézimunka igényességük miatt igyekeztek szabadulni ezektől a gépektől – a PIREMON-nak pedig éppen ezen a területen vannak tartalékai. Igy hozzájutottak egy olyan piacréteghez a nyomdai szolgáltatások terén, melyet a kis példányszámok miatt a nagy vállalatok kihagytak: kül.vállalatok egyedi, kicsi nyomdaköltségei, szórólapjai, vállalati újságok, plakátok, belső könyvek, kiadványok, meghívók stb.
A vállalkozás sikerességét bizonyítja, hogy a 14 üzemből 3 nyomdai, viszont a vállalati árbevétel 50 %-át ez a 3 üzem adja.

– A vállalatnál nagy gondot fordítanak az átképzésre, a szakma tanítására – s az iskola elvégzése után biztosított az elhelyezkedésük is.
– A vállalat minden dolgozója egyesületi tag, s az egyesületi teendők végzése munkaköri feladat, a munkaidőben bonyolítják, stb..

A PIREMON szerves együttes a MEOSZ-szal, tehát nemcsak foglalkoztatási rehabilitáció, hanem a dolgozók képességeinek, adottságainak figyelembevételével az erkölcsi öntudatot is visszaadja – azaz biztosítja a társadalmi vérkeringésbe való visszajutást, hisz már Spitteler is megállapította:

„Csak mit szívesen, azt végezzük jól el.
Rossz helyre téve mit sem ér az ember"

VÉGEZETÜL

A vizsgált intézmények tervezésénél egy nagy hibát követtek el, melyet azóta is melenget minden intézet külön-külön, a közös közigazgatásra költségvetésre törekvés már nem tudta figyelembe venni az egyes, speciális igényeket. A közvetlen egymás mellé telepítés sem bizonyult minden esetben szerencsésnek.
Az ÉNO Klubot, a PIREMON vállalatot, mint újítást országos méretűvé kellene kiszélesíteni, akár alsó szintű kezdeményezésként!
Az alábbi problémákkal azonban felismerésük mellett megbírkózni már nem tudtak a debreceniek, mivel az országos, felső szintű beavatkozást igényel:

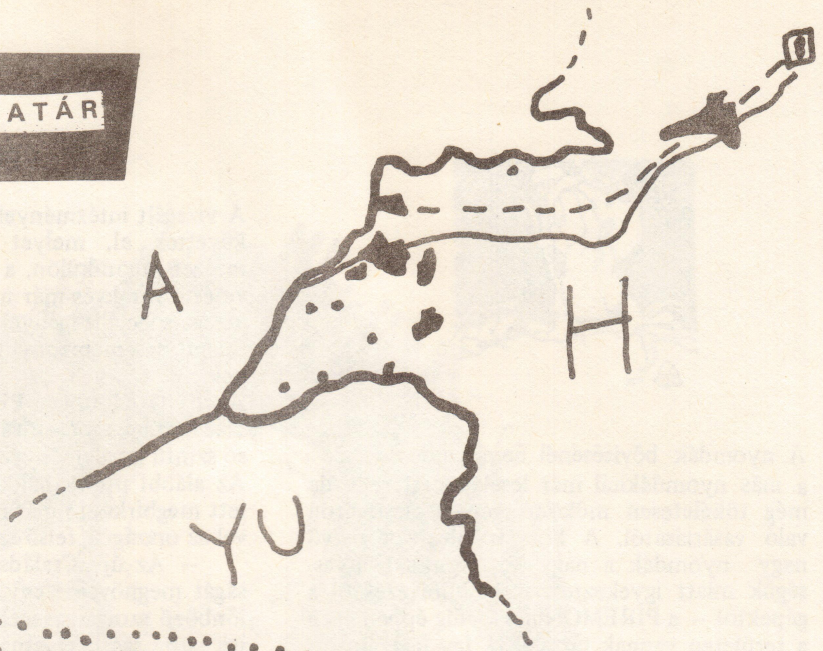
– Az új „Családsegítő Központok" hatékonyságát megnövelné egy olyan intézkedés, mely a különböző szociális segélyek, gondozási díjak, nyugdíjak stb. szétosztásánál figyelembe venné a család nyújtotta kereteket vagyis „a postás egy összegben hozná a pénzt"!

– Szintén családcentrikus az a problémakör is, mely a régi nagy család visszaállítását szorgalmazza. Magas pénzösszegekkel, OTP-hitelekkel kellene támogatni azokat a vállalkozó kedvű fiatal házasokat, akik hajlandók olyan kertes házat építeni, nagy méretű lakást vásárolni, melyben 3 generáció is helyet kap. Vagyis felvállalják a nagyszülők időskori gondozását, akik viszont besegíthetnek az unokanevelésben. A kicsiket tehát nem kell pár hónaposan bölcsődébe adni, az anyuka munkája is közelíthet a 100 %-os felé – s kevesebben lesznek neurotikusok a hétköznapi terhek ilyen megosztása után.
Mindkét esetben kitűnik egy fontos momentum: az embert veszik alapul, kapcsolataival együtt, azaz személyre szabottak. Igy a segítő szándék konkrétabbá válhat, valóban ott hat, ahol ténylegesen szükség is van rá.
Remélhetőleg az illetékes minisztériumokban is felismerik óriási jelentőségüket, s állami intézkedés követi őket....

Albert Valéria, Horváth Anita,
Németh Márta, Somlyay Jolán

HÁRMASHATÁR

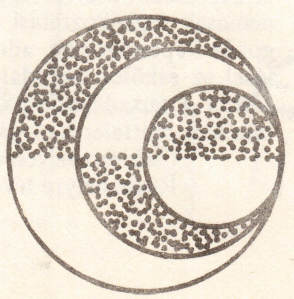
„Száll az ének a mezőnek, esti szellő hollószárnyán
Valami kis kopott ember énekelget búsan, árván
Boldogságról, szerelemről, kora őszről, illó nyárról
S körülötte elterülő néma magyar pusztaságról."

(József Attila)

Néprajzi értékek

A Szentgotthárdtól nyugatra fekvő szlovén lakosságú szórvány települések alkotják a magyarországi Vendvidéket. Ebbe az etnográfiai egységbe tartozik Rábatótfalu, Alsószölnök, Felsőszölnök, Szakonyfalu, Apátistvánfalva, Orfalu és Kétvölgy. Az egymástól elszigetelt falvak kislétszámúak. A vidék terepadottságai a rossz utak miatt az egyes települések, sőt az egyes posták is egymástól távol épültek. A néprajzi sajátosságaiban zárt egység megőrizte és tartja hagyományait az építészeti képben, nemzetiségi, nyelvi, kultúrájában egyaránt. Az épületek elhelyezését itt is a gazdasági termeléshez való kapcsolat befolyásolja. A lakóépület, gazdasági épület és a gazdasági udvar kisparaszti termelési egységet alkot az erdőségből kiszakított irtásterülettel. Amikor az épületek közötti földterület gazdasági szerepe csökkenni kezdett, megindult ennek beépítése. Így alakult ki Rábatótfalu, Alsószölnök, Szakonyfalu központja s Apátistvánfalva templom körüli beépítése, valamint Felsőszölnök belterülete. A völgybe vezető út mentén ilyen zárt falusias. Az elmaradt úthálózat a terület elszigeteltségének egyik oka. A Vendvidék lakóépületeiről a legrégibb irott adat 1828-ból származik. Ebből tudjuk meg, hogy a házak építőanyaga régen fa volt, a Battyhány uradalomhoz tartozók házait azonban a földesurak parancsára téglából vagy fából építették. A házak három részből: szobából, pitvarból és kamrából álltak, amelyekhez az istállók, ólak csatlakoztak egyvégben vagy szögletre hajlítva és falazott oromzattal épültek, csonkakontyos tetőzettel. Az épületek vízszintes kapcsolású boronagerendákból készültek. A lakóházak falát kívül-belül besározták és fehérre meszelték, a gazdasági épületek falát meszelés nélkül, anyagát szabadon hagyták. A fagerendás födémet bárdolt pallóval, később gyalult deszkával borították. A tető fedése gyakran még mindig zsupp. A tetőzet általában előreugrik a homlokzati sík elé s ez az „üstökös" tető, valamint a széles eresz védi a falazat anyagát. A szobák előtt kis virágos kertet alakítanak ki. Az emberek kútvizet használnak, míg az állatnak a karókra állított szálfákkal körülkerített tókában gyűjtenek esővizet. A gazdasági épületek ezen a vidéken közös tető alatt összeépültek a lakóházzal, vagy ezzel szemben, külön épültek meg. A lakóházak alaprajza típusánál az ún. „hajlított ház" a legáltalánosabb: szoba – konyha – kamra : szögletre hajlítva istálló, pajta, szin. Érdekesek és említésre méltók a konyhai kemencék.

A terület községei természeti, táji szempontból szinte egyedülálló helyet foglalnak el az országban, hagyományos népi épületeik nagy számban még ma is megtalálhatók.

Erdők a Vendvidéken

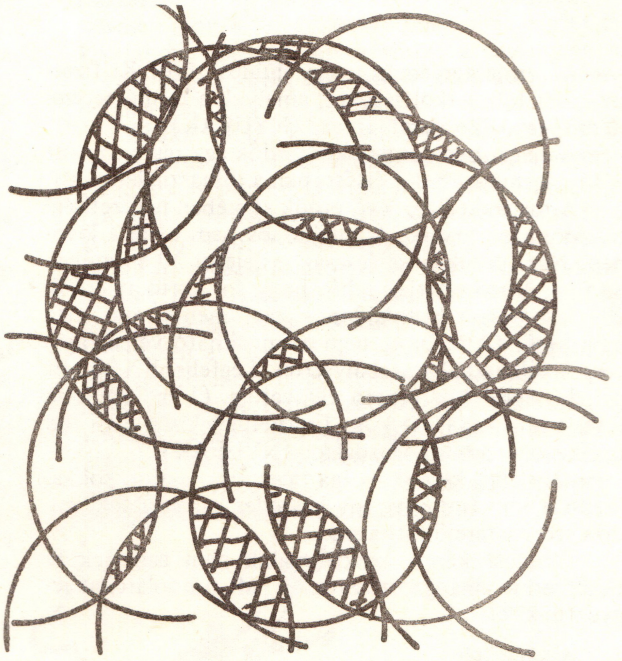
Hogyan kerül a csizma az asztalra? ... illetve miért témája az erdő egy közművelődéssel foglalkozó gyakorlat beszámolójának. Első nekifutásra az erdők szeretetével. „Az Erdő Mindenekelőtt!...” felkiáltással lehetne magyarázkodni. Ugy érezzük, ennél jóval többről van szó : erdeink közvetlenül és közvetve kihasználatlan lehetőséget jelentenek a közművelődés számára. E fejezetben megpróbáljuk a lehetőséget felvillantani. Többre nem vállalkozhatunk, mert tudományos ismeretek híján lévén csak megérzéseinkre, személyes élményeinkre s nem utolsó sorban szívünkre támaszkodhatunk.

A természetes növénytakaró felszaggatásának történetiségét, annak okait egészen napjainkig talán saját kútfőből is sikerülne vázolnunk. Még magunk között is parázs vita támadt azonban akkor, amikor a jövő lehetőségeinek á l t a l á n o s korlátait kerestük a mában. Az, hogy a vendvidéki ember önmaga miben látja cselekedeteinek behatároltságát itt a Vendvidéken – úgy tűnik, valóban a legizgalmasabb.

Igy tömöríthetjük egybe mindazt, amiről a ma erdőgazdálkodóit, a hivatalból erdővel foglalkozókat, olyanokat, akik csak elvétve tévednek erdőközelbe, erdei munkásokat, természetjárókat faggattunk, mindenkit, akivel beszélgettünk. A vendvidéki erdőket tulajdonjogilag három csoportba sorolhatjuk. Az erdők egy hányada magántulajdon, másik hányada szövetkezeti tulajdon s a fennmaradó rész állami tulajdon. Ezek a tulajdonformák különböző gazdálkodási módozatot eredményeznek – nem törvényszerűen –, melyek a környezet sajátosságai miatt eltérnek a másutt tapasztalhatóktól.

Az állami tulajdonban lévő erdőkben a Nyugat-Magyarországi Fakombinát (NYUFAK) Szentgotthárdi Főmérnöksége gazdálkodik mintegy 15 ezer ha területen. Megközelítőleg 65 ezer m^3 fát termelnek ki évente, eközben 90-100 ha területet tarolnak s 10-15 ha területen felújító vágást végeznek. A kitermelt faanyag 45 %-a rönkminőségű, de az egész mennyiséget ipari fának számolják el. Hazai piacuk nincs, a kitermelt fa belső feldolgozásra kerül. Jelentős a papírfa kivitelünk, főleg Ausztriába. Eltérően más hazai erdőgazdaságoktól egy vállalaton belül végzik a faanyag megtermelését s elsődleges feldolgozását.

Körülbelül 1000 ha erdőterület a „Vendvidéki Szakszövetkezet” kezelésében áll. Összefüggő erdőterülettel nem rendelkeznek, mivel zömében volt magántulajdonban álló erdőkben gazdálkodnak. Éves fakitermelésük 1000 m^3 körül mozog, ebből 50-100 m^3 rönkanyag. Véghasználati területük nincs, a faanyagot előhasználatokban termelik s saját maguk dolgozzák fel, részben az ÁFÉSZ-en keresztül Ausztriába szállítják. Rendelkeznek egy fűrészüzemmel, egy bútorüzemmel – ahol bútoralkatrészeket gyártanak – és kísérleti jelleggel működik egy osztrák brikettáló gépsor, mellyel a faüzemben keletkezett hulladékot és a fenyő tisztítási anyagot dolgozzák fel elsősorban a külföldi piac számára. Az ágazati rendszerben működő szakszövetkezet legfontosabb tevékenysége az erdőgazdálkodás és fafeldolgozás, melyre szintén kevés példát találunk az országban. A Vendvidéken 4800 ha magánerdőt tartanak nyilván, amelyben egyéni gazdálkodás folyik. A külföldi tulajdonban lévő erdők tanácsi kezelés alatt állnak.. A magánerdők ilyen nagy részaránya Magyarországon példanélkülinek nevezhető (Zemplénben fordul elő jóval kisebb összterülettel).

A területen található valamennyi erdő üzemtervezését a Szombathelyi Erdőtervezési Iroda végzi. Az üzemterv előírásai valamennyi erdőgazdálkodóra vonatkoznak. Az erdőgazdálkodást befolyásolja még, hogy az erdők nagyrészt az őrségi tájvédelmi körzet területén állnak.

Ezek után megpróbálunk választ keresni, hogy miért kellett a hajdanvolt gazdag erdőknek eltünnie.

—A főmérnökségnek el kell látnia a szombathelyi fafeldolgozót nyersanyaggal, mégpedig fenyővel s kellő mennyiségben. Az országnak szüksége van fenyőre s itt megterem. Az erdőgazdálkodás termelő ágazat. Játékszabályok betartása mellett nyereséget – pénzt kell termelni. Az pedig nem potyog. Gazdálkodj okosan! De itt a társasjáték vérre megy. (A főmérnökségvezető fizetésének 50 %-a mozgóbér. NYUFAK)

—A szakszövetkezet erdőterületeinek zömét a magántulajdonból kikerülő területek teszik ki. Elsősorban azok, amelyeken felhagytak a mezőgazdasági műveléssel. Az átvett területekre a MÉM Erdőfelügyelőség rögtön felújítási kötelezettséget ír elő. Legegyszerűbben a legolcsóbban erdei fenyő telepítésével lehet eleget tenni eme kötelezettségnek. Élni kell! Okosan! (SZAKSZÖV)

— A NYUFAK még megengedheti magának, hogy néhol felújító vágásokkal játszadozzon.

— Nekünk nem éri meg felújító vágásokban dolgozni. A munka nehezebb, nagyobb figyelmet, tudást kíván, teljesítményünk kisebb, a pénz kevesebb, mint favágásokban (fakitermelők Szakonyfalu felett).

—Személyi problémákon alapuló természetvédelem nem tölti be a funkcióját. Sokmindenbe beleszólnak, amibe nem kellene. (Talán a „látványosság” kedvéért). Vagy erejük vagy pénzük nincs ahhoz, hogy céljaikat elérjék (SZAKSZÖV).

—A hétköznapok során az utolsó probléma a természetvédelem (helyi gimnázium).

—A természetvédelem nem érdekli az embereket (Műv. Ház Szentgotthárd).

—Azt mondod, tájvédelmi körzet szélén élek. Biztosan azért, mert itt laknak a vendek (egy 18 éves lány).

—A természetvédelem: egy büdös túró! Ki fizeti azokat a többletköltségeket, amelyek a természetszerű erdőgazdálkodással járnak? (NYUFAK)

—A magántulajdonban lévő erdők egy része rontott erdőnek minősíthető, elsősorban a túlhasználat miatt.

—A magánkézben lévő erdők zömében nemzetiségi tulajdonban vannak. A tulajdonos nem bízik a jövőben. Nem érdekli, mi lesz az erdejével 20 év múlva. Minden évben elterjed a hír, hogy sor kerül az erdők államosítására. A tulajdonos vág, menti, ami még menthető. (Általános, nem azonosítható vélemény.)

—A túlhasználat szabálysértés. Legfeljebb 5.000 Ft pénzbírsággal büntethető elkövetője. (1 m^3 épületfa értéke kb. 5.000 Ft.) Az Erdőfelügyelőség nem tud mit kezdeni a magángazdákkal (NYUFAK).

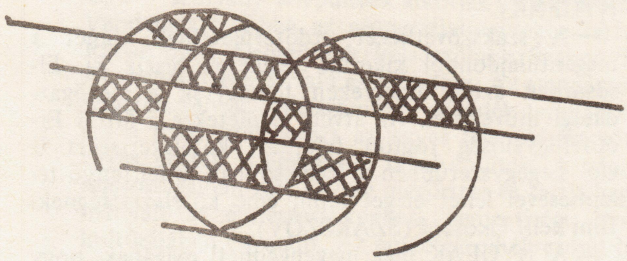
—„Nyáron kellett volna jönniök, akkor sokkal szebb a táj" (mondta egy beszédes házigazdánk, midőn erdeire terelődött a szó).

Elnézést kérek azoktól, akik nem ismertek rá betűszerint elhangzott szavaikra. Mi gondolatokat jegyeztünk fel.

A lehetőség

A közművelődésnek az is feladata lenne, hogy az erdő érték voltával megismertesse az embereket.

S itt a Vendvidéken a Természet nem volt szűkszavú, amikor a szépséget mérte. Percnyi pontos ötleteink nincsenek, mert ahhoz túl keveset voltunk a vidéken. (El lehet gondolkodni a gondolkodásra illetékeseknek.) Egy nagyobb ötlet. A szeres települési forma kihalóban (rengeteg probléma gyökerét magában hordva – megművelt földek parlaggá válása, erdőgazdálkodási gondok, stb.). A szerek modern technikával – technológiával természetszerű gazdálkodást folytató kis közösségek „életteréül" szolgálhatnak. Az eredmény: egy új társadalmi életforma kikísérletezése; a szeres településforma fenntartása néprajzi érték . A kockázat ésszel felmérhető és vállalható. A társadalmi igény megvan. Csak meg kell keresni.

Közművelődés Szentgotthárdon:

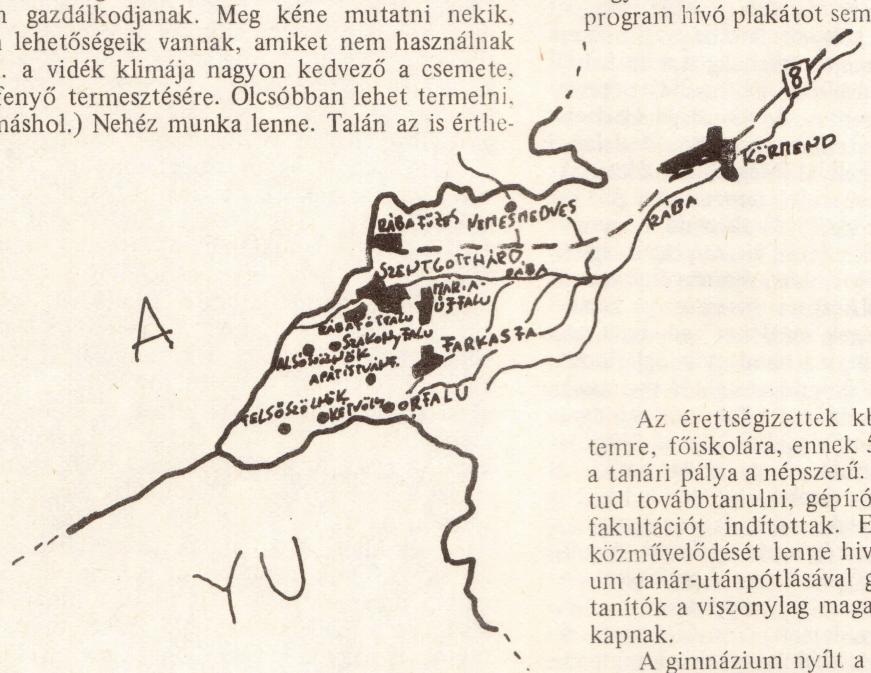
Szentgotthárd a Vendvidék kapuja – mondják sokan.. Kis város a Rába partján. Közelében szlovákok, németek és magyarok lakta faluk is találhatók. Páratlan természeti és néprajzi értékekben bővelkedő tájvédelmi körzet egyik központja a hajdan itt élt cisztercita szerzetesrend és a szentgotthárdi csata emlékhelye. A tsz nélküli magángazdálkodás és a magánerdők egyetlen élő múzeuma, a hármashatár révén egy, Sopron mintájára kialakítható idegenforgalmi központ csirája is a város. Megannyi tulajdonság, mely különlegessé teszi a települések sorában, de egyben rengeteg feladat a város intézményei számára. Feladat értékek megőrzésében, feladat a robbanás előtt álló fejlődés ésszerű irányítására.

Az intézmények jó működéséhez, a vidék fejlődéséhez elengedhetetlen, hogy a táj lakóinak az élet minősége, ismeretei a világról, a környezethez való viszonya, életszemlélete a kor, színvonalának megfeleljen, mert hiába a sok jó lehetőség, a megőrzendő érték, ha a lakosság műveletlensége miatt nem támad igény azok jó értelemben vett kihasználására. Mindehhez pedig az szükséges, hogy a közművelődés betöltse azt a szerepet, amiért kitalálták, hiszen az, hogy az erdőművelést sosem tanult erdőbirtokos mit művel erdejével, hogy a határba kirándulók csokorba szedik-e a kakasmandinkót vagy a munkalehetőségek és az oktatás miatt asszimilálódásra ítélt szlovének nemzetiségi kultúrája fennmarad-e, hogy a hétköznapi ember munka után a kocsmában, a tv előtt vagy valamilyen más helyen tölti-e az idejét, műveltsége megreked-e az általános vagy középiskolai színvonalon, hogy tud-e magának XX. századi körülményeket teremteni, s hogy a hétköznapok jólétéért s jobblétéért folyó személyiségromboló robotjában mennyire tud ember maradni, mind a népművelői munka felelősségét hangsúlyozzák.

Általában három-három falura jut egy tanács. Az alsószölnöki tanácshoz tartozik még Felsőszölnök és Szakonyfalu, az apátistvánfalvihoz: Orfalu és Kétvölgy. E hat község a szlovén nemzetiség lakhelye. A magyar falvak közül a csörötneki tanácshoz Magyarlak és Rábagyarmat, a rátótihoz Rönök és Gosztony; az említett települések közül Felsőszölnökön és Csörötneken van iskola. A három tanáccsal rendelkező faluban elvileg általános művelődési központ található egy-egy népművelő vezetésével. Azonban ez az állás Alsószölnökön és Csörötneken betöltetlen. Minden faluban van ún. klubkönyvtár 1-1 vállalkozó pedagógus irányítása alatt, aki csekély tiszteletdíj ellenében vállalja ezt a feladatot. Persze különösebb elvárás sem lehet velük szemben, ezek az emberek inkább afféle kulcsos szerepet töltenek csak be. Ettől függetlenül egy-egy lelkes megszállott egyéniség révén működnek különböző nemzetiségi klubok. Felsőszölnökön van úttörő néptánccsoport és énekkar, Szakonyfaluban felnőtt néptánccsoport, Rábatótfaluban szlovák pávakör és népi zenekar, Apáton szlovák népi hagyományokat őrző színjátszók működnek. Ezekben az itt élő, közös érdeklődésű emberek, ill. egy-egy fanatikus ember, vezető aktivitása fejeződik ki. Gondot okoz a kétnyelvűség. Az iskolában gyakorlatilag persze a tanácstól függően – de ez elég gyér. Az istentisztelettel is hasonló a helyzet. A kétnyelvű feliratok szlovén része gyakran hibás. Középiskolában a kétnyelvűség is eltünik. Egy sor jel mutat az asszimilálódásra, s lassan a nyelv pusztulására. Ezt talán tudná ellensúlyozni, ha az egyes falvakban szlovén nyelvű kulturális programok, előadások stb. lennének és nem mindent a spontán amatőrizmusra kellene hagyni. Az itteni népek (ez áll az őrségiekre is) nem tanultak meg igazán szórakozni, pihenni, a mostoha körülmények (rossz termőképességű föld, elszigeteltség) munkára nevelték az embereket. Hallottunk olyan „pletykákat", hogy egy öregasszony halála után a döngölt padlós, zsupfedeles, vályogfalu régi házban több százezer forint pénzt találtak a rokonok. Vagy a másik: egy gazda elhatározta, hogy az ő háza lesz a legszebb és a legnagyobb a faluban. Az idő múlásával persze mindig volt aki lefőzte. Összesen 3 házat épített. Fontos dolog lenne, hogy leneveljék az embereket a felesleges pihenés nélküli, önsanyargató pénzfelhalmozásról.

Naiv elképzelésnek tűnik, de meg kellene tanítani őket arra, hogy mi mindenre jó az idő a munkán kívül. Magyarán megmondva: el kell csalogatni az embereket (a szó szoros értelmében) az eke szarva mellől. Ma az erdőtulajdonosok bizony 1-2 napi munkával több tízezer forintot tudnak zsebre tenni. Itt még ugyanúgy az a pillanatnyi haszonért törő rablógazdálkodás divik, mint régen Magyarország egész területén. Borzalmasan néznek ki ezek az erdők. Mivel a levágott erdő egy emberöltő alatt nő fel (ha felnő!), nem láthatja az ép soros „irtónemzedék", hogy tevékenységével milyen károkat okoz, nem érzékeli a természet leromlását, esetleg akkor sejti, ha valamelyik emlékiratban azt olvassa, hogy régen ott, ahol ma az erdifenyő is csak beteges állományokat alkot, régen bükkös állt. Ugyanakkor az ellenőrízetlenség miatt hiába a törvény, a rendelet (mikor mennyit vághatnak), virágzik a feketezés a fakitermelés és az értékesítés során is. Nem éppen jó erkölcsi nevelés ez. Meg kellene tanítani az embereket arra, hogyan gazdálkodjanak. Meg kéne mutatni nekik, milyen lehetőségeik vannak, amiket nem használnak ki. (Pl. a vidék klímája nagyon kedvező a csemete, főleg fenyő termesztésére. Olcsóbban lehet termelni, mint máshol.) Nehéz munka lenne. Talán az is érthető, hogy a képzett néművelők, akik a főiskolán hozzászokta egyfajta szellemi színvonalhoz, nem szívesen jönnek le egy, számukra a világ végét jelentő kis faluba. De hát ott a város, a viszonylag nagy művelődési házával, iskoláival, népművelőivel. Mi a helyzet itt?

Sokkal több a lehetőség. Több intézmény is hivatott a város művelődésében részt venni. A városi TIT előadásokat szervez. Ő lenne hivatva pl. arra, hogy netán némi természetvédő szemléletet is terjesszen a lakosság körében, ha már tájvédelmi körzet a környék. Aztán itt a bécsi földtörmelék ügye. Az emberek beszélnek róla. Újságokat olvashattak erről, de nagy a bizonytalanság. Még a Művelődési Osztály vezetője is fél, hiszen a háza elé rakták le a szállítmányok egy részét. Érdekes, hogy senkinek sem jutott eszébe, hogy egy tájékoztatót szervezzen a különböző illetékesekkel, ahol a lakosság a saját szemével és fülével érzékeltek alapján alkothatna véleményt. Nem tudom, hogy működik a TIT, de ottlétünk alatt egyetlen TIT program hívó plakátot sem láttunk.

Fontos szerepe van a városi B típusú könyvtárnak.

Szentgotthárdnak két általános iskolája van. Az egyik pár éve készült el. Minden szép, modern, sok a fiatal tanár, a másik pont az ellentéte. Konzervatív oktatógárda, elavult felszerelés.

A szombathelyi szakmunkásképző helyi iskolája a város iparának szakmunkás-utánpótlásáról igyekszik gondoskodni.

A Vörösmarty gimnázium 1893-ban alakult. A megye első állami gimnáziuma volt. Régen is nyelvi tagozatok működtek itt, aztán hosszabb szünet után most újra visszatértek a hagyományokhoz. Problémát okoz, hogy a szlovének közül kevesen jönnek a gimibe. Számukra lenne nyelvgyakorlási lehetőség a szlovén szakkörben. Ebbe most heten járnak. A jóképességű falusi gyerekeket a szülők főleg a szakközépiskola felé orientálják. Ezek más városban tanulnak. A gimnáziumban tanuló diákok harmada helyi lakos, a harmada bejáró, harmada kollégista.

A gimnázium elég sok lehetőséget nyújt diákjainak: több sportszakosztály (atlétika, kézilabda, torna stb.) működik itt. Van számítógépes és természetjáró szakkör is. Ez utóbbi vezetője egy lelkes biológiatanár volt az egyetlen az interjúalanyaink között, aki nem gúnyos iróniával beszélt a természetvédelemről.

Az érettségizettek kb. 60 %-a jelentkezik egyetemre, főiskolára, ennek 50-70 %-át veszik fel. Főleg a tanári pálya a népszerű. Mivel sok az olyan, aki nem tud továbbtanulni, gépírói és középfokú népművelői fakultációt indítottak. Ez utóbbi környező falvak közművelődését lenne hivatva kielégíteni. A gimnázium tanár-utánpótlásával gondok vannak, pedig az itt tanítók a viszonylag magas fizetés mellett itt lakást is kapnak.

A gimnázium nyílt a város felé. Oktatói szívesen vesznek (vennének) részt a város közművelődésében, amit egy-egy időre a kölcsönös meg nem értés fagyaszt be. Hallottunk olyan tanárról, aki, miután „ellenőrző útja" során azt tapasztalta, hogy diákok a művelődési házban segédkeztek, felelősségre vonta a „tiltott helyre" tévedteket.

A gimnázium diákjai részt vesznek a nevezetes évfordulók városi ünnepségein. A tavasz kedves színfoltja a ballagás. Itt ez is nyílt városi ünnep. Az igazgatónő szerint nagy probléma, hogy a diákoknak nincs megfelelő szórakozási lehetőségük. Kevés a tizenéves korosztálynak szóló program. Hét végén pedig, amikor leginkább ráérnének, a művelődési ház is zárva van. Marad a meglehetősen kulturálatlan disco. Nincs olyan szórakozóhely, ahol a fiatalok esetleg valami kellemes zene, ne adj Isten, irodalmi műsor mellett elüldögélhetnének, összegyűlhetnének. Nincs olyan szeszmentes szórakozóhely, ahol nincsenek kitéve illuminált alakok zaklatásának. Itt érettségizettektől hallottunk sztorikat, hogy a néhány idősebb, konzervatív tanár meglehetősen behatárolja a diákélet szabadságát. Ehhez csupán egy, általunk is átélt eset: mi is a gimnázium menzáján ebédeltünk. Több alkalommal volt szerencsénk a tanárokkal és a diákokkal együtt, egy időben enni. Egyik alkalommal az egyik lány leejtett egy kanalat. Az igazgatónő rögtön elbő-

dült: „Mi az, zenei aláfestés?!!" Nekünk is majdnem cigányútra ment az étel, a teremben halotti csend honolt percekig, a légy zümmögését meg lehetett volna hallani. Ráadásul a kollégistáknak – amennyire mi ezt észlelthettük – állandóan ilyen légkörben van „szerencséjük" lenni. A néhány közös vacsora alatt kicsit az „Abigél" c. tv-filmsorozat szereplőiként érezhettük magunkat.

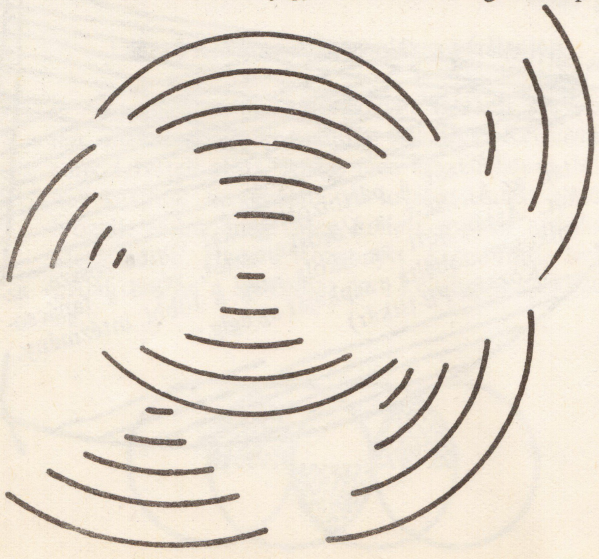
Szükség lenne rá, hogy a kissé merev iskolai légkört valahol ellensúlyozzák, feloldják, hogy a világ dolgai iránt nyílt, tenni akaró fiatalokká váljanak az itt tanulók.

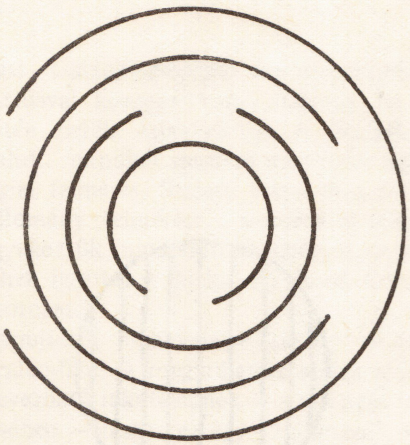
No de hogy működik a városi művelődési ház? Megoldja-e az eddig felmerült problémákat? Betölti-e a szerepét? A művelődési központ egy tetszetős külsejű, impozáns épületben található. A kapun belépve azonban elég komor hangulatot kelt. Balról egy, a felirat alapján ítélve egy másik cég kirendeltsége látható (hallható). Egy meglehetősen kellemetlen, hangulattalan kocsma hivogatja az arra járókat. Szomszédságában található a „Népek Barátsága Klubja", ami azonban egyáltalán nem a barátság érzetét kelti, mikor az ember felkenődik a zárt ajtóra. Ottlétünk alatt egyszer sem láttuk nyitva, de állítólag jól berendezett, kellemes hely. Az emeleten található a nagy terem, mintegy 200 férőhellyel. Megítélésünk szerint jó adottságú a színpad, viszont szerencsétlen dolog, hogy a nézőtér nagy része lejtős. Valószínű, hogy így a műsorok közben jobbak a látási viszonyok, de így a terem nem alkalmas egy sor olyan rendezvényre, ami a hagyományostól eltérő nézőtéri berendezést kívánna. A kisebb klubhelyiségek meglehetősen rossz benyomást tesznek az emberre. Mindegyik egy kicsit raktár is egyben, rozoga berendezéssel. Nem látszik rajtuk, hogy itt élet folyik és az ott dolgozók mindent elkövetnének, hogy a lehetőségekhez képest a legjobban nézzen ki. Nem érződik, hogy az ott működő szakkör-csoport magáénak érezné ezeket a helyeket. Fehér ajtók, dísztelen falak, sivár, fagyos hangulat mindenütt. Az épületben két iroda található. A művelődési központ igazgatójáé, illetve a többieké. Az előbbit azonban nem használják, mert nincs fűtése. A másik irodában hárman, de néha öten dolgoznak. A falmenti polc teli van iratokkal, könyvekkel, mindenféle raktárba illő dolgokkal. Innen (is) nyílik az ún. hírlapolvasó, mely egy elég nagy terem, kb. 5 x 8 m-es. Szinte minden hírlap megtalálható polcain és ugyancsak egy falnyi könyv. Berendezése kellemes, szőnyegek, fotelok, hangulatvilágítás. Ez azonban – ha valaki olvasni akar –, legfeljebb egy szemizomgörcshöz elegendő. Az irodával közös ajtó, mely gyakran van nyitva, elég kellemetlen, mert áthallatszik a telefon csengése és az írógép kattogása, stb. Természetesen ez a szoba is raktár egyben, a fúvós zenekar hangszerei állnak a sarokban. A helyiség jelen adottságai: világítás, alacsony fotel, nem alkalmasak az olvasásra. Sokkal inkább hangulatos, zenés, kávéház-szerű rendezvényekre, amire – mint az előzőkben láttuk –, volna is igény. Hátravan még a pincehelyiség. A már emlegetett szombati discok színhelye. Ocsmány, rozsdás ajtókon át lehet lejutni a nedves helyre. Fűtés nincs és világítás is csak akkor, ha a discos beszereli a villogókat. Van benne bárpult, ami azonban maximum arra szolgál, hogy a hideg faltól irtózók neki támaszkodjanak. Ugyanis itt büfé nem szokott lenni. A berendezés ki is merült ezzel, pedig kis ráfordítással egy, a kellemes pincehangulatot kihasználó klubhelyiséget lehetne itt kialakítani. A bárpultot az előbb említett „nemes" funkció mellett bizonyára valami egyébre is lehetne használni. Három népművelő, egy gazdasági ügyintéző, egy afféle mindenes, képesítés nélküli népművelő (két takarító és a fűtő) hivatottak arra, hogy a rendelkezésre álló másfél millió forinttal, ami az egyes intézmények kulturális célra fordítandó pénzeszközeinek felajánlásával 2 millióra duzzadhat, az említett lehetőségek és korlátok között valami értelmeset, valami jót csináljanak. Összehasonlítási alapul a mi közművelődési titkárunk munkája szolgált, akinek több szempontból sokkal rosszabb lehetőségei vannak, mégis színvonalasabbak a programok. Igaz, hogy sok hallgató áll mögött, de ezt is ki kellett érdemelni.

A hírlapolvasóban szoktak összegyülni a bélyeggyűjtők, a kötőszakkör tagjai, rendszerint itt gyülekezik a gyermek néptánccsoport és itt próbál a fúvószenekar. Ilyenkor nem nagy élmény a szomszédos szobákban, főleg az irodában tartózkodni. (A pincében nem zavarnának senkit.) Működésükért fizetést kapnak (?!) Ezenkívül egyenruhát is (a főnök cintányérozik). Itt szokták tartani az ismeretterjesztő előadásokat, kielégítve ezzel az idősebb lakosság érdeklődését. Főleg helyi előadókat hívnak meg. Szentgotthárdon állítólag népszerűek ezek a vetítéssel egybekötött programok. A művelődési osztály kezdeményezésére indult „a jogász-válaszol" c. előadássorozat. Ennek nem nagy jövőt jósolunk a tapasztaltak alapján. A közönséget mindig úgy kellett a környéken levőkből összeverbuválni. (Nekünk is volt „szerencsénk"!). Itt szokott összegyűlni az „önismereti klub". Több városi fiatal szerint az utóbbi évtizedek egyetlen (számukra) értelmes kezdeményezése. Ez egy helyi orvos-pszichológus ötlete. A lényege, hogy az ide látogató fiataloknak egyfajta közösséget jelent és a „doki" vezetésével a legkülönbözőbb témákról beszélgetnek, mondják el véleményüket, gondolataikat kötetlen formában. Ezek segítségével szinte észrevétlenül jutnak el önmaguk megismeréséhez és talán saját életük alakításának igényéhez. Az igazgató kezdettől fogva rossz szemmel nézte ezt a tevékenységet. Mint utólag megtudtuk, be is tiltotta. Azóta illegálisan működik. Régen működött itt „rock klub" is, a fiatalok összegyültek, zenét hallgattak. A főnök jóvoltából ez is megszünt. Tehát egy csomó program, mely időt foglal a hírlapolvasóban. Mellesleg a rendelkezésre álló időben (hétköznap 14 órától) is nagyon kevesen jönnek ide olvasni. Hasonló olvasási lehetőség a könyvtárban is rendelkezésre áll. Szerintük és mások szerint is felesleges a hírlapolvasó fenntartása. Némi átalakítással (az irodai átjáró ajtót be kellene falazni vagy hangszigetelővé tenni, magasabb asztalokat venni) egy kellemes diáktanyává lehetne alakítani. Esetleg a hírlapok áraiból vehetnének valami zenei alkalmatosságot (lemezek, kazetták, fejhallgatók), a raktárban porosodó lemezjátszóhoz és magnóhoz. Így mód lenne a zenehallgatásra is. Magnót a néptánccsoport próbáin kívül arra használják, hogy az irodában rátegyék a kávéfőzőt. Van színes tv is, de az el van zárva. „Az drága, azt ne nyomogassák!" Mint legújabb értesüléseinkből megtudtuk, van video is, ami arra szolgál, hogy az unatkozó népművelők valamivel agyonüssék az időt. A kisebb szobákban működik a nyelvtanfolyam és a számítógépes kör, valamint a sakk-kör. A nagyteremben próbál a gyerek és a felnőtt néptánccsoport. Ezeket a csoportokat, szakköröket a városi értelmiség egy-egy lelkes tagja vezeti. De vajon mit csinálnak a népművelők? Milyen programokat szerveznek? Az a meglátásunk, hogy nem állnak hivatásuk magaslatán. Állítólag népszerűek az ismeretterjesztő előadások (egyébként nem is volt más ottlétünk alatt!). Ez szép, de amikor ismeretlenek a környező tájvédelmi körzet természeti kincsei és a magán erdőbirtokosok tönkrevágják az erdőket és bár lehet, hogy lenne pénz, de mégis vályogházban laknak, lóval szántanak és elmaradott bakhátas

művelést végeznek, akkor nem biztos, hogy az alkoholizmus elleni előadás vagy az új családjogi törvény ismertetése a legsürgősebb feladat. Megtudtuk, hogy a szórakoztató programok közül csak a tv-ből, rádióból ismert nagy nevekkel próbálkoznak, mondván, hogy másra nem jönnek el az emberek. Ilyen meg ritkán akad, mert egy nagy művész csupán Szentgotthárd kedvéért nem utazik többszáz kilométert. Ráadásul 10-15 ezer Ft alatt nem jön össze a program. Mondtunk példákat előadókra és műsorokra, melyek kifejezetten ilyen vidéki művelődési házakba valók. Nem annyira nagy és ismert művészek, hogy viszonylag olcsón ne jönnének el szívesen. Működik itt néptánccsoport is, de ez csak arra jó, hogy ruhákra egy csomó pénzt elvigyen és azután reprezentáljanak vele az előszeretettel megrendezett jugoszláviai vagy osztrák kiruccanásokon. Számunkra ez furcsa volt, hogy egy művelődési ház pénzét arra használják, hogy az „elit" külföldre kiránduljon. A néptánccsoport léte ellenére nincsenek folklór műsorok, koncertek, bemutatók, táncházak. Próbálkoztak filmklubbal sikertelenül. Könnyű azzal védekezni, hogy nincs rá igény. Ahhoz valószínű dolgozni is kéne, hogy az emberek szívesen jöjjenek ide és ha két lehetőség az osztrák tv-műsor nézése és egy művelődési ház-program között kell választani, akkor az utóbbi mellett döntsenek. Ha a népművelő urak Vas Népét olvasnak és keresztrejtvényt fejtenek munkaidőben, attól bizony nem lesznek jól szervezett programok. Rossz a propaganda is (5-6 plakát a városban, abból kettő a művelődési ház előtt). Mi az, hogy nincs igény erre vagy arra? Hát nem az ő feladatuk lenne, hogy az igényt formálják? Hogy az általuk jónak tartott programot úgy szervezzék, úgy propagálják, hogy eljöjjenek az emberek? Soproni tapasztalat, hogy népszerűek az olyan programok, ahol a hangulat, a szolgáltatások, büfé, zene, stb. és a program együtt teszik kellemessé az estét.

No és mi a helyzet a tizen- és huszonéveseket érdeklő programokkal? Véleményünk szerint ez a művelődési ház legnagyobb hiányossága, ugyanis ez egyszerűen nincs. Pedig igény van rá. Csupán engedély kellene, hogy öntevékenyen működjön a rock-klub és csupán helyiség ahhoz, hogy társadalmi munkában berendezzenek egy diák-klubot. Koncertet itt nem lehet tartani, mert egyszer volt és a mennyezetről lejött a vakolat. A 700 férőhelyes sportcsarnokban sem lehet koncertet, se bált tartani, mert féltik a műanyagpadlót az utcai cipőktől. A Budapest Sportcsarnokban ezt már megoldották: egyszerűen pár tekercs linóleumot terítenek le. Szabadtéri koncertet sem szívesen tartanak, mert nincs bekerítve az erre alkalmas tér és így nem lehet jegyet szedni. A magtár-templom

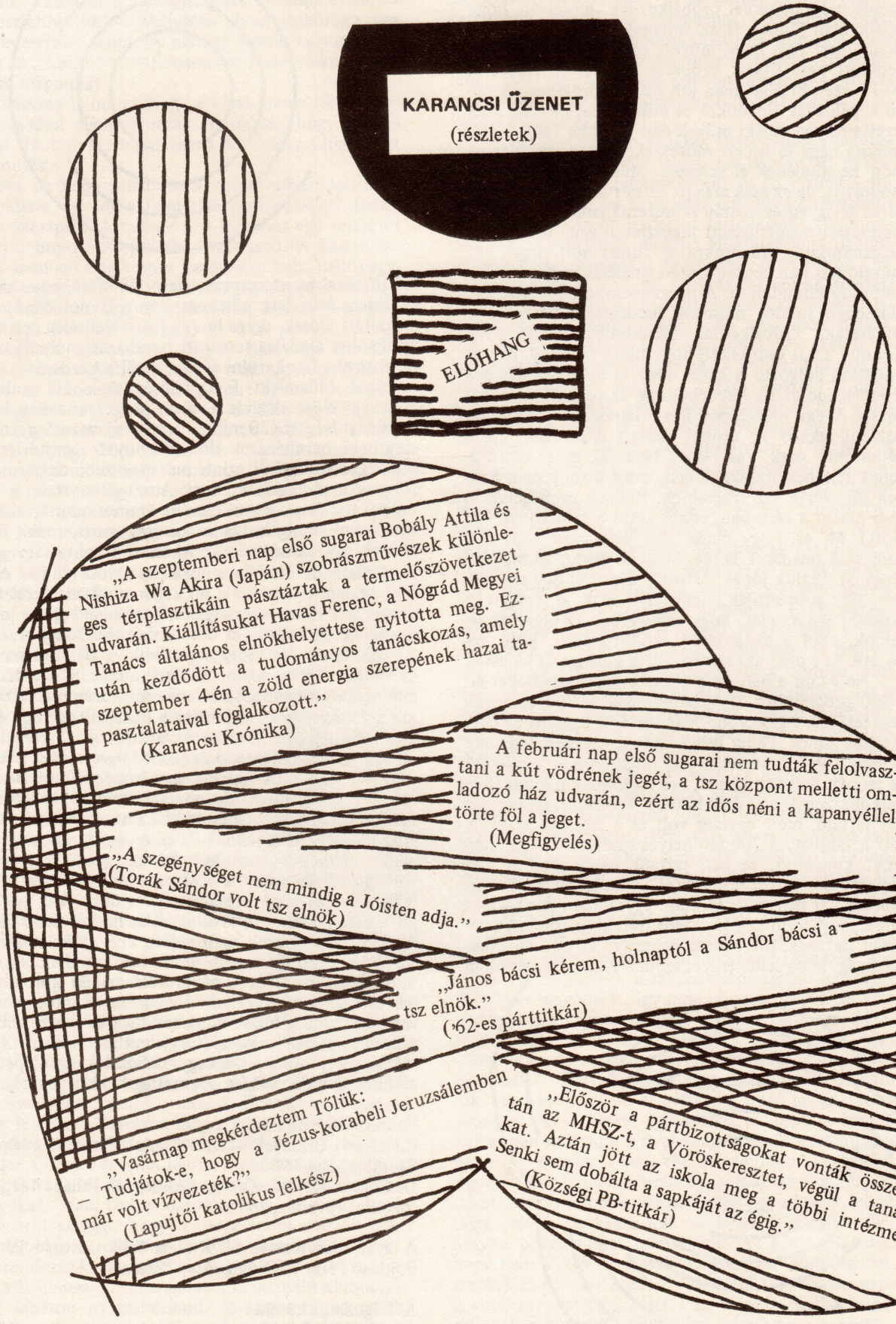

felújításával nyert szupermodern, 286 férőhelyes színházterem sem lesz alkalmas könnyűzenei koncertre (rögzített ülések, drága huzat, stb.). Mellesleg ez a 88. április 4-es átadásra tervezett beruházás, mely 85 millió forintba fog kerülni és amelyből a kezdeményező országos Műemléki Felügyelőség csak 5-8 milliót adott, jó előre elszívta a városi pénzeszközöket, kölcsönlehetőséggel (20 millió forint) együtt, az egyéb és sürgősebb beruházások elől. (Szennyvíz-tisztító lenne szükséges a mostani, szinte már csak alibinek jó, most folynak a tárgyalások, hogy Ausztriába viszik át biológiai tisztításra és mi cserébe áramot adunk, de így ki leszünk szolgáltatva az osztrák partnernak. Terveznek egy uszodát és az Akasztó dombon egy szabadidőközpontot. Nincs normális orvosi rendelő és a régi általános iskolát is fel kellene ujítani, stb.). Érdemes lett volna megvizsgálni, hogy nem volna-e jobb megoldás, ha inkább az ún. színházi buszokat szervezik sűrűbben. Valahogy úgy tűnik, a fiatalok szinte ki vannak tiltva innen, hiszen ha csak páran összegyűlnek a hírlapolvasóban, már rossz szemmel néz rájuk a főnök. Marad számukra a kocsma vagy egy-egy házibulis hétvége. Mint láttuk a városi értelmiség mobilizálható és szívesen dolgozik (dolgoznának) a művelődési házban. A fiatalok azonban fekete bárányok ott. Pedig szerintem biztosan szívesen munkálkodnának ők is s tennék otthonosabbá a házat, ha szabadon engedhetnék fantáziájukat. Persze most már nagyon nehéz visszacsalogatni őket. Az igazgató úr nagyon jó volt hozzánk, amire kértük, azt mind megtette és bármikor szívesen beszélgetett velünk. Ám sokkal jobb bizonyítvány lett volna róla, ha kevesebb ideje jut ránk. Szerintünk nem igazán érzi át hivatásának súlyát s egyáltalán nem tesz meg mindent városa művelődéséért. Nem jó népművelő az, aki a programlehetőségeket a tv-ből, rádióból szerzi és információi, ismeretei nem jobbak, mint bárkinek a városban. Egy művelődési ház csak akkor jelenthet vonzerőt, ha mást nyújt, mint a tv vagy rádió. Ha egy lépéssel előbbre ját a divat előtt, sőt esetleg ő diktálja azt.

Felhasznált irodalom:
C.Harrach Erzsébet – Kiss Gyula: Vasi műemlékek. Szombathely, 1983.
Dr.Csiszár Károly: Őrség. Vasmegyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala, 1973.

A gyakorlat résztvevői: Kudela Ildikó, Bozsó Péter, Bujdosó Péter és Gyöngyössy Péter.

A dolgozatot készítették:
Bujdosó Péter Gyöngyössy Péter

KARANCSI ÜZENET
(részletek)
ELŐHANG
„A szeptemberi nap első sugarai Bobály Attila és Nishiza Wa Akira (Japán) szobrászművészek különleges térplasztikáin pásztáztak a termelőszövetkezet udvarán. Kiállításukat Havas Ferenc, a Nógrád Megyei Tanács általános elnökhelyettese nyitotta meg. Ezután kezdődött a tudományos tanácskozás, amely szeptember 4-én a zöld energia szerepének hazai tapasztalataival foglalkozott."
(Karancsi Krónika)
A februári nap első sugarai nem tudták felolvasztani a kút vödrének jegét, a tsz központ melletti omladozó ház udvarán, ezért az idős néni a kapanyéllel törte föl a jeget.
(Megfigyelés)
„A szegénységet nem mindig a Jóisten adja."
(Torák Sándor volt tsz elnök)
„János bácsi kérem, holnaptól a Sándor bácsi a tsz elnök."
('62-es párttitkár)
„Vasárnap megkérdeztem Tőlük:
– Tudjátok-e, hogy a Jézus-korabeli Jeruzsálemben már volt vízvezeték?"
(Lapujtői katolikus lelkész)
„Először a pártbizottságokat vonták össze, aztán az MHSZ-t, a Vöröskeresztet, végül a tanácsokat. Aztán jött az iskola meg a többi intézmény. Senki sem dobálta a sapkáját az égig."
(Községi PB-titkár)

TSZ SZERVEZÉS

Nehéz évek I.

Rozgonyi Sándor nyugalmazott munkásőrparancsnok

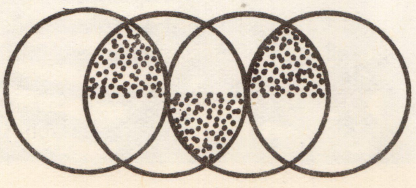
visszaemlékezése alapján

A felszabadító hadsereg után .. megszűnt a tulajdon. Széthordták proletárjaink .... a föld tulajdona szét lett osztva. Aztán dolgoztam az országépítés különböző helyein ... járási funkciós voltam. Az újjászervezés, ahogyan a központban ... az átalakulás időszakában ... több lépcsőben ... a fogalmakat értelmezve. A helytelen értelmezés következtében ... A helyi agitációs erő súllyal rendelkezett... a meggyőzésben. Alakult az első szövetkezet... egyszerre léptünk be mind az öten. A parasztok szervezetten jártak vasárnap a templomba, a munkásőrök szervezetten jártak aratni. Jött az agitációs munka... körbe kellett agitálni, akik nem léptek be. Mi aztán tudtuk, kik ezek. Volt, aki az első látogatásra aláírta... máshoz hetekig kellett járni. Voltunk családi látogatáson... meggyőzni az embereket. Egyre büszke vagyok.. azt mondta, csak nekem írja alá. Voltak bányászok is... 40 hold földdel. Akkor jelentkezz munkára... ha aláírtad a belépést. Az eredmények kikovácsolásánál – a falu proletárjai és pártmunkásai... lépésről lépésre ott voltunk. A falunak történelmi és munkásmozgalmi múltja van.

Nehéz évek II.

Laczkó Kelemen visszaemlékezése alapján

Az apám volt az első gazda a faluban. Ha ő belép, más is. Hárman voltunk testvérek. Ketten álltunk felvételi előtt. Apám nem akart belépni. Minket kezdtek meggyőzni. A továbbtanulást akadályozták volna meg. Meg kellett győzni apánkat. Meggyőztük. Hívta a Rozgonyit. Azt mondta Neki: „Aláírom, ha a lányomat nem kell beadni a közösbe."

„A falusi családiház-építés problémakörébe Komjáthy Attilával közösen kapcsolódtunk be a VATTI keretén belül. Apajpusztára és Szalafőre terveztünk falut... mindkét munkát megelőzte egy-egy szociológiai felmérés, Szalafő esetében a meglévő épületállomány felmérése... a létrejött telekosztásokat igyekeztük mindenütt meghagyni, a fejlesztést ezekhez igazítva." (Makovecz Imre, Corvina Műterem sorozat.)

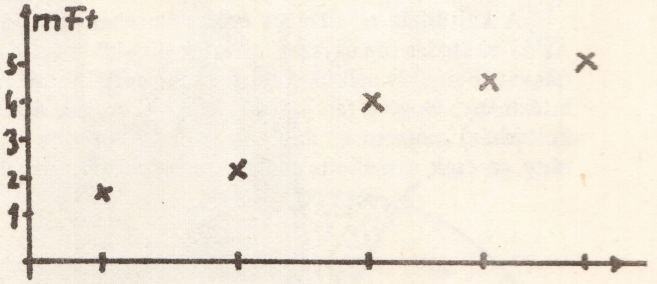
Karancslapujtőtől északkeletre „épül" immár több éve a Palóc-falu. A megszületett tervek alapján inkább nevezhető lakótelepnek – a szó nem pejoratív értelmében – hiszen ez egy „zöldmezős beruházás."

Az utóbbi években felfutott termelőszövetkezet elnöke – dr.Gergely Sándor – az ötlet szülőatyja. Tervezője Makovecz Imre. Látva a falu régi házait is ezt a majdani települést inkább nevezhetnénk Makovecz-falunak, mint Palóc-falunak.

A 100-120 m^2-es családi házak egységes stílúsúak, de mégsem egyhangúak. A tájhoz illő anyagokból (fa, kő, cserép) tervezett épületek a tulajdonos igényei szerint bővíthetőek.

A tsz kezdeményezésére 1984-ben lakásszövetkezet alakult. A 70 házhely – amelyből hét a tsz szolgálati lakása lesz – majd'mindegyikére volt jelentkező. Uj rendezési terv született, amely már tartalmazta a Palóc-falu terveit is. Az azóta eltelt több mint két év alatt mindössze két ház építése kezdődött meg, amelyből az egyik szolgálati lakás lesz. A lakásszövetkezetnek ma kb. tíz tagja van. A tsz vállalta, hogy 1990-ig felépíti a hét szolgálati lakást. De mi lesz a többi hatvannal?

Eleinte mi sem értettük, hogy a kezdeti nagy érdeklődés után miért pártoltak el az emberek a tervektől. Ennek valószínűleg anyagi okai vannak. Egy lakás ára a következőképpen változott a közlő személyétől függően:

a tsz mindenese | lapujtői pb.titkár | AGROFA üzemvez. | tanács- elnök | saját becslés

(Ez az ábra az 1987 februári állapotot mutatja, az időtényezőt az egyes összegek egy állandóval történő szorzásával vehetjük figyelembe.)

Szerepet játszott az érdeklődés megcsappanásában az is, hogy az anyagi terhek növekedését még vállaló tagok már nem építhetnek általuk választott telekre, mert a tsz így nem tudja az egész területet közművesíteni, hanem csak azt az egy utcát, amely többé-kevésbé felépülne.

Feltételezésünk szerint egy ház ára azért emelkedett egy átlagos falusi ház költségeinek háromszorosára, mert a tervek, a tervek által előírt anyagok

(fa), illetve az építési technológiák (néhol 70 cm-es falak) jóval drágábbak az átlagosnál. A közművek teljes hiánya sem teszi olcsóbbá a megvalósulást.

Mindezek alapján valószínű, hogy a Palóc-falu a következő tíz évben nem fog megépülni.

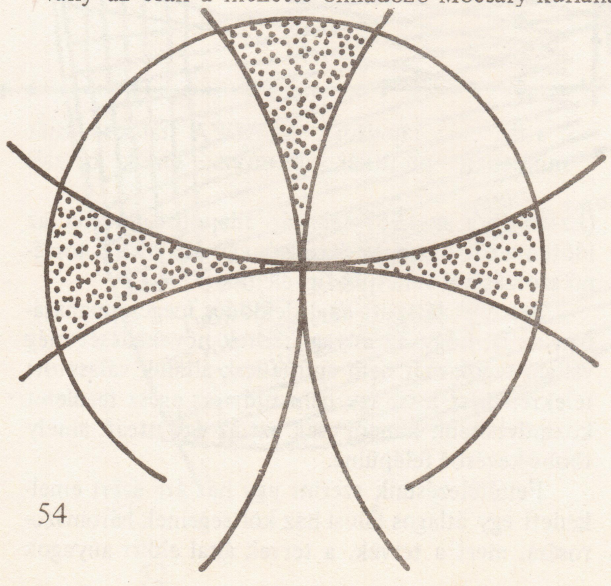
Nem tudjuk, hogy végeztek-e szociográfiai felmérést arról, van-e igény egy ilyen típusú lakóközösség kialakítására. Mi úgy éreztük, hogy a terv még a tsz „kirakatpolitikáján" is túllép. Még alternatív javaslatként sem merült föl a faluban található értékek szervezett mentése. A főútvonal mellett álló egyik régi és szép házat ugyan felújította a tsz (palóc tájház), de az ehhez hasonló, még a faluban fellelhető házak többsége erősen pusztul. A közös tanács nem lát lehetőséget ezeknek a (szerintünk) értékes építészeti emlékeknek a megmentésére, felújítására. Ha az elkülönült Palóc-falu helyett a tsz valamilyen egységes falukép kialakítására törekedne – hasonlóan az újjáépült tsz-központhoz – megvalósítható lenne például a pusztuló paraszthazak szolgálati lakássá alakítása, vagy az új házat építők támogatása esztétikusabb, de drágább otthonaik felépítésében.

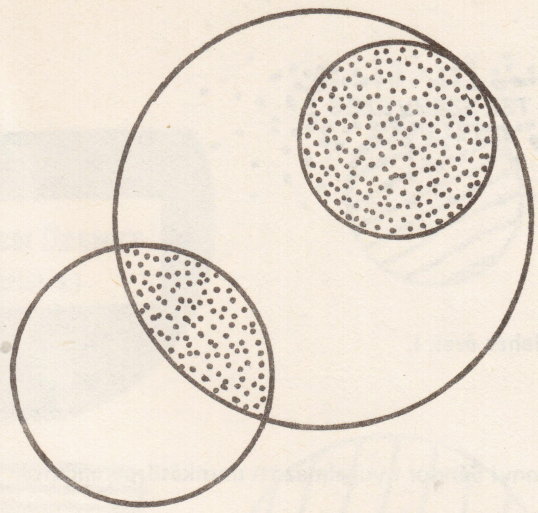
Úgy gondoljuk azonban, hogy a pusztulásért nem hibáztatható csupán a mai vezetés: legalább két generáció nem tanulta meg, hogyan kell őrízni a hagyományokat.

Nincs középút....

A ház aznapi egyetlen fűtött helyisége (az irodán kívül) egy kb. 15 m^2-es tanteremféle. A szintetizátoros-játékos est sikeresnek ígérkezik, legalább harminc tizenéves szorong a teremben. A játékvezető gyengén betanult szellemességel és intelligenciával igyekszik gondolatokat ébreszteni hallgatóságában a lejátszott zenerészletek kapcsán. A gyerekek gondolatvilága alig-alig lép túl a diszkó, videó, kocsma, a kalandvágyak határán. Sajnos ezek a határok máshol is szűkre szabottak...

A kultúrház az ötvenes évek stílusában készült. Az 57-es átadás óta egyszer festették újra kívül-belül a falakat. Felújítás nélkül ma már csak vegetálni tud az intézmény. Hogy a falu központjának (kocsma, ABC, kultúrház) mégsem ez az épület a legszomorúbb látvány az csak a mellette omladozó Mocsáry-kúriának

„köszönhető". A névadó 45-ben öngyilkos lett, az épület pártközponttá vedlett. Ma a 31 éve üresen álló ház legerősebb része a műmárvány emléktábla, amely a néphatalom megvédésére fegyvert ragadók emlékét őrzi. Ki gondol ma arra, hogy ez a disszonáns látvány már nem a néphatalom megőrzésének emlékét, hanem eredményét idézi?(!)

A kultúrház igazgatónője egy éve még a gyógyszertárban dolgozott. Elődje népművelő volt, de a sikertelenség gyorsan útilaput kötött a talpára. A mostani még igyekvőnek tűnik, de anyagi lehetőségei a nullához közelítenek. Az évi 100 000 Ft-os költségvetési keret és a 120 000 Ft tervezett bevétel csak egy szegényes éves program költségeit fedezi (a vásárlásra nem is gondolva).

... A Karancs mgtsz központja megállásra érdemes látvány. Állítólag 5 000 000 Ft-ért készült el, de mi ennek legalább háromszorosára tippeltünk. Bejárata Czinke Ferenc fafaragó megálmodott Palóc-kapuja. A központi épület főút felöli oldalát Bobály Attila szobrász Termékenység című faszobra díszíti, melyet 400 000 Ft-ért csináltatott a tsz.

Maga a főépület külső megjelenésében és belső berendezésében palóc és magyaros motívumokat őrző; funkcionálisan a legmagasabb igényeket is kielégítő, legmodernebb technikával felszerelt „minipalota". A nyáron muskátlitól pirosló, fatornácos bejárati oldal előtt, elszórva a Karancsi Fafaragó Napok néhány alkotása. A dupla bejárati ajtó között a tsz címere, egy életfa (szintén Bobály Attila faragása).

.....

Kultúrház és tsz-központ – alig másfél kilométerre egymástól a falu két végén a két véglet. Ott szinte demoralizáló szegénység, míg itt a mai gazdasági helyzethez képest bőség. Mi lenne vajon, ha ketten, közösen megtalálnák az arany középutat? Valószínűleg erről már lekéstek. A mai helyzetben a tsz részéről egyoldalú áldozatvállalás lenne bármiféle közösködés. Ők ezt már régebben sem vállalták.

Ezzel a széthúzással a falu kulturális megtartóereje erősen csökken. Úgy hisszük, nem sokat tehetnek. Az arany középút ma legfeljebb a falu közepén álló templomig vezet, ahol imádkozhatnak, hogy a gazdasági fellendülés előbb érkezzen, mint a falu elnéptelenedésének napja.

Gencsi Zoltán

A 10. MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI NYITOTT EGYETEM

TÁRSADALMI TERVEZÉS A SZOCIÁLPOLITIKÁBAN ÉS EGÉSZSÉGMEGŐRZÉSBEN

Sellye

Kodolányi János:

Memorandum Huszár Károlyhoz, a képviselőház alelnökéhez

Budapest, 1927.

(részletek)

Körülbelül négy évvel ezelőtt a Magyar Néprajzi Társaságtól felszólítást kaptam, hogy a Baranyát pusztító egykerendszer okait és terjedésének megakadályozására esetleg alkalmas eszközöket fejtsem ki. Akkoriban több hozzászólás hangzott el ehhez a kérdéshez. (...)

A társadalmi mozgalmak irányítói főképpen társadalmi, a gazdászok gazdasági, a papok felekezeti, az orvosok viszont tisztára orvosi szempontokat tartottak szem előtt. Összefoglaló vizsgálódás azonban alig termett ebből a mozgalomból.....

Végig a Dráva mentén, Bogdása és Siklós, Görcsöny és Vejti között él az a néptörzs, amely az egyke első kiindulási pontja volt. Ez a nép az úgynevezett Ormánság. Ősrégi település, hajdani rengeteg erdők és ligetek között szinte hermetikusan elzárva kifejlesztette azokat a sajátságokat, amelyek az egész országban különállóvá teszik.

Elnevezése a török orman, erdőség szóból származik. Sok tekintetben hasonló a székelyekhez, nyelvében és népművészetében éppen olyan arisztokratikusan zárkózott, és öltözködése is elüt a környező vidéktől. Valamikor hófehérben jártak asszonyai, férfiai egyaránt, maguk szőtték és szövik nagyrészben ma is vásznaikat, maguk faragták bútoraikat, s a környéken elterülő nagybirtokok, főképpen alapítványi birtokok között csendesen éldegéltek a földjükön. Reformátusok évszázadok óta. Minden, ami tőlük került ki, eredeti és művészi dolog. Az oszrói selyemszőttesek páratlanok, volt kerámiájuk, eredeti ún. talpasházaik csupa romantika és szépség, kecsesség, asszonyaik szépek, mint amilyenek máshol alig vannak, a férfiak magasak, csontosak, erősek. Népköltészetük, nyelvük páratlan.

Ma már, ha az ember végigmegy az Ormánság kertek között megbúvó falvain, mindebből alig lát valamit. (...)

...Az energiátlanná, hitetlenné váló nép nem leli kedvét az ősi, egyszerű életmódban, amúgy is könnyen megmunkálható földjét megmíveli valahogy, és az busásan fizet. Ideje legnagyobb részét az ormánsági paraszt a kocsmában és vásárokban tölti. Szinte valamennyi agyvérzésben hal meg az alföldi tüdővész-aratás helyett. Kétségbeejtően iszik az ormánsági ember. Reggel pálinkával kezdi, egész nap borral folytatja, a kocsmák hangosak az ivó és kártyázó emberektől. (....).

Ma már, amikor vannak, akik szembe mernek nézni a valósággal, meg lehet mondani, hogy az ormánsági egykének is ugyanazok az okai, amelyek az egész ország fokozatos pusztulásának s az egész magyar kultúra korhadásának: az általános, egyetemes nemzeti érdekek helyében egyéni avagy osztályérdeket szolgáló gazdaságpolitika. De mondhatnánk, mint ahogy ennek a kérdésnek tárgyalásánál mondották is, hogy az okok lélektaniak vagy vallásiak. (...) Mondhatnánk, hogy a népnevelés hiányában rejlik az ok, mint ahogy azt a közoktatással foglalkozók teszik. Mondhatnánk, hogy orvosiak, mint ahogy az orvosok tették. Azonban mindezek az okok nem csupán egymagukban, hanem valamennyien egyszerre okozzák az egyke terjedését (....).

... 1910-ben az összes magyar földbirtokosok száma 1 600 000, ebből pedig 1 063 000 az olyan birtokos, akiknek tíz holdnál kisebb földbirtoka van. Könnyen elképzelhető, hogy a szaporodásnak ezek a viszonyok nem nagy elősegítői. Azokon a vidékeken, ahol aztán a törpe- és kisbirtokos parasztság legélesebben állott szemben a nagybirtokok szétbonthatatlan egységével, a szaporodás megakadt. Így volt ez az Ormánságban is, ahol a falvakat nagybirtokok és közalapítványok veszik körül. S így van ez mindenütt, ahol a parasztnak van ugyan annyi földje, amiből jól megél, de ahhoz szerezni nem tud. (...)

Nagyon természetes, hogy a jómódú parasztság erkölcsi alapjait elsősorban az egyén jóléte kezdi ki. (...)

A baj gyökere tehát, mint az ormánsági népnél legjobban láthatjuk, az volt, hogy a jobbágyságról való áttérés nem olyan társadalmi rendbe történt, amely kizárta volna az egyéni harácsolás, egoizmus túltengését, hanem ezt az egoizmust még azáltal is növelte, hogy kielégíthetetlenné tette a feudalizmus csökevényeinek meghagyásával (egyéni örökösödési rend, nagybirtok által beszorított kisbirtokok – a szerk.) s most előállt az a helyzet, hogy a maga urává lett paraszt inkább elpusztítja ivadékait, így tehát saját fajtáját, csakhogy földjét megtarthassa, amelyhez hozzászerezni nem tud. (...)

A világháború során egyszer csak elkezdett pusztulni a féltve őrzött egyetlen örökös. Egész falvakban kihalt a generáció, amelynek hivatása volna, hogy az apák kezéből átvegye és tovább munkálja a földet. De nemcsak az, hanem mi is történt. A háború aláásta a népnek azt a csekélyke erkölcsi érzékét is, ami még a háború előtt megvolt. (...) A nép elvesztette minden hitét, a vezetőkben való legcsekélyebb bizalom is eltűnt, jegyzőjét gyűlöli, a főbírótól retteg, a papnak nem fizet, a tanítót megveti, az egész középosztály iránt hihetetlen undorral viseltetik, mert benne látja az általa utált háború megszervezőjét s az államhatalom exponensét. A köz iránti legkisebb áldozatkészség is elmerült az általános összeomlásban. Adót nem akar fizetni, a nyomorról tudni sem akar, kultúráját régen elfelejtette, és minden szellemi funkciója az újságok politikai híreinek falásában merül ki. (...)

... a társadalmi morál szelleme nagyon is hozzájárul a nép életének lezüllesztéséhez s egészséges erkölcsi, illetve etikai meggyőződéseinek lerombolásához ... a hazugság belopózott mindenűvé, destruált mindent. (...) .... nemzedékeken keresztül hallani azt, hogy például a jobbágyot felszabadították, s ma mindenki szabad, de ugyanakkor saját bőrén tapasztalni ennek ellenkezőjét, hallani azt, hogy a magyar szókimondó és egyenes, de kakastollak között felhajtani a választásokra, hogy mindent a közért, és látni azt, hogy miként telnek meg a zsebek ugyanakkor, látni azt, hogy morális parancsok többnyire csak rá kötele-

zők, s azokra vajmi ritkán, akik hirdetik: ez gyilkos, megölő mérge lett a nép tiszta és őszinte családi és nemi életének is. Hozzájárult ahhoz, hogy a szerelemben anyagi érdekeinek kielégítését lássa, hozzájárult az egymás után következő generációk közötti kapcsok széthullásához, hozzájárult – vagy talán el is indított – az etikummal eredetileg egybeeső erkölcsök pusztulásához. (...)

Ha az ember nem élhet olyan erkölcsi életet, amilyent az egészséges ösztönei megszabnak neki, ha kénytelen elnyomni magában azokat a tendenciákat, amelyek szexuális életét ösztöneinek megfelelően irányítják, neurózisok keletkeznek. A nép életében ezek a neurózisok, annak indoklásául, hogy a hazugság öl, a legsúlyosabb mértékben megvannak. Egykés vidékeken harmonikus embert találni annyi, mint fehér hollót. Nőknél frigiditásban, férfiaknál homoszexualitásban és perverzitásokban nyilvánulnak meg ezek a neurózisok, s okozzák azt, hogy a házasság részint nem is kívánatos számukra, részint szerencsétlen, részint pedig csökkentik a munkaképességet, az egyenletesen működő energiákat, s alkoholizmusra, a kenyérnek más úton: adásvétellel, kártyával stb. való megszerzésére ösztökélnek, s aláássák az emberek közötti jó viszonyt, gyűlölködésben, irigységben, perlekedésben, zaklatásokban robbanván ki.

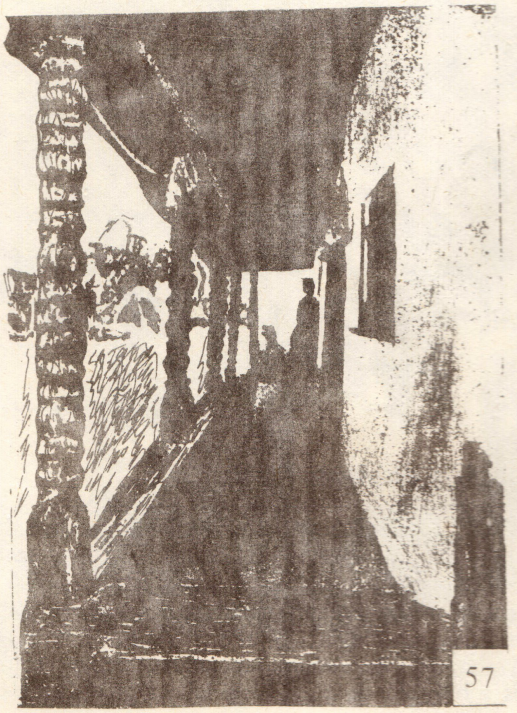
... Az egykés vidékek durva, kegyetlen és gyűlölködő atmoszférája tehát nem oka az egykének, hanem egy tipikusan egykés-neurotikus népréteg morális érzésének kifejezője.

... A betegségek újabb betegségeket szülnek, a lelki determinánsokat támogatják gazdaságiak is, a gazdaságiakat lelkiek...

(= Baranyai utazás, Pécs, 1979. – eredeti: 1941)

EGY NÉP, AKIT FEL KELL FEDEZNI...

„Én az Ormánságot felfelfedeztem, elsirattam, eltemettem." (Kodolányi)

Az Ormánság

E tájegység nevét az Ormán nevű terület után kapta. (Ormánközi terület, Ormánság, illetve Ormányság.) Az itt élőket ormányi népnek is nevezi a szakirodalom. Az Ormánság és az Ormányság elnevezés egyaránt használatos, arra pedig, hogy a kettő közül melyik a mérvadó, kétféle elképzelés is született. Az egyik szerint finnugor eredetű szó; a falvak homoktúrásokra épültek és ezen túrásokat hívták ormóknak, innen az elnevezés. A másik variáció szerint a török eredetű „ormán" a forrás, ami erdőt jelent. „Ormánsági embernek erdő a ruhája" – tartja a közmondás. Az Ormánság a Mecsek és a Dráva között, mintegy 900 km^2-es területen helyezkedik el. Ha Egyiptomot a Nílus ajándékának tartották, akkor mi joggal tekinthetjük az Ormánságot a Dráva ajándékának. Áradásaitól függően alakult egyik évről a másikra a termés. Az északibb falvak – mivel a homokhát mentén húzódtak – a folyó hatását a hasznukra tudták fordítani. Itt alakultak ki a leggazdagabb települések. A második oldal – lapos partjával – kedvezőtlen helyzetben volt, és az áradások sok kárt tettek benne. A víz döntő szereppel bírt az Ormánság életében, befolyásolta a gazdálkodást, az életmódot, a szokásokat, sőt a települési formát is.

Az itt élő emberek állattartással, földműveléssel, halászattal egyaránt foglalkoztak. Az ősi időkben az egész határt bevonták a gazdaságba, egyformán fontos volt a legelő, a nádas és a rét. A XVIII. században kijelölt felparcellázott területeken már nem lehetett az ősi módon folytatni a gazdálkodást.

A történészek ezt „merényletnek" minősítik az ősi viszonyok ellen. Egymást követő generációk alakították ki a szabályt, iratlan törvényt: az egy gyerek az ideális. A földet nem kell tovább osztani egy kézben maradhat, s egy házasság révén csak nőhet.

Nem csoda, ha az anyagiak ily módon az emberek életének középpontjáva kerültek. A házasságoknak semmi köze nem volt a szerelemhez, alig jelentettek többet, mint gazdasági szövetséget. Az úgynevezett „nővásárokon" a szülői ház ára volt egy-egy menyasszonyjelölt tarifája. S hogy mennyire a pénz, a vagyon volt a rangmérő, az egzisztencia meghatározója, azt a későbbiekben kialakuló vőrendszer is bizonyítja. Lányos szülők gyakran kényszerültek lányuknak idegen és sokszor nincstelen zsellért férjül választani. A férj persze nem hozott semmit magán kívül a házhoz, így a családi hierarchia legaljára került. Az ormánságiak zárt világa a házasságok alakulását is meghatározta. A térséget a külső házasság tilalma jellemezte. Idővel aztán ez degenerálódáshoz vezetett, hiszen megakadályozta a génkészlet felfrissülését....

Aprófalvak településpolitikája

Az Ormánság tipikusan aprófalvas tájegység, amit a már említett 50-es évekbeli politikai helyzetből adódó mellőzöttségen túl tovább sújtott a decentralizációs településpolitika, ami az egész országra jellemző sajnos még ma is. Néhány évvel ezelőtt sokkoló képsorok láttak napvilágot egy baranyai faluról, ahol megszűnt az élet. Az Ormányságban ennyire még nem súlyos a helyzet, de a jelenlegi lakossági struktúrát tekintve egy-két falunak jó esélye van rá, hogy feliratkozzon majd egy ilyen szomorú listára. Az aprófalvakban egy-két kivételtől eltekintve csak az öregek maradtak meg, a fiatalok közül aki csak teheti olyan helyet keres magának, ahol munkát, alapellátást, iskolát talál. Az ormánsági, aki hű akar maradni az Ormánsághoz, legfeljebb Sellyére, vagy Vajszlóra költözhet be, hogy megfelelő körülményeket találjon. Tulajdonképpen ehhez a két községhez tartozik közigazgatásilag az egész Ormánság, és a fejlesztési célú pénzek centralizációjával csak ezeket tudták megfelelő szintűre fejleszteni.

Kemsén például 36 házban 114 lakos él, akik közül mindössze 9 az általános iskolás korú gyerek. Ha sorbavesszük azokat a tényezőket, amelyek szükségesek az ember normális életéhez, elkeserítő képet kapunk. Az itt élő ember életét mindig is a természet, pontosabban a víz határozta meg. A Dráva szabályozása óta azonban a helyzet változott. Ma az Ormánságban, ahol nincs törpevízmű, nitrátos a víz, így nap, mint nap zacskóban hozzák a vizet, hogy legalább a csecsemőknek legyen egészséges ivóvízük. Az utak állapota minden arra járóban mély nyomokat hagy. Kemsére pl. mindössze háromszor jön naponta busz, ami beviszi Vajszlóra az embereket, de Pécsre eljutni már csak Vajszlóról lehet. Pedig éppen a centralizáció miatt a kemsei embereknek nagy szükségük van a jó közlekedésre. Hiszen a tanácsra Vajszlóra kell menni, de a posta már Zalátán van, az ÁFÉSZ központja Sellyén, a tsz-központ Vejtiben – azaz a szélrózsa minden irányában, és akkor az iskolába járó gyerekekről még nem is beszéltünk. Minden faluban, így Kemsén is megtalálható a bolt a kocsma, amit a szövetkezet üzemeltet. A bolti ellátás olyannyira csak az alapellátást tudja biztosítani, hogy aki nem rendeli meg név szerint a kenyeret, az nagy valószínűséggel nem is kap. Az egészségügyi ellátás is több, mint siralmas. Körzeti orvos Vajszlón van, aki kéthetente egy-egy órára jár ki Kemsére, gyakorlatilag, tehát nincs. Igaz, hogy Kemsének soha nem volt saját papja, Piskón volt körzeti pap, aki azonban közel lévén (2-3 km mindössze) becsületesen ápolta a hívekkel kapcsolatát. Miután ez is megszünt, Kemse a vajszlói paphoz tartozik, aki már 12 községet lát el, így csak 2-3 hetenként kerül ki Kemsére egy-egy félórára. Pedig a kemseiek szépen helyrehozták templomukat, minden szál virág a gondosságukról tanuskodik. (Nem így Luzsokon, ahol a romokban heverő templomot már csak a galambok tisztelik meg.)

Az oktatás centralizációját utolsóként említjük, de végül is ezt tartjuk a legfontosabbnak, különösen, az előbb említettekkel kölcsönhatásban. Ahol nincs iskola, ráadásul a közlekedés is rossz, onnan a gyerekes szülők hacsak lehet menekülnek. Az idősebb emberek még csak-csak belenyugszanak, hogy ez nincs, az sincs, de a szülő már felelősséget érez gyerekéért, így inkább elmegy. Jellemző a centralizálásra, hogy Kodolányi baranyai utazásának idején még a Szentlőrinctől Sellyéig terjedő területen minden egyes faluban volt iskola, ma csak két szélső ponton és Királyegyházán van. Az, hogy életképes központokat hozzunk létre, valahol a fejlődéssel együttjáró társadal-

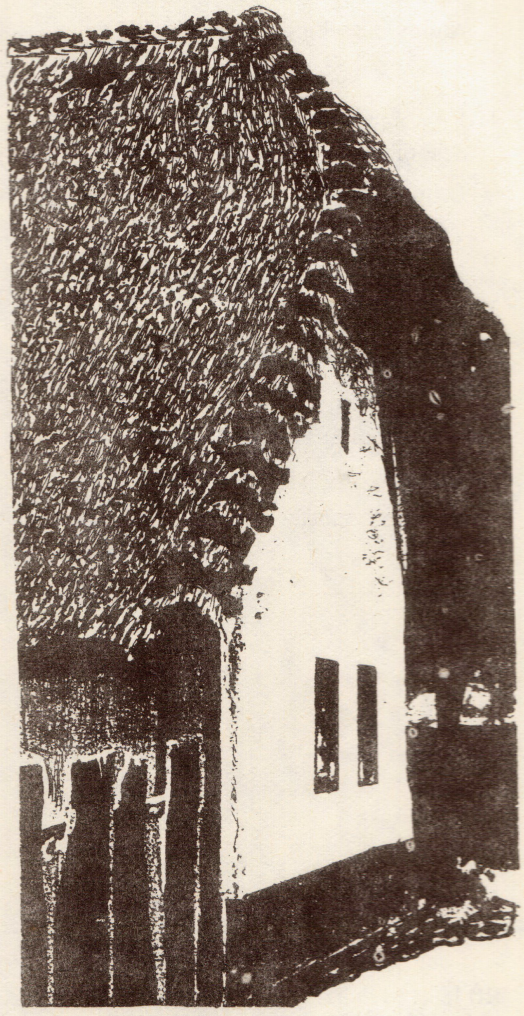
mi-gazdasági racionalitás. De amilyen formában ez megtörtént, az már itt-ott híján volt a célszerűségnek. Kemsén pl. úgy szüntették meg az iskolát, hogy képzett, nagy tudású helybeli pedagógus kezéből vették ki a gyerekeket, aki így munka nélkül maradt: nem tehetett mást, mint hogy idő előtt nyugdíjaztatta magát. Az iskola épületét eladták, így ha akarnák sem lehetne visszaállítani a régi helyzetet, hiszen kinek van ma pénze új iskolára? Mindez gyakorlatilag oda vezetett, hogy a kisfalvakból eltűnt a tanács, az iskola, az egyház, azaz a pap, a tanító, a tanácselnök, tehát azok a vívő emberek, akik képesek személyükön keresztül összetartani a falut. A falu, mint rendszer komplexitása tehát megszűnik és jó helyzetben vannak azok a társközségek, ahol legalább részfunkciók megmaradnak, hiszen a többség teljesen funkciótlanná válik. Ráadásul egyetlen olyan jel sincs, ami valamilyen fejlődésről tanúskodna. Amit a falu lakossága megcsinál, az van, központi támogatáshoz jutni gyakorlatilag lehetetlen. A tanács legfeljebb megígéri, hogy megcsináltatja a kultúrház lógó ajtaját, vagy, mint Kemsén: a tiszteletünkre kifestették az egyik helyiséget – és ezzel vége.

Az ormánsági emberek egyes rétegeinek helyzete

A gyerekekkel kapcsolatban már említettük a legnagyobb problémát az iskolába járást, az állandó távollétet és az ebből következő bajokat – a festetlen autóbuszvárók sivárságát, mely könnyen agressziót szül a gyerekekben, a szipózást, a korai neurotikus zavarokat. Középiskola csak Sellyén van (Mezőgazdasági Szakmunkásképző), a gyerekek nagy többsége Pécsre jár gimnáziumba, szakközépiskolába. A fiataloknak nélkülözhetetlen szórakozási lehetőséget legfeljebb Vajszlón és Sellyén találnak, itt működik mozi, a kultúrház, de ez sem elégíti ki az igényeket. Óriási különbségek vannak a fiatalok létszámában és arányaiban is az egyes falvak között. Az öregedő Kemsével szemben Páprádon pl. egyre nő a fiatalok száma. (Itt 30 év alatt 20 évvel csökkent az átlagéletkor!) Az aktív népesség munkát az aprófalvakban alig talál. A termelőszövetkezet jelent elhelyezkedési lehetőséget, ipari fejlesztés csak az utóbbi időben „indulhatott" meg. Vajszlóra telepítették a Ganz Mérőműszergyárat és egy Burgonyapehelyüzemet. Ezen kívül az erdészet nyújt még munkalehetőséget. De az emberek zöme kénytelen eljárni Szigetvárra, Szentlőrincre, Pécsre dolgozni. A gyerekeken kívül a másik súlyos hátrányos helyzetben lévő réteg az öregek. Sok a magára maradt idős ember, akiken a házi szociális gondozással igyekeznek segíteni – már akin tudnak, illetve, akire futja a pénzből. A vajszlói tanács most egy olyan formával kísérletezik, hogy az aprófalvakban megszervezik a házi főzési rendszert. Olyan vállalkozó háziasszonyokat keresnek, akik a községekben lakó idős emberekre főznének és ezért kb. ezer forint tiszteletdíjat és ebédenként 27-30 Ft-ot kapnak. Mindezzel együtt nem tekinthető megoldottnak az öregek helyzete. Vitatkozni lehetne rajta, hogy mennyire talált magára az itt élő társadalom, de egyértelműen meghatározni aligha. Az biztos, hogy Sellyén és Vajszlón tűrhetően lehet élni, de hogy a többiekkel mi lesz, milyenek a túlélési esélyek – nem tudni.

Biztosan lesznek falvak, akik talpon tudnak maradni, hiszen azért itt is ott is lehet látni épülő házakat. De olyanok is, amiket száz év múlva hiába keresünk a térképen. Az egyik ilyen falu biztosan Révfalu lesz. Révfalunál – mint a neve is mutatja – lehetett annak idején átkelni a Dráván, itt vezetett át az a hadiút, amely Siklósról jött és Sellyén és Révfalun át a Balkánra vezetett. Az 50-es években innen is kitelepítették a lakosságot, az ott levő cigányfalut a földdel tették egyenlővé. A kitelepítés után azonban többen visszaszöktek. Révfalu sorsa azonban megpecsételődött. A vámügy gátat épített és Révfalu a gáton belülre került. Utat sem kaptak, így most a nyolc idős horvát ember teljes elszigeteltségben él. A legfiatalabb ember 65 éves Bukovácz Mihály bácsi hetente egyszer biciklire ül és a szomszéd faluból kenyeret hoz a többieknek is. De mi lesz, ha egyszer már nem tud biciklire ülni?... Magyarországon a XX. század végén.

Szebényi Ágnes, Fejesné Jenei Csilla,
Gerliczki András, Varga Csilla

tartalom:

Priszter Andrea: Nyitott Egyetem 4
Dézsma György: Ismét falukutatás? 5
Ratkó József: Fiatalok 6
Látlelet 7
Makai Zoltán: Pályakezdők, diákok gondjai 10
Leitold László: A szociálpolitika és az egészségügy határmezsgyéjén 12
Dézsma György: Peremvidék 14
Illés Zoltán: A környezet- és természetvédelem államigazgatási jogi szabályozása, annak ellentmondásai, visszásságai, különös tekintettel az OKTH helyzetére 18
Sváb Judit: Az egyház szociálpolitikai kezdeményezései 19
Abonyi Katalin – Bácsi Tünde: Cegléd cigánylakosságának társadalmi felemelkedésére irányuló intézkedések 21
Wachter Zoltán: Egy bűzlő ügy körül 24
Szabóné Csepregi Boglárka: Szegény Makarenkó (egy pályakezdő gondolatai) 27
Lehoczky István: Gondolatok a Bükki Nemzeti Park kapcsán 32
Tóth Balázs: Reformfolyamatok a Ganz Árammérőgyárban 34
Barát Mónika – Andrási Klára: Cegléd és tanyavilága 36
Ratkó József: Arckép 39
Albert Valéria – Horváth Anita – Németh Márta – Somlyay Jolán: Tapasz/talat/ok 40
Gyöngyössy Péter – Bujdosó Péter: Hármashatár 46
Gencsi Zoltán: Karancsi üzenet 52
Kodolányi János: A hazugság öl 56
Szebényi Ágnes – Fejesné Jenei Csilla – Gerliczki András – Varga Csilla: Egy nép, akit fel kell fedezni 57

HU ISSN 0139-4274. Felelős szerkesztő: Borbély József. A szerkesztőség tagjai: Csepeli Sándor, Dézsma György, Gencsi Zoltán, Gyöngyössy Péter, Horváth Elvira, Kardos József. Szerkesztőbizottság címe: 9400 Sopron, Ady E.u.5. Készült az EFE Jegyzetsokszorosítójában 350 példányban. Vezető: dr.Rácz József. Felelős kiadó: dr.Gál János.